MÜNCHEN 27 1990

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ
RUMÄNISCHE AKADEMISCHE GESELLSCHAFT

Revista Scriitorilor Români

Zeitschrift der rumänischen Schriftsteller

27

MÜNCHEN 1990

Copyright by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Fritz-Meyer-Weg 47/I 8000 München 81

ISSN 0080—2441

Für den Inhalt verantwortlich: Dr. Constantin Sporea

Druck: Danubia Druckerei GmbH, Ferchenbachstraße 88, 8000 München 50

INIMA POETULUI DE PE COSTA DEL SOL

(În memoria poetului Alexandru Gregorian)

Lăsați inima Poetului să-și ducă darul
sub cupola măslinilor de pe Costa del Sol.
Lăsați-o în rugăciune,
căci ea cinstește mirul și harul
unșilor și aleșilor Neamului său.
Lăsați prin cântările ei s'aducă
jertfa arderilor de tot
și-a prinoaselor de bună voie
în cornul altarelor puse.
Lăsați-o să-și cânte troparele
pe țărmurile andaluze,
către Mai Marele.
Să ardă ca flacăra torții
pentru Țara-i căzută,
acum în giulgiurile morții
sub lespedea și sigiliul
pe care Tatăl și Fiul
le-au îngăduit din vecie.
Lăsați inima lui să strige
că Îngerul Învierii este pe drum,
că va sosi din crug fulgerând
și va fi o nouă Românie,
cu Moartea pre Moarte călcând.

EUGENIA ADAMS-MUREȘANU

New York, 1984

5 Blaj - Biserica Catedrală.

ȘTEFAN MANCIULEA

PRONUNCIAMENTUL DE LA BLAJ. 1868

Românii din Transilvania în adunarea națională care a avut loc la Blaj pe Câmpul Libertății în ziua de 3/15 Mai 1848 au hotărît ștergerea iobăgiei pentru totdeauna și s'au declarat națiune liberă egală în drepturi și libertăți cu ungurii, secuii și sașii. –

Hotărîrile definitvate aici au fost prezentate de o delegație aleasă de Marea Adunare, atât dietei Ardelene de la Cluj, cât și curții Împărătești de la Viena pentru recunoaștere, aprobare și întărire. Monarhul

a făgăduit atunci că va soluționa favorabil dreptele cereri ale românilor; însă după încetarea revoluției a uitat cu totul promisiunea. În locul libertăților și a recunoașterii drepturilor atât de mult așteptate de poporul român, Viena a introdus și în Transilvania un regim absolutist nespus de apăsător. Abia la anul 1863 în Dieta care a funcționat la Sibiu s'au învrednicit și românii de acordarea unor drepturi și libertăți stabilite prin legi.

Dar hotărîrile acestei diete au fost anulate de către împărat în anul 1867 când s'a inaugurat așa numitul sistem politic al dualismului austro-ungar. O supraveghere și control sever au fost exercitate asupra tuturor manifestărilor publice ale poporului român. Blajul era socotit atunci drept cuibul cel mai primejdios al iredentismului valah. Faptul acesta a deslănțuit întâia prigoană politică în epoca dualismului asupra profesorilor și cărturarilor acestei vechi cetăți de cultură românească la data de 3/15 Mai 1868. – Acum cu prilejul aniversării adunării de la 1848 un grup de intelectuali canonici și profesori, după manifestarea publică care s'a desfășurat pe Câmpul Libertății s'au strâns împreună în biblioteca liceului de băieți, unde după discuții chibzuite au redactat textul așa numitului **„Pronunciament"**, document cunoscut în istoria luptelor noastre politice cu acest nume. – Textul **Pronunciamentului** a fost următorul:

„Inteligența română, adunată spre a serba aniversarea zilei de 3/15 Mai, cea atât de memorabilă în analele națiunii române pătrunsă de însemnătatea zilei, după terminarea serbării a aflat cu cale a se aduna într'o unire și între marginele ei a discuta, atât asupra situațiunii politice prezente în care, în contra voinței sale se vede aruncată pre sine și națiunea română, cât și ca credincioasă augustului monarh și mare principe, precum și țării, și asupra mijloacelor ce le consideră de a fi singur corespunzătoare spre delăturarea nemulțumirilor interne ce domnesc în națiunea română din Transilvania și se manifestă pe toată ziua prin toate unghiurile țării, deci preinstituind lucrul la locul competent s'a întrunit spre scopul pre amintit.

Intrunirea formată în modul acesta după dezbatere precum o cerea momentul obiectului face următorul

PRONUNCIAMENT

Considerând nemulțumirea generală, considerând pericolul prea învederat în care națiunea română, limba și confesiile ei, prin starea pre-

zentă a lucrurilor și nemulțumirea provenitoare de aici, considerând că aceasta din urmă nu se poate delătura decât punându-se în viață principiile de egalitate atât național cât și confesional, din datorința către patrie și națiunea noastră, care sunt aruncate pe marginea unui abiss, și nu se pot mântui decât prin mulțumirea justelor pretențiuni ale națiunii noastre – care face majoritatea precumpănitoare a locuitorilor Transilvaniei – declară a rămânea neclintiți pe lângă principiile și pretențiunile proclamate sărbătorește de națiunea română în adunarea generală și legală din 3/15 Mai 1848.

Iar în special că:

1. – Ne pronunțăm pentru autonomia Transilvaniei pe baza diplomei leopoldine și a sancțiunilor pragmatice, cu atât mai vârtos că și autonomia țărilor croato-slovene e recunoscută, deși relațiunile acelora către Ungaria au fost cu totul diferite de ale Transilvaniei. –

2. – Ne pronunțăm pentru reactivarea articolelor de lege adusă în dieta de la Sibiu din anii 1863 – 1864, precum ambii factori competenți ai legislațiunii, sancționată de Maiestate, publicată și pusă în viață, articole prin care națiunea română s'a înarticulat ca națiune regnicolară, iar limba și confesiunile ei au fost garantate. –

3. – Ne pronunțăm pentru redeschiderea dietei Transilvaniei în sensul votului dat de minoritatea românească în dieta feudală de la Cluj din anul 1865. – Dieta Pestană noi nu o putem considera de îndreptățită a face legi valide pentru Transilvania, nici pe transilvăneni cari poate vor fi șezând întrânsa, de reprezentanți legali ai țării noastre. Fiindcă în împrejurările prezente nu ne-a rămas alt teren pentru a câștiga încuviințare și valoare convicțiunilor noastre politice, ne restrângem la descoperirea lor pe calea publicității, ca cel puțin în modul acesta să ne împlinim datorința de cetățeni, năzuind totodată a face și un serviciu regimului. prin descoperirea francă a nemulțumirei provenitoare din purcederea dânsului în afaceri de Transilvania. – Blaj 3/15 Mai 1868. —

Gazetele românești au răspândit textul **Pronunciamentului** în lungul și latul Transilvaniei. Toată românimea s'a solidarizat cu acțiunea autorilor acestui protest aprobând în întregime revendicările formulate în cuprinsul lui. **„Pronunciamentul** Blăjenilor – scria **Gazeta Transilvaniei** de la Brașov – ba putem zice și al tuturor românilor din Ardeal pentru că toți l-au profesat, îl profesează, și îl vor profesa". Scrisori și moțiuni de solidaritate din partea românilor au sosit și din regiunea munților

Apusenî, a Năsăudului, a Țării Bârsei, din Câmpia Ardeleană, din Săcuime și alte ținuturi. –

Presa ungurească la rândul ei a cerut însă pedepsirea cât se poate de severă a tuturor acelora care au redactat manifestul de la Blaj. Justiția statului și-a făcut datoria; ministrul acestui departament a deschis acțiune publică contra profesorilor blăjeni, autori ai **Pronunciamentului.** – Judecătoria din Tg. Mureș – conform ord. ministrului justiției a început audierea și anchetarea acuzaților, care au fost învinovățiți de crimă de „conturbarea liniștii publice" și de atentat la „integritatea teritorială a statului". –

Ioan Micu Moldovan – principalul autor al **Pronunciamentului** – cu prilejul cercetării care i-a fost făcută din partea judelui anchetator de la Tg. Mureș a răspuns tuturor întrebărilor – peste o sută la număr – prin declarații clare hotărîte, și categorice. – Răspunsurile sale vădesc pe de o parte temeinicia cunoștințelor lui istorice referitoare la trecutul Transilvaniei, iar pe de altă parte sentimentele de dragoste fierbinte pe care a păstrat-o Ioan Micu Moldovan în tot cursul vieții, poporului român din mijlocul căruia s'a ridicat.

Anchetatorul – la punctul 20 al procesului verbal – i-a adresat acuzatului Ioan Micu Moldovan întrebarea: „În articolul din chestiune cu titlul **Pronunciament** se relevă că limba și legea românească este în pericol, dar aceasta . . . nu e motivată. Pentru ce a fost relevată?"

Întrebării Ioan Micu Moldovan i-a dat următorul răspuns „întru aceia opiniunea mea este că limba și confesiunile române s'au zis a fi amenințate pentru că legile aduse la Sibiu – în Dieta din anii 1863–1864 – spre garantarea lor s'au șters, fără a se fi introdus altele prin care românul să-și vadă limba și confesiunile sale garantate."

La afirmația judecătorului anchetator – punctul 21 al procesului verbal – că prin textul acestei noțiuni s'ar fi urmărit atâtarea urii între români și națiunile din Transilvania, Ioan Micu Moldovan a răspuns:

„În **Pronunciament** nu se află nici un cuvințel ce ar lovi în interesele statului unguresc, sau ar umbla să deștepte ura contra acestuia; autonomia transilvană nu este în contradicție cu unitatea statului . . . În **Pronunciament** am arătat opiniunile noastre, și ca cetățean al unui stat liber, mă țin îndreptățit a mă folosi de toate mijloacele legale ca opiniunile mele să aibă valoare în viața politică. Spre a câștiga valoarea aceasta mă voi folosi de toate mijloacele legale.

Apoi o declarare a opiniilor noastre politice nu știu cum s'ar putea

timbra de act nelegal... Eu voiesc și participanții au voit pace deplină între toate națiunile, dar pacea aceasta nu cred să se poată ajunge fără de asigurarea naționalității române."

Ion Micu Moldovan la terminarea anchetei a prezentat judecătoriei din Tg. Mureș un memoriu în care, dezvinovățindu-se de acusele care i s'au adus, plecând de la afirmația cuprinsă în **Pronunciament** că „Națiunea română este aruncată pe marginea unui abis", spunea:

„Onorata judecătorie nu va putea nega cum că prin legile ce acum sunt în valoare în această patrie, națiunea română este aruncată nu pe marginea, ci în fundul unui abis. Că legile acum în vigoare nu recunosc decât o singură națiune, pe națiunea ungurească. Națiunea română după legile acestea nu există înlăuntrul acestei patrii." Referitor la textul **Pronunciamentului,** la ideile și revendicările naționale cuprinse în el, Ioan Micu Moldovan afirma hotărît înaintea organelor anchetatoare: „Eu am recunoscut **Pronunciamentul** de al meu. – L-am cunoscut, îl cunosc, și-l voi cunoaște de principiul meu".

Persecutarea autorului **Pronunciamentului** și trimiterea în judecată a fost discutată și în parlamentul unguresc din Pesta. Deputatul Ilie Măcelaru a adresat o interpelare în acest sens Ministrului de Justiție arătând că poporul român nu poate aproba Unirea Transilvaniei cu Ungaria, așa cum s'a realizat ea în anii 1848–1849, unire pe care „nu o consideră legală", „iar pentru românii din Ardeal, unirea de la 1848 e fluxul voinței". După răspunsul ministrului deputații români au prezentat parlamentului o moțiune de solidarizare cu autorii și ideile exprimate în **Pronunciament.**

Răsunetul stârnit de trimiterea în judecată a cărturarilor blajeni, autori ai **Pronunciamentului,** a produs valuri de indignare și revoltă, nu numai între românii din Transilvania și Ungaria, ci și în sufletele fraților din Principate. Intelectualii din București în frunte cu Alexandru Papiu Ilarian, au trimis o telegramă redacției **Gazetei Transilvaniei** din Brașov, în care spuneau între altele:

„Știrea tristă despre târîrea autorilor **Pronunciamentului** la temniță și dare în judecată a tuturor subscriitorilor lui, mișcă adânc pe românii din România Liberă. – Ei le urează din inimă bărbăție întru apărarea cauzei naționale. – Suferințele celor persecutați vor lua capăt, ele vor ti incununate de triumful cauzei cele drepte. – Să trăiască Transilvania liberă și independentă de Ungaria. – Onoare sempiternă celor ce sufăr pentru independența ei".

Autorii **Pronunciamentului** și alături de dânșii alți cărturari și oameni politici din Transilvania văzând năpasta căzută din senin asupra lor au redactat o plângere pe care au înaintat-o împăratului din Viena, cerându-i – în calitate de monarh – să dispună ca „urmărirea românilor pentru profesarea credinței lor politice cu atât mai vârtos să înceteze, deoarece alta decât numai dorințele și opiniile tuturor românilor." "Totodată să vă îndurați... a dispune ca să se reactiveze legile referitoare la asigurarea existenței noastre politice naționale, iar spre regularea referințelor de stat ale marelui principat al Transilvaniei către coroana Ungariei, întru deplina molcomie a națiunilor conlocuitoare, să se convoace dieta Transilvaniei, și să se dea și nouă ocaziune de a putea fi întrânsa reprezentați în măsura sarcinilor comune de a lua parte, ca să nu se mai aducă legi și deciziuni despre noi, fără de noi".

Pronunciamentul de la Blaj a deschis o epocă nouă în marile frământări și lupte politice purtate de românii ardeleni după anul 1867, pentru apărarea drepturilor lor, pe care statul încerca pe toate căile și cu toate mijloacele, nu numai să le nesocotească, dar și să distrugă până și ființa lor etnică de pe teritoriul Transilvaniei.

ȘTEFAN MANCIULEA

ÎNVIERE

Doamne, cât e de'ntuneric!
De la ușă până'n fund,
cu cât merg mă tot cufund,
ca'ntr'un vis urît, himeric!

Cineva m'a'mpins de spate
și-a'ncuiat în urma mea!
Iar sunt singur pe podea,
ceasul miezul nopții bate.

În genunchi, pe rogojină,
pot să-ți spun, căci Tu mă crezi,
chiar de-i întuneric, vezi,
de-s curat, ori sunt de vină . . .

Și'ncepui . . . poveste lungă,
cât un basm cu feți– frumoși . . .
. . . . . .
îngerii intrau voioși
printre gratii, ca prin strungă . . .
În celulă era soare,
numai zbor de aripioare,
prin pereți veneau spre mine,
îmbrăcați în mantii fine,
Patriarhi, Bătrâni Părinți,
Cuvioși, Ierarhi și Sfinți,
norod mult, ca spice, vara,
unii coborau cu scara,
Domnitori, voievozi și Regi,
Împărați, popoare'ntregi
se scurgeau pe dinainte . . .
Unde-or fi mergând, Prea Sfinte?

Și cum dau să mă ridic,
Să mă uit, mă'nalț un pic,
Unu'n grabă mă lovește,
peste ochi , . . și mă trezește . . .

Doamne, cât fu de frumos
visul meu, culcat pe jos!
Adormii la rugăciune,
vina . . . și–apucai a-ți spune . . .

180 °

Aduceți în grabă tigaia cu jar
căci dorul aprins e pe ducă!
Hai murgule, hai, aburcă-mă iar
Și du-mă cu tine, nălucă . . .

De sus, de pe creste, asvârle-mă'n nori,
de-acolo, pe-o stea călătoare,
Și'n loc de jăratec ți-oi da când cobori,
O rază furată din soare . . .

Dar cerul îmi pare azi strâmt și închis,
Pe-a gândului liber aripă,
prin vânt și furtună și rugă și vis,
eu caut în fiecare clipă
un strop de lumină, ce'n adâncul abis
din sufletul meu, se'nfiripă . . .

Aiud 1962

IULIAN DELIU

EUGENE GIURGIU

CU FRUNZELE ÎN VÂNT

Era o toamnă rece și ploioasă, cum se întâmplă adesea în București. Comșa se uita plictisit pe fereastră. Geamurile erau murdare și era greu să-ți dai seama dacă ploua sau nu pe strada pustie ce ducea spre Cișmigiu. Din anticameră se auzea zgomotul mașinii de scris iar din când în când telefonul și vocea cuiva care răspundea la apel.

Comșa își revizui agenda pentru a doua zi, așa cum făcea de obicei, înainte de a pleca spre casă. Nu părea să aibă mare lucru de făcut nici a doua zi. Fiind miercuri, între 1 și 3 va primi câteva vizite, sau „audiențe", cum se spunea în limbajul oficial, iar până atunci va avea destul timp să redacteze raportul asupra inspecției ce făcuse la Galați și de care îi era lehamite.

Nu pentru că a scrie un raport ar fi fost cine știe ce treabă grea ci pentru că era o muncă zadarnică. După șapte ani de activitate în minister, Comșa încă nu aflase dacă rapoartele lui erau sau nu citite de Directorul General. Ce era sigur însă, era că nu se luau nici un fel de măsuri.

Directorul General fusese pilot de vânătoare în timpul războiului și ieșise din armată cu grad de colonel. Priceperea lui în înțelegerea și rezolvarea problemelor instituțiilor artistice era nulă, iar Comșa nu-și putea închipui de ce un fost aviator fusese numit într'un post incompatibil cu pregătirea și cu mentalitatea unui militar de carieră. Dar Comșa văzuse multe și azi nu se mai mira de nimic. Își făcea datoria cu o conștiinciozitate și cu o pedanterie aproape ridicule. Eforturile lui de a informa pe cei care aveau în mână și pâinea și cuțitul, erau inutile. Rolul lui consta în a analiza activitatea teatrelor de operă și de operetă și de a informa pe Directorul General despre măsurile necesare pentru îmbunătățirea calității spectacolelor, a calității „producției", cum se spunea, prin analogie cu activitatea fabricilor.

Comșa înțelegea foarte bine că a ridica nivelul artistic al spectacolelor depindea de o mulțime de factori, nu numai de natură artistică ci și administrativă și economică. Depindea apoi de politica de cadre, de abilitatea directorilor în a-și alege personalul, nu numai cel artistic, încât un teatru, în mintea lui, nu era asemuit cu o „fabrică" ci cu o... operă de artă.

Directorul teatrului era creatorul acestei opere de artă. De talentul și de gustul lui artistic depindea calitatea, grandoarea sau mediocritatea operei sale. Strădaniile lui Comșa se concentrau așadar în această direcție: să recomande în funcțiile de director oameni capabili, talentați, îndrăgostiți de muzică. Dar dacă rapoartele lui, cu sugestii ce nu erau luate în seamă, zăceau în sertare, ce putea face? Așa se făcea că la Opera din București să fie numit director unul care înainte de 23 August fusese funcționar mărunt la o bancă agrară din fundul Moldovei dar care avea rude sus puse. La Opera din Iași era director un fost clarinetist care avea marele merit de a se fi înscris în partidul comunist imediat după ocuparea Iașilor de către trupele sovietice. La Cluj situația era proastă din alte motive. Directorul era un tânăr regizor inimos și cu o solidă educație muzicală, dar căruia i se puneau bețe în roate de către forurile locale, unde majoritatea celor cu funcții de răspundere erau unguri, foști muncitori la fabrica de încălțăminte Dermata...

Era aproape de ora trei. Comșa își îmbrăcă pardesiul, își puse mănușile și se pregăti să iasă, când sună telefonul.

– Alo, aici e Comșa.

– Tovarășul Anton Comșa?

– Da, Anton Comșa.

– Aici e tovarășul Dăscălescu de la Președinția Consiliului de Miniștri.

– Cine ?

– Președinția Consiliului de Miniștri, Dăscălescu. Voiam să vă întreb dacă ați fi amabil să veniți la Președinție. Trimit o mașină să vă ia.

Comșa își trecu mâna prin păr și răspunse:

– Trebuie să fie o greșeală, tovarășe Dăscălescu.

– Nu, nu e nici o greșeală. Sunteți inspectorul Comșa, nu?

– Da, eu sunt inspectorul Comșa... dar ce să caut eu la Președinție? Cunoașteți desigur uzanțele. Ar trebui să anunț mai întâi pe Directorul General...

– Ah nu, nu e cazul. Dumneavoastră nu ne cunoașteți, dar noi suntem foarte bine informați asupra activității dumneavoastră. Pot să vă spun că sunteți foarte bine văzut aici... de altfel ca să nu vă faceți griji, pot să vin eu la Dvs. Cum preferați? În zece minute aș putea fi acolo.

– Aș prefera să veniți Dvs. aici... dar despre ce e vorba?

– Am să vă spun în curând... Plec chiar acum.

Comșa își desbrăcă pardesiul și se așeză la birou. Încercă să înțeleagă. Să fie vorba de o anchetă? Ca cineva care ocupa în Minister o funcție relativ neînsemnată, să fie consultat de activiști ai Președinției Consiliului de Miniștri, era cu totul neobișnuit. În minister, ierarhia era respectată într'un spirit quasi-militar. Era de neconceput ca cineva din preajma Primului Ministru să neglijeze într'atât treptele ierarhice încât să se coboare până la nivelul unui inspector. Poate vor să mă avanseze, se gândi el, dar nici măcar ideea asta nu-i înlătura nedumerirea. Nu putea fi vorba de o avansare, se gândi Comșa, pentru că nu era membru al partidului comunist... Nu, nu e vorba de o avansare... Poate a făcut cineva o reclamație... Poate acest Dăscălescu vrea să mă întrebe ceva în legătură cu cineva... Dar oricum ar fi fost, nu era a bine. Se hotărî să fie cu ochii în patru.

Cineva bătu la ușă. Înainte de a răspunde, Comșa se ridică, și se îndreptă spre ușă, dar ușa se deschise și în cadrul ei apăru un tânăr înalt, brunet, cu părul cârlionțat, pomădat și parfumat. Era îmbrăcat într'un costum gri închis, elegant, avea o cravată roșie de mătase, înodată cu îndemânare. Zâmbi larg și spuse întinzând mâna:

– Eu sunt Dăscălescu. Îmi pare bine de cunoștință.

– Luați loc, spuse Comșa arătând spre fotoliul din fața mesei de lucru.

Dăscălescu se așeză, își puse picior peste picior și-l măsură pe Comșa de sus până jos, zâmbind oarecum ironic. Spuse după câteva clipe:

– Îmi pare foarte bine că am ocazia să vă cunosc. Cum v'am spus la telefon, sunteți foarte apreciat la noi. Chiar săptămâna trecută tovarășul Prim mi-a spus că ar fi cazul să vă invităm la una din seratele noastre de sâmbăta. Când v'ar conveni? Sâmbăta care vine?

Comșa se așeză. Era de-a dreptul uluit. Își scoase pachetul de țigări, dar Dăscălescu, mai repede de mână, îi întinse un pachet de țigări Kent.

– Luați de aici, vă rog, dar Comșa refuză cu un gest și spuse:

– Prefer Carpați.

Dăscălescu îi oferi foc cu o brichetă de aur. Comșa observă că purta un ceas de aur, cu brățară de aur după cum butonii de la manșetă aveu tot de aur.

– Cu ce vă pot fi de folos?

– Dragă tovarășe Comșa, noi putem să ne fim de folos unul altuia în multe privințe, dar vom vorbi despre asta mai târziu. Pentru moment însă am vrea să ne spuneți ce greutăți întâmpinați în munca Dvs. aici în minister. Care sunt problemele pe care nu le puteți rezolva? De ce natură sunt ele și ce soluții propuneți?

Comșa îl privi lung. Dăscălescu avea sprâncene groase, ochi mici verzi foarte mobili. Sub privirile lui Comșa, roși brusc.

– Mai bine spuneți-mi în ce scop ați venit la mine...

Dăscălescu râse jenat.

– Vrem să vă cerem o favoare, spuse el pe alt ton. Un mic serviciu... o mică dovadă de bunăvoință...

Comșa observă că Dăscălescu vorbea tot timpul la plural ca și cum ar fi reprezentat pe cineva.

– Președintele Consiliului de Miniștri, îmi cere o favoare, mie? Un serviciu, mie? Eu nu am destulă putere...

Dăscălescu se ridică și începu să se plimbe prin fața biroului, fumând nervos. După câteva minute se opri în dreptul lui Comșa și spuse uitându-i-se în ochi:

– Văd că trebuie să fiu sincer... Adevărul e că aș fi putut recurge la ministrul dvs. dar e o chestiune foarte delicată... particulară, ca să

zic așa, în care e interesat cineva foarte sus pus. E vorba de o fată... o fată foarte frumoasă...

– S'auzim, spuse Comșa.

– Nu știu ce mă face să cred că pot conta pe discreția dvs. dacă nu neapărat și pe sprijinul pe care am venit să vi-l cer. Am să vă spun deschis totul... Sâmbătă la ora zece are loc la Teatrul de Estradă un concurs pentru ocuparea a două posturi, un cântăreț și o cântăreață. Dvs. prezidați comisia de selecționare a candidaților. Știu că sunt mulți, peste patruzeci. Ce vă cerem noi? Ca fata asta să treacă la toate probele și să ocupe unul din posturi. Vă închipuiți că nu lipsa de bani o împinge la asta. Are tot ce-i trebuie, ba chiar mai mult. Ce visează noaptea a doua zi i se pune la picioare, dar știți cum sunt femeile... Acum vrea să devină vedetă iar tovarășul... nu vă pot spune numele, mă înțelegeți, moare după ea și vrea s'o facă vedetă de muzică ușoară.

Comșa izbucni în râs.

– Deci asta era... Presupun că „tovarășul" e mult mai în vârstă, e căsătorit, iar frumoasa domnișoară e „prietena" lui.

– Ați ghicit. Pot conta pe sprijinul Dvs.?

Comșa voi să-și aprindă o țigară dar Dăscălescu i-o smulse din mână și îi oferi pachetul lui de Kent. Comșa îi respinse mâna și spuse apăsat:

– V'am spus că eu fumez Carpați. Tovarășe Dăscălescu, rostul meu aici în minister este să împiedec ca asemenea lucruri să se întâmple. De aceea am fost pus să prezidez acea comisie al cărei scop este să aleagă cea mai potrivită cântăreață, potrivită cu interesele teatrului și ale publicului, subliniez, ale publicului.

– Iertați-mă că vă întrerup. Am omis să vă spun că fata nu e numai frumoasă, ci are și o voce bună. Nu are experiență, dar o să vă convingeți că nu vă cer să faceți ceva ce s'ar opune principiilor dvs. De fapt vă cer doar să nu vă împotriviți la angajarea ei. Sunt aproape sigur că specialiștii din comisie vor fi unanim de acord ca teatrul s'o angajeze.

– De ce atunci ați mai venit la mine? Vă asigur că cea mai bună candidată va reuși, iar dacă vom găsi că nici una nu e la nivelul cerut, se va mai face un alt concurs peste câteva luni. Sau mai e ceva ce nu vreți să-mi spuneți, sau nu aveți voie să spuneți. Dacă protejata dvs. e într'adevăr bună, va reuși, nu vă temeți.

Dăscălescu răspunse după o lungă pauză:

– Da, desigur... Mi-e teamă doar ca unii din comisie să nu fie obiectivi, adică să vrea să ajute pe cineva și deci să o dezavantajeze pe protejata noastră.

Comșa privi pe fereastră. Era clar pentru el că Dăscălescu nu spunea tot adevărul și că nu se simțea chiar la largul său.

– Nu vă supărați, ce pregătire aveți, tovarășe Dăscălescu?

– Am terminat facultatea de litere acum doi ani. De ce?

– O să râdeți... Sunteți prea bine îmbrăcat, nu vă purtați și nu vorbiți ca un adevărat activist.

Dăscălescu râse măgulit și amuzat.

– Păi nici nu sunt „activist". Funcția mea e de director de cabinet la Protocol. Știți ce înseamnă asta. Mă ocup în general de primirea delegațiilor și a oaspeților din Occident, miniștri, șefi de stat, mari personalități. Funcția îmi cere să fiu îmbrăcat așa cum mă vedeți.

– Și cum vă procurați îmbrăcămintea, pantofii, cămășile...

Dăscălescu râse din nou.

– Vreți să vă spun ceva? Nu știți cum se trăiește în România... Adică nu știți ce bine se poate trăi în România. Vreți să veniți cu mine? Șoferul mă așteaptă la poartă. Vă duc la magazinele noastre unde vă puteți cumpăra un costum englezesc cu 200 de lei, o pereche de pantofi cu doi poli, un pachet de Kent mai ieftin decât țigările dvs., o sticlă de șampanie e mai ieftină decât o sticlă de vin de Valea Călugărească... Mergeți cu mine și vă luați tot ce doriți...

– Ah nu, răspunse Comșa speriat. S'a făcut târziu.

Dăscălescu se ridică imediat.

– Deci pot conta pe sprijinul Dvs.?

– Tot ce vă pot promite e că voi fi obiectiv. Dar cum se numește domnișoara?

– Matilda Ionescu. Vă rog să fiți discret.

– Oh, fără îndoială...

– Îmi dați voie să vă duc acasă cu mașina? Mă simt vinovat că v'am ținut atâta. Cu tramvaiul o să vă ia o oră sau chiar mai mult.

– Nu, nu, mulțumesc... Îmi place să merg pe jos.

– Bine, dar plouă...

– Nu contează... vă mulțumesc în orice caz.

Dăscălescu plecă. Comșa mai zăbovi câteva clipe, se uită pe fereastră și-l văzu pe Dăscălescu urcându-se într'o limuzină neagră. Se îmbrăcă și ieși.

Ploua mărunt, stăruitor și egal. Aceeași cantitate de apă cădea în

același unitate de timp pe aceeași unitate de suprafață. Altfel spus, picături de apă egale, la egală distanță între ele, cădeau în același număr pe fiecare centimetru pătrat. Ar fi fost interesant să poți calcula câte picături de ploaie cădeau într'o secundă pe un centimetru pătrat de trotoar, apoi pe un metru pătrat și apoi pe tot Bucureștiul. Probabil milioane și miliarde... Se întunecase. Ploaia nu se vedea și nu se auzea, dar Comșa simțea cum pătrundea prin pălărie și prin pardesiul care ar fi trebuit să fie impermeabil, dar nu era. Multe lucruri ar fi trebuit să fie cumva, dar nu erau. Oamenii ar fi trebuit să fie cinstiți dar nu erau. Tramvaiele ar fi trebuit să vină la timp, dar nu veneau. În magazinele alimentare ar fi trebuit să existe alimente, dar nu existau. Salariile ar fi trebuit să fie mai mari și prețurile mai mici, dar era toamai invers. Cu o săptămână înainte ziarele anunțaseră mari scăderi de prețuri, între 30 și 50 la sută. Și într'adevăr prețul căruțelor țărănești scăzuse la jumătate, la fel prețul găleților de 50 de litri, prețul lămpilor de petrol, iar al ciocanelor fără coadă cu numai 30 la sută. Ceea ce nu scria în ziare era însă că untul, zahărul, uleiul, carnea, făina, pâinea și zarzavaturile se scumpeau în fiecare săptămână cu un leu sau doi. Și măcar de s'ar fi găsit, dar nu se găseau. Comșa își aduse aminte că Delia îl rugase să cumpere în drum spre casă un kilogram de zahăr, bucăți, tos sau praf, oricum numai zahăr să fie.

Cișmigiul era pustiu. Comșa grăbi pasul spre bulevardul de unde lua tramvaiul 14 spre Obor. La liceul Mihai Viteazul va coborî și va mai face câțiva pași până la Alimentara din colț, va cere zahăr și va ajunge acasă în mai puțin de 10 minute. Delia, înfofolită în pulovere îi va pregăti ceva de mâncare, pe urmă îl va întreba cum și-a petrecut ziua. Să-i spună sau să nu-i spună? După atâția ani de căsătorie Comșa știa cum va reacționa ea.

Constatase cu amărăciune că Delia care fusese vioaie și entuziastă, gata oricând să facă sau să guste o glumă, îndrăzneață și generoasă, plină de speranțe și de idei nobile, devenise cu încetul mai puțin veselă, râdea rar, nu mai credea în nimic, din când în când plângea fără motiv și nu-i mai făcea plăcere să primească vizite. Comșa înțelesese de multă vreme că schimbările în caracterul ei se datorau în mare parte lipsurilor materiale. Se străduia din răsputeri să compenseze aceste lipsuri printr'un surplus de atenții și printr'o veselie forțată. Un timp, Delia care înțelesese jocul lui, încercă să-l imite. Pretindea că e bine dispusă, că nu-i pasă de frigul din casă, că se poate lipsi de haine frumoase. Dar când plecaseră odată în oraș să-și cumpere pantofi și când după ce încercase la

Romarta câteva perechi și se hotărîse pentru una din ele, iar vânzătorul le spuse prețul, îl văzu pe Comșa, căutându-se prin buzunare, încurcat și umilit.

– Nu am atâția bani, spusese el în cele din urmă. Săptămâna viitoare primesc chenzina...

Vânzătorul le arătă o altă pereche:

– Aceștia costă pe jumătate atâta.

Delia se uitase drept în ochii lui și spusese răspicat:

– Da, dar ăștia nu's pantofi, sunt opinci, și ieșise din magazin.

În drum spre casă nu-și vorbiseră prea mult, dar seara la masă Delia spusese:

– De unde au alții bani? Și cum de noi nu avem? Poți să-mi spui?

Comșa ar fi putut interpreta vorbele acestea ca un reproș, o învinuire, dar știa că Delia era prea nobilă ca să-i reproșeze lipsa de bani. Întrebările ei exprimau doar o nedumerire. Totuși Comșa se simțise vinovat. Răspunsese privind în pământ:

– Nu știu, draga mea, nu știu...

În tramvai era înghesuială, oamenii se înjurau, se apostrofau iar taxatoarea striga din când în când „avansați înainte, tovarăși", dar nimeni nu râdea.

Comșa coborî la liceul Mihai Viteazul și intră în magazin. Ceru un kilogram de zahăr, dar vânzătorul îi spuse că nu vor avea zahăr decât săptămâna viitoare.

– Mai treci mata peste câteva zile.

Ploaia se întețise. Comșa își simțea picioarele ude în pantofii vechi, cu talpa găurită. Când ajunse în fața casei, era hotărît să nu-i pomenească Deliei nimic despre Dăscălescu.

Delia era farmacistă. După ce își luase diploma, fusese repartizată într'un sat din Delta Dunării. Se dusese să-și ia postul în primire dar după două luni își dăduse demisia, se reîntorsese la București și încercase să-și găsească de lucru. Cum însă ministerul sănătății îi atârnase o tinichea de coadă, abia izbutise să lucreze ocazional pe ici pe colo suplinind pe cineva bolnav. Comșa o cunoscuse în acea perioadă, când Delia ținea locul unei farmaciste ce se afla în concediu de maternitate. Ani de zile Delia lucrase ca suplinitaore, dar erau adesea perioade lungi când nu era nevoe de serviciile ei.

O găsi în pat, înfășurată în pleduri, citind. Când îl văzu, sări din pat și se apropie de el.

— Ești ud ca un motan, îi spuse ea și îi luă capul în palme. Plouă tare ? De ce ai întârziat?

Comșa nu putu să nu remarce cât de frumoasă era.

– Treburi... Dar ce frig e aici... Dă-mi voe să-mi scot toalele astea ude de pe mine.

Se dezbrăcă și intră sub duș dar apa era atât de rece încât îi trebui o bună doză de curaj ca să nu închidă robinetul.

– Fă-mi te rog un ceai fierbinte și pregătește-mi o aspirină, spuse el. Mi-e teamă să nu fac o pneumonie.

– Ai adus zahăr?

– Nu... n'are până săptămâna viitoare. Nu mai e deloc?

– Nu mai e deloc. Bei ceaiul fără zahăr?

– Nu știu... n'am băut niciodată apă fiartă. Cum e?

— Am să-l îndulcesc cu vișinată. Pun o jumălate de ceașcă de vișinată și torn ceaiul peste ea. Poate descoperim un nou elixir...

– Nu știam că mai ai vișinată...

Între timp își pusese pijamaua. Trase peste cap un pulover gros și își puse halatul. Ieși din baie tremurând de frig.

– Dacă nici acum nu fac o dublă pneumonie, înseamnă că am o sănătate de fier.

– Dacă bei mixtura asta, n'ai să faci o dublă pneumonie. Poate una simplă. Dar nu arăți tocmai splendid. Bagă-te sub plapomă, mănâncă un sandvici și bea doftoria asta. Îți pun totul pe o tavă.

Comșa îi urmă toate îndemnurile. După ce bău ceaiul fierbinte și cu o bună doză de vișinată, deveni exagerat de volubil și de sincer. Îi povesti Deliei totul. Mai întâi Delia ascultă cu nu prea multă atenție dar apoi începu să pună întrebări: Cum era îmbrăcat Dăscălescu, cum arăta, dacă era înalt sau scund, cum vorbea, cum îi era înnodată cravata...

– Și ce ai de gând să faci?

– Nimic. Cred că îți dai seama că nu pot să fac nimic. În comisiile astea se votează. Fiecare membru are un vot, directorul teatrului decide dacă e balotaj iar eu îmi spun părerea la sfârșit, și optez pentru o formulă sau alta. În cele din urmă de mine depinde să se aprobe sau nu angajarea cerută în scris de director pe baza propunerii comisiei, dar eu nu pot impune directorului să angajeze pe X în loc de Y.

– Și nici n'ai face-o, din cauza principiilor..."

– Exact, răspunse Comșa repede.

– Hm! Crezi că Dăscălescu cunoaște mecanismul acesta?

– Foarte probabil...

Delia tăcu un lung răstimp. Comșa bănuia la ce se gândea ea și de aceea nu se miră cand o auzi spunând:

– Ai să procedezi cum e mai bine... Nu pot și nici nu vreau să te sfătuiesc ce să faci. Dăscălescu ăsta ar putea probabil să ne îmbunătățească viața, dar trebue să decizi tu...

Comșa o îmbrățișă cu ardoare.

– Ia stai puțin zise ea desfăcându-se din îmbrățișare. Sâmbătă. Sâmbătă trebue să te duci după lemne.

– Sâmbăta asta? În 27?

– Da, sâmbăta asta, în 27, ești programat la lemne și nu e cazul să amânăm. Vezi ce frig e.

Printre lucrurile pe care Comșa le ura din suflet era pe primul loc programarea la lemne. Trebuia să se scoale la 4 dimineața ca să poată fi la depozit pe la 5. Acolo aștepta la coadă câteva ore. Pe urmă trebuia să se certe cu cel care îi cântărea lemnele, sau să-l mituiască. Oricum, se alegea întotdeauna cu lemne ude și de proastă calitate: plop, salcie și brad. Apoi avea de furcă cu cărușașii care se plângeau că stă departe, că nu sunt obligați să muncească chiar pe degeaba și să-și omoare caii, mai ales că fânul s'a scumpit și că fără o sută de lei în plus n'au de gând să se miște din loc. N'avea încotro, plătea și lua tramvaiul spre casă unde după două trei ore soseau lemnele. Cărușașul i le lăsa la poartă. De acolo până în fundul curții erau cum o sută de metri. Comșa împrumuta de obicei o roabă de la vecin și căra lemnele în magazie. Asta îi mai lua 3–4 ore dacă nu ploua. Dacă ploua era și mai greu. Apoi trebuia să crape lemnele cu securea, atâtea cât să poată face un foc bun, ca măcar în prima zi să fie destul de cald. Ostenit de moarte se trântea pe pat și adormea. Trei sau patru zile după asta îl dureau toți mușchii. Și măcar dacă lemnele astea ar fi ținut până în primăvară, dar nu țineau. Ori câtă economie ar fi făcut, pe la sfârșitul lui Februarie lemnele, atâtea câte cumpărase pe cartelă, se terminau. Apoi începea alergătura după lemne sau după cărbuni la negru. Dacă aveai bani și dacă se găseau.

Spre sfârșitul iernii trecute, neavând bani, arsese operele lui Lenin, 28 de volume, pe care i le băgaseră pe gât la minister.

– Da, spuse el, Sâmbătă mă duc după lemne... și se simți dintr'odată scăpat de o mare povară. Mai bine la lemne...

După toate emoțiile zilei și după o ceașcă de vișinată, Comșa adormi curând. Ca de obicei, Delia îl trezi la ora 7. În camera lor era și mai frig.

La minister, Comșa îl căută pe colegul său, Paul, și-l rugă să-l înlocuiască la concursul de la teatru. Paul primi cu plăcere. Examinară împreună lista membrilor comisiei și Comșa îi dădu oarecare explicații, fără să pomenească de Dăscălescu, dar îl rugă să rețină cât mai multe detalii despre una din candidate, Matilda Ionescu.

– Ai o protejată? se miră Paul. Trebue să fie tare frumoasă! Și cum rămâne cu principiile și cu reputația ta de incoruptibil?

Comșa râse.

– N'am văzut-o niciodată, dar mi s'a spus că e într'adevăr foarte frumoasă.

Paul plecă la treburile lui. Nu mult după aceea sună telefonul. Era Dăscălescu.

– Mi-am făcut reproșuri că v'am lăsat să plecați acasă pe jos. Ar fi trebuit să vă iau cu forța în mașină și să vă conduc, nu să vă las să traversați Cișmigiul prin ploaie. De altfel am să vin să vă iau la magazinele noastre. Au sosit niște pantofi din Italia, o frumusețe, și nu costă decât 25 de lei perechea. Acum e ora zece, la zece jumătate sunt la dvs.

– Tovarășe Dăscălescu, n'am nevoie nici de pantofi, nici de haine, nici de nimic. Cred că v'am spus asta ieri.

– Da, da, mi-ați spus, dar poate pentru doamna?

– Are și ea tot ce-i trebue spuse Comșa, în timp ce chipul Deliei, zâmbind cu tristețe, îi apăru în gând. De altfel îmi pare bine că m'ați chemat. Sâmbătă sunt programat la lemne, nu voi participa la concurs așa că nu vă pot fi de folos în niciun fel. Am rugat pe un coleg să mă înlocuiască. Firește nu i-am spus nimic.

Dăscălescu nu răspunse câteva clipe, iar lui Comșa i se păru că îl aude vorbind cu cineva.

– Mă iertați, vă rog... Da, am înțeles, dar nu puteți amâna cumva?

– Nu pot amâna. Întâi pentru că e frig; lemnele noastre s'au terminat în Februarie și apoi ar trebui să mă reprogramez, ceea ce înseamnă o altă zi pierdută și cine știe dacă nu m'ar reprograma după Anul Nou.

– Da, da, înțeleg. Nu știam că e atât de complicat.

– Da, tovarășe Dăscălescu, e complicat. Am impresia că nu știți cum se trăiește în România.

Dăscălescu râse.

– Poate aveți dreptate... Vă rog să vă notați numărul meu de telefon. Nu se știe, poate cândva...

Ziua se scurse fără nimic deosebit în ea, o zi goală și anostă. În drum spre casă Comșa se gândi cu groază la frigul din micul lor apartament. Și nu atât pentru el însuși. Era obișnuit să rabde și de frig și de foame încă de pe vremea studenției, dar se gândea la biata Delia, care ori cât ar fi părut de voinică și de robustă, era în realitate foarte delicată și sensibilă. Se simțea răspunzător de viața ei, de suferințele ei nemărturisite, de lipsurile nesfârșite și de faptul că nu se întrezăreau nici un fel de perspective de mai bine. Își reproșa adesea că nu întreprindea nimic, se învinovățea de lipsă de inițiativă, de pasivitate, deși tot el se întreba ce ar fi putut să facă, dar nu găsea niciun răspuns. Sărăcia nu e numai a noastră, ci a întregii țări, cu unele excepții, se gândi el și își aminti de Dăscălescu. Presupunând totuși că i-ar fi adus acum Deliei o pereche de pantofi eleganți, cu ce li s'ar fi schimbat lor viața? Delia s'ar fi bucurat desigur, dar în casa lor n'ar fi fost mai cald, bani mai mulți tot n'ar fi avut, iar cămara lor ar fi fost la fel de goală, După ce ar fi încercat pantofii și după ce s'ar fi admirat în oglindă, după ce l'ar fi îmbrățișat în semn de mulțumire, s'ar fi trezit curând la aspra realitate: abia aveau ce mânca.

Când deschise ușa apartamentului simți un miros de fum. Își scoase paltonul și constată că în vestibul nu era chiar atât de frig.

Delia îl întâmpină râzând.

– Cum ai reușit performanța asta extraordinară? îl întrebă ea îmbrățișându-l.

– Eu? Ce performanță?

– Cum ce performanță? Lemnele...

– Ce lemne? De unde lemne?

Delia îl privi neîncrezătoare.

– Vino cu mine să-ți arăt.

În magazia din fundul curții, frumos așezate pe trei rânduri, se găseau lemne de fag, bune și uscate.

– Aici sunt cel puțin 4 mii de kilograme, spuse Comșa uluit... Trebuie să fie o greșeală.

– Nu e nici o greșeală. Pe la trei, au venit doi indivizi, m'au întrebat

dacă sunt soția ta și m'au rugat foarte politicos să le spun unde să pună lemnele. Le-am spus.

– Și n'au cerut bani?

– Nu. Au închis poarta și au plecat. Nu-ți pare bine?

– Ba da draga mea, dar acum sunt în mâinile lui Dăscălescu.

A doua zi Comșa îi telefonă lui Dăscălescu și-l întrebă fără nici o introducere, cât costă lemnele. După ce acesta încercă să-i explice că lemnele erau un cadou din partea Președinției, Comșa îl întrerupse și întrebă încă odată: cât costă lemnele?

Dăscălescu răspunse:

– 283 lei. Vreți să mi-i trimiteți prin poștă, prin curier sau veniți personal cu banii?

Comșa nu se aștepta la un răspuns atât de categoric.

– Prin poștă ... La ce adresă?

– Președinție, pe numele meu. Sunteți mulțumit?

– Perfect mulțumit, răspunse Comșa și închise telefonul.

Comisia era formată din nouă membrii, propuși de directorul teatrului și acceptați de Comșa care îi cunoștea pe toți:

Niki Apostolescu era director de scenă și autor de texte de revistă. Lucrase pe vremuri la teatrul lui Tănase și la Alhambra. Studiase cândva la Paris dreptul, fără mult succes, preferând să-și petreacă timpul la faimosul Olimpia și la Moulin Rouge. În timpul războiului, ca să-și ajute un prieten evreu, preluase de la acesta o fabrică de cauciucuri. În teorie, pentrucă în practică, amicul continua să-și conducă fabrica întocmai ca înainte. Ca rezultat, în dosarul de cadre al lui Apostolescu, la rubrica „profesie înainte de 23 August" figura calificativul „fabricant de cauciucuri, mare industriaș." Avea vreo șaizeci de ani, dar părea mult mai tânăr. La Paris avea un fiu, rod al unei căsătorii pripite și de scurtă durată. În nenumărate rânduri Apostolescu ceruse un pașaport și o viză de ieșire din țară, dornic să-și vadă odrasla care avea acum vreo 20 de ani, dar ca fost fabricant și ca mare industriaș, fusese refuzat și chiar sfătuit să nu insiste. Cu toate acestea Niki Apostolescu nu se considera o victimă a regimului. Atâta vreme cât era lăsat să scrie și să monteze spectacole, era fericit. E adevărat că îi era din ce în ce mai greu să găsească idei noi. Un teatru de revistă, sau cum i se spunea acum, de „estradă", trebuia să-și facă spectatorii să râdă. Dar de cine să râdă? Simplu, i se spusese, de dușmanii poporului. Dar cine erau dușmanii

poporului? Burghezia, moșierimea, capitaliștii. Aceștia erau însă mai degrabă vrednici de plâns, după ce li se luase tot ce aveau, după ce fuseseră aruncați în închisori, trimiși la Canal sau exterminați prin înfometare și deportări. Spectatorilor nu le venea să râdă. Ar mai fi existat o sursă de umor, imperialiștii americani, dar publicul îi simpatiza pe americani. Ar fi râs cu poftă de sovietici, dar de sovietici nu te puteai atinge. În această criză de subiecte un ajutor și o sursă inepuizabilă se dovedi un alt membru al comisiei, George Voinea. Mult mai tânăr, Voinea era înzestrat cu un multilateral talent. Își câștigase pe vremuri o mare faimă după ce publicase câteva volume de caricaturi, dar se pricepea și la scenografie și la costumație și la scris scenete pline de haz. Ajutat de o bună cunoaștere a teatrului comic francuzesc, de la Molière și până la Dellerac, știa să adapteze situații și caractere cu atâta dibăcie încât nimeni n'ar fi reușit să identifice modelul. Așa se face că în câteva spectacole de succes apăru Figaro, dar nu ca bărbier, ci în rolul unui student isteț, care încurca și descurca ițele unei intrigi amoroase în casa și în sânul familiei unui profesor cu concepții demodate. Apostolescu și Voinea deveniră nu numai colaboratori apropiați, ci și buni prieteni, mai ales după ce soția lui Voinea fusese arestată și trimisă la închisoarea de femei de la Mislea, pentru că tatăl ei fusese ministru subsecretar de stat în guvernul Rădescu. Voinea își petrecea nopțile prin cârciumi, fie în compania lui Apostolescu, fie a lui El Greco, compozitorul, și astfel am ajuns la un alt membru al comisiei. Numele lui adevărat nu suna prea bine în românește, iar pseudonimul îi fusese dat de Tănase, mult înainte de război. Era înalt și chel, cu nas ascuțit și cu voce de bas profund. Cântecele lui erau cunoscute în toată țara. Câștiga bine, poate chiar mai bine decât pe vremuri, și era văduv. Soția lui murise în timpul bombardamentului din 4 Aprilie, în gara de Nord, pe când se pregătea să ia trenul spre Pitești, să-și vadă părinții. Locuise apoi singur într'un apartament luxos pe undeva pe lângă Muzeul Simu, până când, prin 1950, fusese invitat să se mute, într-un cât un tovarăș ministru adus din provincie avea familie numeroasă. I se promisese un apartament mai mic, potrivit cu situația lui de om singur, iar până când i se va găsi ceva convenabil i se oferise o cameră la mansardă într'o casă dărăpănată nu departe de podul Izvor. Asta se întâmplase cu mulți ani înainte, și după cereri peste cereri rămase fără răspuns, El Greco se resemnase. Își petrecea timpul la teatru și la Capșa sau la Compescaria unde avea o masă rezervată și unde își scria cântecele. Uneori se întâl-

nea cu Mișa Petrovski și după ce goleau câteva sticle de vin, acesta îl invita la el acasă, iar El Greco nu refuza niciodată.

Mișa Petrovschi era maestru de balet, vorbea rusește ca un rus, avea o mulțime de prieteni printre consilierii sovietici și datorită relațiilor, obținuse o casă mare și elegantă în Cotroceni, fostă proprietate a unui chirurg faimos care uitase să se reîntoarcă din Franța. Mișa era mândru de casa „lui" și nu scăpa nici o ocazie s'o arate musafirilor. Dar nu era fericit. Pasiunea lui cea mare nu era baletul, așa cum oricine ar fi fost tentat să creadă, ci automobilele. Nu avea automobil, ceea ce nu era de mirare, ci doar o motocicletă BMW cumpărată pe doi poli de la un soldat neamț. Călare pe motocicletă, Mișa pornea adesea cu soția lui la mare sau la munte, dar după ce natura le dăruise un băiețel, nu mai putea pleca nicăieri. Dacă ar fi avut o mașină . . .

Oarecum străin de ceilalți membrii ai comisiei, pe care totuși îi cunoștea bine fără să fie prieten intim cu nici unul, era actorul de comedie Jean Predescu de la Teatrul Național. Participarea lui la lucrările comisiei asigura un surplus de seriozitate și de obiectivitate, dar nu numai acesta era motivul pentru care fusese invitat. În stagiunea trecută, nemulțumit că nu i se dăduse un rol, ori care, în Scrisoarea Pierdută, adresase teatrului de estradă o ofertă cu totul neobișnuită: să i se permită să joace singur, toate rolurile comediei lui Caragiale. După o sumară repetiție în fața consiliului artistic, oferta fu acceptată și astfel Jean Predescu prezentă publicului curios, o versiune proprie a Scrisorii Pierdute. Sărea dintr'un rol într'altul schimbându-și vocea și trăsăturile feței, gesturile, poziția corpului, imitând atât de bine pe corifeii Teatrului Național, încât seria de zece spectacole anunțată la început se prelungi la douăzeci, apoi la treizeci și în cele din urmă la patruzeci de spectacole, cu sala plină și cu bilete vândute la suprapreț.

Păstrase de atunci strânse relații cu Estrada, ba uneori participa ca invitat de onoare la ședințele consiliului artistic. Era simpatizat și admirat de toată lumea. Era înalt, uscățiv, cu fața îngustă foarte mobilă, cu păr des negru ca smoala, trăsături transmise ca prin minune fiicei lui, Alina, care îl însoțea adesea la teatru. Văzându-i împreună Niki Apostolescu spusese:

– Semănați atât de bine, de parcă ați fi gemeni. Alina n'a moștenit oare și talentul dumitale?

În locul actorului răspunse Alina:

– Nu neicușorule, nu, imitându-l pe tatăl ei atât de bine încât Niki Apostolescu rămase cu gura căscată apoi izbucni în râs.

– Domnișoară, te fac vedetă în două săptămâni.

– Pe mine? Niciodată . . .

Oarecum jenat, actorul îi explică lui Apostolescu că Alina urăște teatrul și că vrea să se facă inginer mecanic dar a căzut de două ori la examenul de admitere la Politehnică, probabil pentru că nu are aptitudini de inginer.

– Ah, tată, să lăsăm povestea asta. Știi foarte bine de ce n'am reușit. N'am origine socială „sănătoasă". Poți să fii oricât de tâmpit, dacă ești fiu de muncitor sau de țăran sărac ți se deschid toate ușile. Și pe urmă nu e adevărat că n'am reușit. Am fost admisă dar fără loc. Mi s'a recomandat să încerc la Galați . . . În fine, să lăsăm asta . . .

Intrând în sală, Comșa constată mulțumit că totul era pregătit așa cum se așteptase. Candidații, mai numeroși decât altădată, se așezaseră pe scaunele din fundul sălii. Scena era luminată din plin, iar în fața fundalului se afla un pian la care Belu Davidescu își desmorțea degetele, cântând arpegii. Aproape de fosa orchestrei, la o masă lungă, acoperită cu postav roșu, stăteau membrii comisiei, cărora Comșa le strânse mâna și le adresă câteva cuvinte de politețe.

Directorul teatrului, Roman, îi ură bun sosit și întrebă:

– Putem începe?

Comșa încuviință cu un gest din cap.

Roman se întoarse spre candidați și le explică în câteva cuvinte că așa cum fuseseră deja informați, vor trebui să declame o poezie, să danseze cu un partener sau parteneră un dans modern și să cânte un cântec de muzică ușoară sau populară, acompaniați la pian de maestrul Belu Davidescu. Niki Apostolescu ceru voie directorului să spună și el câteva cuvinte.

– Măi copii, li se adresă el candidaților pe un ton părintesc, știu ce e în sufletul vostru. Toți știm. Toți am trecut prin examene și prin concursuri. Încercați să vă stăpâniți emoția. Nu vă gândiți la rezultat. Nu vă putem angaja pe toți chiar dacă am vrea, dar dacă nu veți reuși de data asta, nu vă pierdeți speranța. Teatrul nostru se dezvoltă, vom avea nevoie de artiști de estradă pe întotdeauna, iar dacă nu veți reuși acum, socotiți că ați câștigat o experiență ce vă va fi utilă în viitor . . . Vă urez succes tuturor.

Candidații, ba chiar și unii dintre membrii comisiei, aplaudară și

imediat după aceea, examinarea începu. Un regizor de culise striga numele candidaților care urcau pe scenă și dacă era cazul, răspundeau la întrebări puse de membrii comisiei. Apoi declamau, cântau, dansau și se reîntorceau în sală, în timp ce un alt candidat se supunea aceleiași proceduri. Membrii comisiei dădeau note, își notau observațiile și comentariile pe niște file de hârtie împărțite în rubrici, mai schimbau impresii cu voce scăzută, și totul decurgea potrivit unui procedeu bine cunoscut.

După vreo trei ore de lucru, Roman, în calitatea lui de gazdă, propuse să se facă o pauză și invită comisia în biroul său. Comșa presupunea că li se va servi o ceașcă de cafea, vor fuma o țigară și se vor reîntoarce la treabă după zece minute, dar nu mică îi fu mirarea când constată că în biroul lui Roman, pe două mese lungi, se etalau platouri cu mâncăruri, sticle de vin și de bere, fructe și chiar vaze cu flori. Aruncate printre farfurii și pahare câteva pachete de țigări Kent, deschise, își așteptau fumătorii. Aceasta fu prima surpriză, și nu cea mai mare. A doua surpriză fu că membrii comisiei, cu câteva excepții, nu păreau să se mire de ceea ce li se oferea, ca și cum acesta ar fi fost obiceiul de când lumea. În timp ce în jurul lui se mânca și se bea, Comșa se retrase lângă perete și își aprinse o țigară. Văzându-l singur, Roman se apropie de el.

– Nu vreți să mâncați ceva? Mai avem de lucru vreo trei ore după cât se vede; o să vă fie foame.

– Cu ce bani și de unde ai procurat toate astea? întrebă Comșa cu un aer grav și vădit nemulțumit.

– Vă închipuiți că nu cu banii teatrului... Am să vă explic la sfârșit între patru ochi.

Dar Comșa nu mai avea nevoe de nici o explicație.

Pauza ținu aproape o oră. În câteva rânduri Roman invită pe membrii comisiei înapoi în sală dar fără succes, până când îi șopti ceva la ureche lui Niki Apostolescu. Niki se duse la El Greco și îi vorbi pe șoptite, apoi se apropie de Voinea, îi vorbi pe scurt și lui, bătu din palme și invită cu voce tare pe membrii comisiei să se reîntoarcă la lucru. În fine comisia își reluă locurile la masa din sală și își continuă activitatea.

– Domnișoara Matilda Ionescu, strigă regizorul, dar nimeni nu se arătă. După o scurtă pauză regizorul strigă înspre fundul sălii:

„Domnișoara Ionescu Matilda este rugată să poftească pe scenă."

Liniște. Membrii comisiei se răsuciră în scaune, ca să poată privi în fundul sălii de unde ar fi trebuit să apară candidata. După un moment de nehotărîre și după ce consultă din priviri pe El Greco, pe Voinea, pe Petrovski și în cele din urmă pe Roman, Niki spuse regizorului:

– Treci mai departe.

Comșa simți o mare dezamăgire la gândul că Matilda nu se prezentase la concurs. Ar fi dorit s'o vadă, pentru a putea aprecia în ce măsură intervențiile lui Dăscălescu fuseseră justificate. Probabil, se gândi Comșa, după ce văzuse la ce nivel se prezentaseră câteva candidate foarte bune, Matilda se hotărîse să se retragă și plecase. Ceea ce ar fi denotat o doză de bun simț și de modestie. Printre candidate, după părerea lui Comșa, cea mai bună fusese o studentă din Ploești, Marinela Trandafir, care cântase în stil, cu convingere și cu sentiment nu numai un cântec de El Greco, ci și o doină olteneașcă. Declamase cu haz o poezie de Topârceanu și în plus, cu permisiunea comisiei, cântase la trompetă câteva semnale militare, curat, cu un ton bogat și strălucitor. Era și frumoasă, cu gâtul lung, pieptănată în genul Alidei Vali și se mișca cu grație. Avea toate atuurile.

Și astfel, încetul cu încetul, lista candidaților se scurta. Mai era unul singur, când regizorul se apropie de masa comisiei și spuse, adresându-se lui Roman:

– A venit Matilda Ionescu. S'o trimit acasă sau vreți s'o ascultați?

– Sigur c'o ascultăm, răspunse Roman repede, fără să consulte pe nimeni. Poftește-o pe scenă.

O tânără cam durdulie, îmbrăcată într'o rochie de mătase verde, strânsă pe corp, cu păr negru lung, cu o față oacheșă și cu ochi mari languroși, se urcă pe scenă cu pași siguri, sub privirile curioase ale membrilor comisiei. "O frumusețe de mahala" se gândi Comșa.

– Mă numesc Matilda Ionescu, spuse ea cu o voce joasă, zâmbind larg și arătându-și toți dinții, strălucitori de albi. Am să declam o poezie, „Noi te iubim din inimă, Partid!" de Me Păun.

– De cine? întrebă Comșa.

– De Me Păun, răspunse Matilda răstindu-se ca la unul care nu aude bine.

– Maria Păun, știți... explică Niki.

– Puteți să începeți, o îndemnă Roman.

Matilda își scutură pletele, își îndreptă corpul și ridică mâna dreaptă, într'un gest de statue de împărat roman.

Noi te iubim din inimă Partid,
În jurul tău vom face zid,
Și când dușmanii te vor ataca,
Cu mâna'n sân noi nu vom sta,
Căci te iubim din inimă, Partid.

Noi te iubim din inimă Partid,
În lupta noastră ne ești ghid
Spre noi victorii ne călăuzești.
În fruntea noastră mereu ești,
Noi te iubim din inimă, Partid.

– Mai sunt două strofe, spuse Matilda părăsind poziția de statuie. Să le spun și pe alea sau ajunge?

– Frumoase versuri, spuse cu totul pe neașteptate El Greco. Le-aș pune pe muzică... Aș vrea să ascult și celelalte „strofe".

Niki se uită nedumerit la El Greco, dar acesta părea pătruns de frumusețea versurilor. „E singurul care are umor" se gândi Comșa stăpânindu-și râsul.

– Știți, ultimele două strofe nu le știu pe de rost dar pot să vi le citesc din carte, se scuză Matilda fără să fie jenată.

– Ah nu, ajunge... Mai bine să ne cânți ceva, spuse repede Niki, părând că vrea să evite o nouă intervenție a lui El Greco.

– Știu un cântec popular foarte frumos, folclor nou...

– Ador folclorul nou, mărturisi cu seriozitate El Greco înainte ca Niki sau altcineva să poată spune ceva.

Belu Davidescu, la pian, cu mâinile deasupra clapelor, spuse Matildei:

Fredonați puțin melodia...

– Ce să fac? întrebă Matilda neînțelegând.

– Fredonați începutul, spuse Belu, ca să aud în ce tonalitate cântați.

– N'ar fi mai bine să cânt singură? Dacă nu știți melodia o să mă încurcați.

Belu ridică din umeri și făcu o mutră care însemna „mare-i grădina lui Dumnezeu".

– Sigur domnișoară. Dă-i drumul, o îndemnă El Greco. Te ajunge el pe drum.

Matilda începu să cânte pe melodia „M'a făcut mama oltean":

Foaie verde de mohor măăăăi,
Toată ziua pe tractor
Și eu mor de al tău dor
Și eu mor de al tău dor
Măi Leano.

Foaie verde de mohor măăăăi,
Nu mai sta noaptea'n pridvor
Vino la televizor
Vino la televizor
Măi Leano.

Se înclină la sfârșitul cântecului așa cum fac cântăreții când mulțumesc pentru aplauze, numai că aplauzele lipseau. Din fundul sălii se auzeau râsete.

– Ei, domnișoară, poate ne cânți acum un cântec de muzică ușoară, spuse Niki.

– Știți, eu m'am specializat în muzică populară, dar dacă trebue...

– Nu trebue, domnișoară... ne-am dat cu toții seama că aveți voce, o liniști El Greco, și astfel examinările luară sfârșit.

Comisia se retrase în biroul directorului de unde mesele cu mâncare și băutură dispăruseră. Roman luă cuvântul:

– Tovarăși, cred că n'o să avem discuții prea lungi; după părerea mea concluziile sunt evidente. În ce mă privește am reținut doar două – trei nume, dar nu vreau să vă influențez. Vă rog să vă spuneți părerea.

– Îmi permit să încep eu, ca decan de vârstă, spuse Niki. Dintre băieți, propun pe Radu Zilinski, băiatul acela cu voce de bas, iar dintre fete... pe asta ultima... Popescu... ba nu... Ionescu Maria... Cum o chiamă, frate?

– Matilda Ionescu, parcă așa a spus, îl ajută Voinea.

– Da, dom'le, Matilda Ionescu.

– De acord, spuse El Greco, și cu unul și cu altul.

– Și eu sunt de acord, adăugă Voinea.

– Parcă mi-ați ghicit gândul, spuse Jean Predescu.

– E bună la toate, exact ce ne trebue, zise Mișa Petrovski. Și băiatul e foarte bun. De acord.

– N'am să fac opinie separată, spuse secretarul de partid. Eu nu

prea mă pricep, dar dacă tovarășul Niki Apostolescu spune așa, sunt și eu de acord. Trebue să se țină seama și de nivelul politic...

– Întocmai, întări Roman. A știut ce piese să-și aleagă. Sunt și eu de acord cu propunerea tovarășului Apostolescu. E cineva de altă părere?

Nimeni nu spuse nimic. Toate privirile erau acum ațintite asupra lui Comșa.

– Mă impresionează unitatea dvs. de vederi. Un asemenea consens general n'am mai întâlnit. Nu vi se pare că Matilda Ionescu a cântat fals? Nu vi se pare că a declamat versurile acelea ca o elevă de școală primară? Pe urmă, de ce nu i s'a cerut să danseze ca tuturor celorlalți? De ce nimeni n'a menționat-o pe Marinela Trandafir, fata cu trompeta?

Vorbele lui Comșa avură un efect neașteptat. Toți începură să vorbească deodată, dar cu voce scăzută ca și cum s'ar fi temut să nu fie auziți de el. Roman rugă să se facă liniște.

– Tovarășe Comșa, vina e a mea. Vorbesc despre proba de dans. Eram toți obosiți, și mi-a scăpat pur și simplu. Dar putem s'o chemăm și s'o punem să danseze, dacă țineți neapărat.

– Nu țin neapărat. Sunt sigur că o s'o găsiți excelentă și la dans.

– În privința fetei cu trompeta, spuse Jean Predescu, nu zic că nu e bună, dar Matilda are aplomb, are prezență scenică, are un talent natural. Ați observat că nu părea deloc emoționată? Nu știe ce e aia trac, și asta e mare lucru. Vorbesc, se înțelege, din punct de vedere strict actoricesc. La partea muzicală, să ne spună El Greco părerea lui.

— Are voce... o voce sănătoasă, total necultivată, dar asta e un avantaj în muzica populară... Cred că are potențial... Ce spui Niki?

– Eu cred că ai pus punctul pe i. Asta e, tovarăși, are potențial. Trompetista ne-a arătat tot ce știe și nu zic că nu e bună, dar e plafonată. Și-a epuizat toate posibilitățile. De la ea nu te mai poți aștepta la surprize, pe când în Matilda zace o comoară neexploatată. Ce zici Voinea?

– Mie mi-a amintit de Mița Atlantista. Nimeni n'ar fi dat doi bani pe ea, dar Tănase a știut să facă din ea o vedetă. În chestiile astea trebue să ai fler...

– Dacă îmi dați voe, tovarășe director, eu ar fi trebuit să-i cer să danseze, spuse Mișa Petrovski, dar exact așa cum ați spus, eram toți obosiți. Pe urmă, un expert nu are nevoie să vadă pe cineva dansând ca

să-și dea seama că are talent. Am văzut'o cum se mișcă, cum umblă, cum gesticulează, și vă pot spune că fata asta are grație, simț ritmic, eleganță în mișcări, distincție... și pe urmă e foarte frumoasă. Cred că și asta contează, nu? Eu propun să trecem la vot.

– De acord? întrebă Roman întorcându-se spre Comșa.

– Da, sunt de acord, spuse Comșa știind care va fi rezultatul.

– Deci cine e pentru Matilda Ionescu?

Toți ridicară mâna.

Comșa plecă primul, fără să-și ia rămas bun de la nimeni. Acasă îi povesti Deliei toată istoria. Ea râse:

– Dăscălescu a aranjat totul. Tu te-ai ales cu lemne pe toată iarna fără să-ți încalci principiile, fără să te compromiți. Așa a fost în teatru întotdeauna.

– N'am să aprob angajarea ei, spuse Comșa simțindu-se descurajat, umilit și inutil.

Luni dimineața, înainte de a se duce la minister, trecu pe la poștă și expedie pe adresa dată de Dăscălescu, 283 lei, costul lemnelor. Își petrecu apoi toată ziua întocmind un raport despre concursul de la Teatrul de Estradă, fără să pomenească de Dăscălescu ci doar relatând pe larg faptele. Ceru în concluzie aprobarea directorului general pentru anularea rezultatelor și organizarea unui nou concurs. Aștepță câteva zile răspunsul șefului dar cum știa că acesta nu se grăbea niciodată, îi ceru prin telefon să-l primească.

– Ce probleme ai? întrebă directorul general, fără să-i răspundă la salut și fără să-l poftească să șadă.

– Ați citit raportul meu?

– Ce raport? Despre ce?

– Despre Teatrul de Estradă, concursul de săptămâna trecută.

Directorul o sună pe secretară:

– Dă-mi raportul lui Comșa.

Răsfoi cele zece pagini, apoi spuse:

– La ce bun atâta polologhie? Să nu-mi faci rapoarte mai lungi de două pagini.

– Știu că nu vă place să citiți, spuse Comșa cu un zâmbet ironic dar e un caz neobișnuit. Voiam să fiți bine informat pentru că s'ar putea să apară complicații. Vreau să anulez concursul.

– Unde e procesul verbal?

– Mi-e teamă că nu s'a făcut nici un proces verbal . . .

– Dar tu ce păzeai acolo? Cum îți închipui că poți anula un concurs fără să ai o bază? Cum poți demonstra că oamenii aceia au fost incorecți? Cum mă poți convinge pe mine că tu ai dreptate și nu ei? Vin șapte specialiști și spun că fata aia e bună, iar tu singur spui că nu e. Te faci de râs. Poți să pleci.

Lui Comșa îi venea să-și dea cu pumnii în cap. Abia acum înțelese cât de naiv fusese și cât de șubredă era teza lui. Când Roman veni peste câteva zile ca să ceară aprobarea pentru angajarea Matildei Ionescu, Comșa semnă fără comentarii. În aceeași zi factorul poștal îi aduse mandatul poștal de 283 de lei cu mențiunea „refuzat primirea".

EUGENE GIURGIU

Lili Marleen

Pașii ți-i cunoaște
mersu-ți legănat
nopți întregi ea arde
demult m'a uitat.
Și de-o fi să mor cândva
cine sub lantern'o sta
ca tin' Lili Marleen?

Din groapa tăcută
în pământ sădită
ca'n vis mă strămută
gura ta iubită..
Ceți târzii când vor dansa
sub lanternă eu voi sta
c'atunci Lili Marleen.

Traducere din limba germană: 1973

BALCANICĂ

In amintirea revistei „Festival" de la Silistra și a directorilor ei, Mircea Papadopol și George Araboulu
(Çavit Yamac)

O. bragagiu din Medgidia
'ți închide timpul prăvălia
iaurt, kefir și bigi-bigi
pe-un băț se sfărămă covrigii

O iaurgiu din Tekirghiol
făcut din lapte și nămol
în bezna timpului dispari
cu pașii măsurați și rari

O cafegiu din Cernavodă
îți scriu în ceașca goală o odă
cu joc de table'n umbra serii
când înfloresc în taină perii

O plăcintar din Babadag
mult amintirii mele drag
peste-un Balcan de mult trecut;
halviță, cataif, năut.

ELEGIE PENTRU VASILE DUB
DESENATOR MUREȘAN

Pâcla cade peste Mureș
scârțâie un vechiu șurub
amintirile dau iureș
în desenele lui Dub

fluieră în van vardistul
cresc silabele la cub
plânge Prutul, geme Nistrul
în cernelile lui Dub

cer albastru plin de stele
pică mort un alb hulub
cheia zuruie'n zăbrele
ca în șarjele lui Dub

au tăcut colindătorii
pe deasupra, jos și sub
bântuie doar turnătorii
ca'n viziunile lui Dub

lume tristă, amărîtă
bere caldă ca la „pub"
ce planetă rea, urîtă:
ca'n coșmarele lui Dub!

AUTOPORTRET LA 69 DE ANI

Bărbierit și singur cuc
șed pe plaje'n Pupukea
norii vin, nouri se duc
anii trec, s'a dus femeia

cu inele și paftale
dintr'un vis adolescent
conțopist cu angarele
șagunist și corigent

la extemporalul vieții
am luat un simplu 3
pus în contul tinereții.
Fata cu bogați cercei

s'a mutat de la Saigon
fără un „la revedere":
iar eu suflu'n saxofon
petrecut de grea tăcere.

ȘTEFAN BACIU

ALEXANDRU BADIN

GÂNDURI

In capitalism puterea vine dela bani, iar în comunism banii vin dela putere.

*

Comunismul este detestat mai ales de cei care nu pot să o spună.

*

Mizeriile socialismului sunt o prezicere răsunătoare a comunismului în mizerie.

*

Că religia este opium pentru popor a fost numai o idee de contrabandă care dealtfel s'a fumat de mult.

*

Karl Marx a făcut greşeli fatale până la moarte, în 1883, şi greşeli mortale din 1917.

*

Comunism. –

Au suferit atât de mult, încât dacă nu au murit cu toţii până acum, este că probabil sunt nemuritori, iar cei care nu mai sunt printre ei, nu au murit, ci s'au îndepărtat numai să nu le mai audă plânsul.

*

In fiecare dintre noi există un mic capitalist care vrea din ce în ce mai mult şi un pitic de comunist care poate fi făcut să fie mulţumit cu din ce în ce mai puţin.

*

Am înmormântat ceea ce generaţiile precedente au îndrăgit, iar cele viitoare vor deshuma.

*

Românii trăiesc o perioadă de confuzie politică, datorită situaţiei geografice; soarele vine dela răsărit şi lumina dela apus.

*

Când trecutul atârnă prea greu, reuşeşte să ne sugrume.

*

Dumnezeu ne-a dat viaţa, iar Diavolul stilul de viaţă.

*

Acum, Românii sunt ca o turmă de oi fără cioban, dar nimeni nu poate spune că nu avem destui câini.

*

De obiceiu, prietenii ne amintesc de trecut şi duşmanii de viitor.

ALEXANDRU BADIN

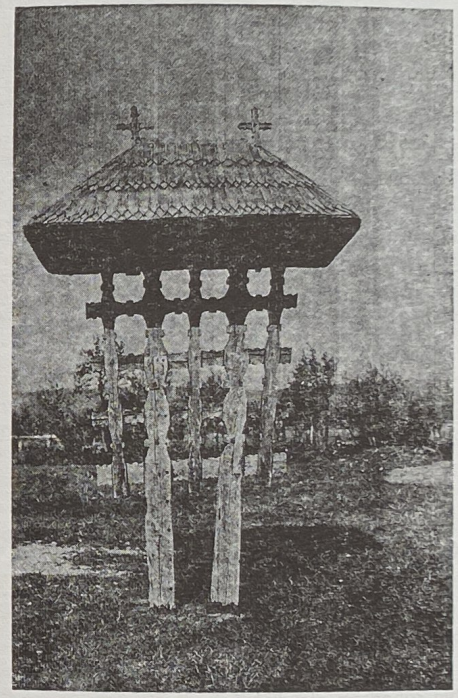

ÎNTREITA PREZENȚĂ

Când ai păşit prima oară
Pragul inimii mele, gata să moară,
Ingerii, îngerii
Sărbătoreau, în cer, biruința înfrângerii.

Abia coborîsem din dud
Să Te văd, să Te simt, să Te-aud
Şi'n subteranele vieții sărace
Am aflat bucurie şi pace.

Nu ştiu, nu ştiu de unde
Țitere, din nepătrunse spații profunde,
Îşi săltau melodiile lor
Ca o rugăciune în vis, ca un dor,
Ca nişte flăcări, aprinse
Peste vămi şi hotare învinse.

— Bun venit, în casa mea, Mire!
Aştept să mă'mbraci în sfințire.

Scăpat de povara ruşinii,
Trăiesc întreita prezență-a luminii:
Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt
Într'un netrebnic vas de pământ . . .

Slănicul Moldovei
Septembrie 1956

FIOR COSMIC

După-o fugă cu umbletul greu,
Ca Ilie ascuns de Ahab,
Stau pe piscul Horebului meu
Copleşit de tristețe şi slab.

Stau pe piscul de taine cuprins,
Lâng'al morții şi-al visului stei,
Aşteptând ca lumina ce-a nins
Să mă'mbrace'n odăjdile ei.

Văgăuna trecutului şters
Am lăsat-o cu umbre, cu tot —
Şi trăiesc într'un nou univers,
Peste vremi, peste spații înnot;

Și mă'nalț peste vânturi, mă joc
Cu luceferii nopții adânci,
Orice spaimă înfrunt, orice foc,
Nu țin seamă de-abruptele stânci.

Căci un susur subțire și blând,
Sub al cerului larg curcubeu,
Îl aud, îl aud lopătând
Chiar în preajma Horebului meu.

Necurmat îl aud, ca un glas,
Ca un zvon al stelarelor năvi —
Și de forța luminii atras,
Mă arunc și mă mistui în slăvi . . .

Slănicul Moldovei
Septembrie 1956

OMUL-RECLAMĂ

Omul-reclamă, omul de- afară:
Cât de mult m'a costat prezența-i bizară!

Ani de-a rândul, în mine
Și-a avut cămările pline
Cu tinichele și false rubine.
Ani de-a rândul, căsuța-mi sărmană
A prefăcut-o într'un fel de dugheană,
Vânzând lumii
Clipocirile spumii
Și mincinoasa, înșelătoarea trăire a humii.

Parcă-l aud strigând la tarabă:
— Eu sunt omul cel mai de treabă!
Parcă-l văd la răspântii strigând:
— Vând virtuți . . . vând sfințenie . . . vând . . .
Parcă-l simt cum din trâmbiță sună:
— Cine, fraților, duce o viață mai bună?

Omul-reclamă, omul de-afară
A fost izgonit într'o seară
Cu'ntreaga lui marfă murdară.
I-am răsturnat, în silă, tejgheaua
De după care își pufăia, diabolic, luleaua —
Și'n locul tâlharului
Așezatu-s'au rânduielile Harului;
Și, ca prin farmec, văpaia
Mi-a împodobit, cu luceferi, odaia . . .

— Bagă de seamă, suflete, bagă de seamă,
Să nu te fure, din nou, omul-reclamă!

SERGIU GROSSU

Slănicul Moldovei
Septembrie 1956

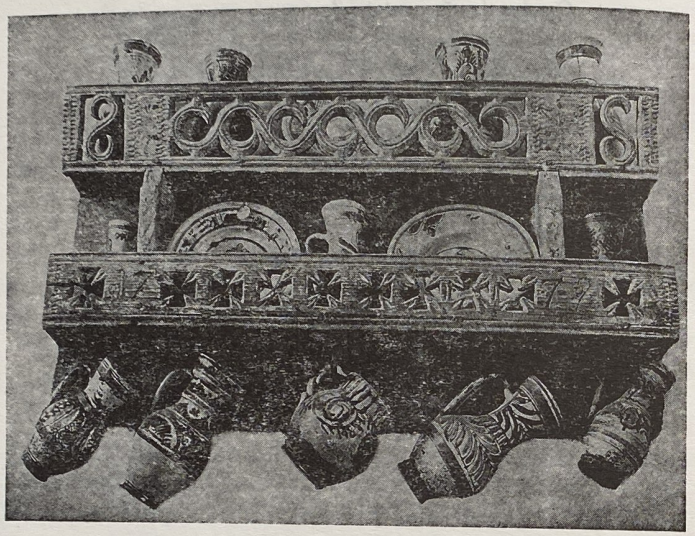

CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

CONSTANTIN NOICA ÎN „JURNALUL DE LA PĂLTINIȘ"

Păltiniș: „locul anume" al filozofiei

Cartea lui G. Liiceanu[1] se prezintă sub forma unui jurnal filozofic ținut de autor între anii 1977–1981, la Păltiniș, acolo unde Noica primea pe câțiva „elevi" doritori să adâncească înțelesul filozofiei. După subtitlul dat **Jurnalului,** textul vrea să fie un „model paideic în cultura umanistă". Adică, nimic mai mult decât un exemplu pedagogic de învățământ și formație filozofică.

Modestia autorului, dictată poate de circumstanțele politice din 1983 (când apare cartea), nu corespunde cu valoarea reală a unui text atât de original în cultura românească. Mai întâi de toate pentru că, dincolo de caracterul evident „socratic" al dialogului instaurat de Noica, avem de a face cu un veritabil Discurs al Logosului metafizic. Ceea ce se „învață" la Păltiniș nu-i atât felul de-a obține „știința filozofică" – Liiceanu, Pleșu, Vieru și alți „școlari" episodici o aveau deja din universități și

biblioteci –, ci metoda de-a depăși cultura prin reflexiune, până la transcendența Spiritului. Pentru ca fiecare să fie, după spusa și gândirea lui Noica, nu în cultură, ci **întru** Ființă.

Este evident că Păltinișul nu poate fi redus la funcția școlii unde oficiază maestrul prigonit de regim și boicotat de sicofanții de la București. Ci el este **locul anume** de unde devine posibilă deschiderea unui orizont transcendent de gândire, fără de care nu se poate pătrunde în miezul lucrurilor spre a le defini și numi **starea** lor cea adevărată. Păltinișul din **Jurnalul** lui G. Liiceanu este tocmai locul ontologic unde s'a înfiripat **Devenirea întru ființă** ca expresie a „Ideii".

Un „loc ontologic" nu-i un spațiu cultural, fie el ridicat la rangul de matrice stilistică, și ca atare creator de valori specifice, așa cum apare spațiul (zis) „mioritic" conceput de Blaga. Căci în această viziune, pur axiologică, spațiul prea se inspiră (dacă nu se identifică) cu peisajul cosmic („deal – vale"), în ciuda interiorizării și dotării lui cu funcții stilistice nebănuite (de la **praxis** la religie). Trebuie precizat, încă o dată, că facultatea creatoare, purtătoare de „stil", nu constituie o gândire filozofică. De altfel, Blaga caută Misterul (în fond, „enigma" vieții și-a lumii), pe care îl relevă metaforic, și nu Ontologia ființei ce solicită gândirea reflexivă.

De asemenea, locul ontologic nu are nimic comun cu „Centrul lumii" definit de cultura de tip etnografic, chiar dacă sacralitatea lui se pretinde a fi „ontologia arhaică" prin excelență. Păltiniș, ca loc de situare ontologică, este un orizont de sens, de geneză a Spiritului pur. El n'are nimic comun cu terenul mlăștinos ales de voevod pentru clădirea Mânăstirii Argeșului, din celebra baladă comentată de Mircea Eliade, considerat, firește, ca „centrul lumii"[2]. De aceea, demersul lui Mircea Eliade este acela al unui savant, al sacrului", în timp ce la Păltiniș Noica practică Discursul Logosului.

Desigur că pentru „școlarul" în drum spre Păltiniș voiajul apare ca o fugă ascetică spre „Celălalt tărâm". Păltinișul ca termen al călătoriei suscită în Liiceanu „o senzație unică, de **intimitate de spirit",** aceea „pe care o am ori de câte ori la sosire apuc drumul către cămăruța mansardată a vilei 23"[3]. E același drum „plin de revelații" din prologul poemului parmenidian (**peri phiseos**).

Pentru ca discipolul să ajungă la „tărâmul Păltiniș" – loc ontologic separat de restul lumii –, el va trebui, neapărat, să treacă prin fața cimitirului din Rășinari[4]. „Drumul acesta, notează Liiceanu, îmi pare, de fie-

care dată când îl străbat, calea de acces către o realitate **altfel așezată**, o realitate din care se întâmplă uneori să fac parte, dar pe care cel mai adesea simt că o dețin magic, de la distanță, prin puterea bietelor mele pagini care încearcă s'o povestească". Pagini din care nu lipsește sugestia poetică: „Coborîm..., în dreapta noastră: locurile sunt pustii și otrăvitor de frumoase. Pretutindeni e dezmăț de primăvară și sunt tentat să mă opresc la tot pasul". Dezmățul este păcat fenomenologic – „Nu ești în stare să alegi, îl dojenește Noica, decât locuri generice, pe când eu te duc într'un **loc anume**".

Instaurarea Păltinișului ca loc exemplar face parte din discursul logosului. Spiritul are nevoie să se întrupeze în singular (individ, ținut, țară), conferind acestui univers calitatea ce-i lipsește. Astfel, cămăruța lui Noica unde dăinuie mirosul de mere domnești și tabac auriu, devine o nouă **agora** a Ideii. Așa a avut loc, în acei ani de urgie, împământenirea gândirii universale în cultura românească, sperând pentru un umanism ferit de îndobitocirea marxist-comunistă. Liiceanu ne prezintă evenimentul ca un "model paideic", de pedagogie, destinat să apere România de marele înec al Spiritului.

Cuminecarea cu Noica

G. Liiceanu s'a simțit poate în situația lui Platon (din care traducea, în acel timp), ascultând pe Socrate vorbind de „lucrurile morale" (și nu de acele ale fizicii, ca premergătorii lui), cerând ca fiecare să se „cunoască pe sine însuși". Dar drumul spre „sine" nu-i acela al unui „mine", simplă conștiință psihologică în devenirea socială. „Sinele" este acel **Eu** transcendent ce-i dat conștiinței ce gândește filozofic, adică „în stare" să prindă **starea** lucrurilor și s'o înțeleagă în universalitatea ei ca loc deschis de stăruință esențială. A se cunoaște „pe sine însuși" înseamnă a ajunge până la Eu-ul transcendental dezbărcat de eu-ul empiric (psihologic, social, etc.).

Paideia noiciană reușește să comunice „elevilor" nu atât disciplina sistemului ontologic personal (pe care-l redacta), cât efortul spre „sine". Comunicarea lui Noica devine atunci **cuminecare** de ordin spiritual. Liiceanu este conștient de această laică împărtășanie, de la Păltiniș. „Aici, notează el, și nu în București, este **locul** continuității, al micilor sfințenii și rituri", deoarece „Păltinișul a devenit o proiecție plină de spiritul lui Noica. (De

aceea) pentru ca relația mea cu Noica să devină mai mult decât un fapt de viață, este nevoie, în primul rând, ca ea să avanseze în zona **exemplară** și obiectivă a spiritului, deci să intre în spațiul privilegiat al relației între piesă și spectator".

Cuminecarea a înlocuit vasta și docta comunicare a filozofiei. Prin ea, „școlarii" de la Păltiniș se simt liberați, gata pregătiți pentru desăvârșirea personală. Discipolul se rupe de autoritatea maestrului atunci „când a venit vremea". El provoacă, în mod conștient, necesarul „paricid" față de părintele spiritual. Așa a făcut Socrate (din dialogul platonician: **Sofistul**, 258,e), liberându-se de tutela lui Parmenide („doar Ființa este"), ceea ce a permis lui Platon să recunoască, în felul lui, „existența" Neființei (a lui „Celălalt", sensibil și multiplu). Tot așa și Aristotel s'a desfăcut de platonism (după douăzeci de ani de „ucenicie" la Academie), denunțând irealitatea ontologică a Ideilor (numai funcția lor noologică, de concepte universale, este dovedită), afirmând astfel prerogativul ontologic al substanței (**ousia**) individuale. Iar ruptura dintre Heidegger și Husserl a reprezentat ultimul mare paricid al filozofiei contemporane, ceea ce a permis fenomenologiei Ego-ului transcendental să regăsească poziția ontologică a **Dasein**-ului din **Sein und Zeit**.

Liiceanu se desparte de Noica în adevăratul spirit al despărțirii filozofice, așa cum, de altfel, Noica s'a despărțit de Goethe, de dor și de cuvintele românești cu semnificație metafizică. În ultimele pagini ale **Jurnalului**, Liiceanu nu se sfiiește să recunoască paricidul comis. „Este just, scrie el, că cel ce-a fost modelat, vegheat și sporit într'atât... să se poată apoi desprinde, îndepărta, ba chiar întoarce **împotriva** celui care l-a însoțit și îndrumat o vreme"[5]. Noica a fost un alt Socrate pentru el. Dar, afirmă Liiceanu, „e lucru știut că, fără asemenea trădare fecundă, nici un model paideic nu este cu adevărat saturat și că în orice discipolat prelungit el nu face decât să-și trăiască eșecul și pieirea". Riscul este evident: „încercând să ajungi Platon, nu devii nimic, când puteai fi oricând un mic socratic". Dar pentru că gândirea este un risc, acest act „nu poate fi trăit prin delegație, trebuind de aceea să fie dobândit prin **crimă**". Scenariul paideic prevede paricidul ca „cea mai înaltă formă a afirmației" nu atât a discipolului (spune Liiceanu), ci a victimei (C. Noica). Prin acest act sacrificial, autorul **Jurnalului de la Păltiniș** înțelege să aducă supremul omagiu părintelui său spiritual. Și evident, să fie liber pentru a redacta **Peratologia** sa personală.

Un alt discipol noician, mereu prezent în **Jurnal**, Andrei Pleşu, se desparte şi el de maestru în acelaşi spirit apologetic. Nu e de mirare că dedicaţia cărţii sale **Minima moralia** (1988) este concepută astfel: „Lui Constantin Noica. Dacă nu l-aş fi cunoscut, n'aş fi putut scrie această carte. Dacă l-aş fi ascultat, n'aş fi scris-o"[6].

Jurnalul de la Păltiniş e de-o valoare inestimabilă pentru conştiinţa filozofică românească. Liiceanu a ştiut să vorbească de Noica în sfera gândului, a acelui spirit ce înţelege frământarea lăuntrică a omului pentru dobândirea **Sensului**, dincolo de practica vieţii, a ştiinţei, a culturii chiar. Mărturisesc că puţine texte româneşti – poeţii, cronicarii – m'au bucurat în spirit ca aceste pagini simple şi adânci. Poate şi fiindcă „eroul" nu era altul decât C. Noica, primul mare filozof român. Dar mai ales, cartea lui G. Liiceanu a răscolit în sufletul exilatului amintirea aceluia pe care l-am întâlnit la Paris (în 1972) şi cu care am schimbat gânduri, scrisori şi texte personale printr'o corespondenţă întreruptă, vai, de cenzură. De aceea, poate, mi se pare drept să continui omagiul socratic al lui Liiceanu, ca „model paideic", cu apologia filozofului. De la Învăţătorul spiritului, ca educator al elitelor româneşti de azi, apologia încearcă să justifice critic **Tratatul de ontologie** noician.

Desigur, nu se poate vorbi de Noica decât trăind „dinăuntru" demersul şi pasiunea sa pentru Idee. Mai mult ca oricând, este vorba de-a „cumineca" cu un autor ce îţi este aproape, tocmai fiindcă el a realizat ceea ce tu însuţi ai încercat (sau dorit) să obţii cu mijloace personale. Apologia noiciană apare ca un dialog interior prin discursul (filozofic) al interlocutorului. „Un simple mot changé entre nous, îmi scria Noica în 1973, me suffit pour converser bien longuement avec vous; car enfin, on s'entand parfois mieux par la **cuminicare** que par la **comunicare**"[7].

„Lupta mea cu Ideea, mărturisea Noica lui Liiceanu, nu este încă încheiată". În 1980, filozoful nu se considera încă „împlinit". Un fel de „rest" trebuia să fie împlinit înainte de moarte. Dar, oricum, profetic chiar, el aştepta „să i se spună ceva cu sens **după** anul 1990". Apologia se dovedeşte necesară. Pentru acel ce mă asigura „du sentiment d'une affinité bien rare avec votre pensée" (scrisoarea din 29–XI–1973), ceva „cu sens" poate fi spus apologetic.

Dar, mai întâi, Paideia noiciană descrisă de Liiceanu.

O şcoală de stil socratic

În timpul războiului, când redacta **Jurnalul filozofic** (1944), Noica se gândea la „o şcoală în care să nu se predea, la drept vorbind, nimc. Să trăieşti liniştit şi cuviincios, într'o margine de cetate, iar oameni tineri, câţiva oameni tineri ai lumii, să vină acolo pentru a se elibera de tirania profesoratului. Căci totul şi toţi le dau lecţii. Totul trebuie învăţat din afară şi pe din afară, iar singurul lucru care le e îngăduit din când în când e să pună întrebări".

Treizeci de ani mai târziu, Păltinişul a realizat şcoala visată de Noica[8]. Celor veniţi din Bucureşti, filozoful le-a insuflat „nu conţinuturi, nu sfaturi, nu învăţături, ci **stări de spirit**". El n'a făcut „seminar" ca Heidegger, pe care Noica l-a frecventat în 1942[9]. „Curios, notează gânditorul român, nici el nu poate scăpa de tirania profesoratului. Vrea răspunsuri corecte, nu să gândească elevul, deci să aproximeze; ci să ştie". De aici critica adusă pedagogiei moderne orientată spre exactitate („ştiinţa pozitivă"), nu spre gândire. „Oameni, nu lucruri, nu peisagii, (ci) oameni", exclamă filozoful de la Păltiniş, „însetat de omul nou... (această) formă de încăpăţânare, adică o idee".

Venirea elevilor la Păltiniş a fost aşa de firească şi conformă spiritului noician, încât unora ea poate să le pară fortuită. De fapt, cum notează Liiceanu la începutul **Jurnalului**, pentru fiecare a fost vorba „de-o căutare pe baza unei prealabile găsiri" (formulă pascaliană). Ceea ce au căutat şi găsit elevii lui Noica a fost deschiderea spiritului spre orizontul ontologic al lumii: dincolo de cultural, de erudiţie şi, mai ales, de „realismul socialist" retoric şi dictatorial. „Şcolar" în paideia noiciană nu a fost decât obligaţia de-a citi textul original din Platon sau Heidegger. Obligaţia unei culturi filozofice prealabile n'a fost pentru el decât „o limită ce nu limitează". Dincolo de cultură, paideia noiciană a fost socratică: „o relaţie ludică, un joc superior între un antrenor şi cel antrenat". Dar mai ales acest „esoterism al culturii", considerat de Liiceanu ca „formă stranie a sacralităţii moderne", trimite la dialectica platoniciană. Asa-zisul „mit al cavernei" (**Politeia**, VII, 514a-517a) povesteşte într'o formă alegorică trecerea discipolului de la obscuritatea grotei, unde totul este ignoranţă, la lumina solară, altfel spus, de la **doxa** la cunoaşterea prin Idee (Binele fiind Ideea su-

premă). Heidegger a arătat (**Platons Lehre von der Wahrheit,** Bern, 1947) că paideia platonică trebuie considerată ca un „drum" (metodă) spre transformarea ființei celui „educat" în știința ideilor transcendente. Numai așa banalitatea cotidiană (prejudecăți, imagini părelnice, simulacre) este depășită, prin acest pasaj paideic. Asemenea lui Platon, Noica vrea să elibereze pe cei înlănțuiți (la propriu și la figurat) de dictatura socialismului realist, în numele Ideii, al cărei adept pasionat a fost toată viața. Numai așa se poate deveni un „om viu".

Jurnalul de la Păltiniș descrie pe larg modul de funcționare a școlii noiciene. Elevii au învățat cum să gândească propria lor experiență (intuiție) filozofică, cum să realizeze demersul ei. De asemenea, Noica le-a arătat cum să citească pe „culturali", fără a cădea în cursa erudiției. Și, în sfârșit, cum să discute, adică felul de-a „decameroniza" filozofia.

Program de lucru, discuții, sfaturi uneori: nimic impus, totul dorit de elev. Liiceanu lucrează la tratatul său de Peratologie. „Fă-ți cartea plimbând totul prin istoria filozofiei", îl îndeamnă Noica. Când Liiceanu îi va citi primele pagini din lucrare, Noica îl va situa imediat în originalitatea discursului: „Limita ta este Aufheben-ul lui Hegel, Bedingen al lui Schelling, **Întru** al meu". Precizând: „Toți filozofii spun același lucru. Dar dacă spun același lucru, de ce-l mai spun? Pentru că fiecare îl spune altfel, și atunci el devine **altceva**. Poarta pe care intri contează". În cazul lui Liiceanu, originalitatea limitei constă în faptul că ea apare ca „destinderi ritmice, în salturi, a unei stări pe loc"[10]. Limita lui Liiceanu se deosebește de hegelianism, unde „precumpănește tăvălugul". Dialectica este o fugă continuă, cu rare opriri pe loc. În schimb, pentru Noica, Peratologia permite „o rară experiență a limitei"[11]. Toți elevii, sunt „judecați" în perspectiva depășirii prejudecăților de ordin cultural, spre realizarea intuiției personale. Studiul lui Sorin Vieru (**Faptul istoric în perspectiva logicii**) este „refăcut" de Noica în itinerariul autorului. „Noica îl citește pe Sorin întocmai cum a făcut-o cu Hegel, povestindu-l și repovestindu-l, cu o uimitoare capacitate daimonică de a se contopi, vremelnic, cu ființa celuilalt și de a se ridica totuși în final, cu această nouă pradă, la sine. Este suprema reverență pe care ți-o poate face cineva: în locul salutului distant și grăbit, popasul părintesc în ograda ta. De emoție, chipul lui Sorin a încremenit în inexpresiv, asemeni albastrei sălbăticiuni a lui Trakl".

Despre A. Pleșu, „un huligan în cultură", Noica regretă că „prea se află mereu în **metaxy**, în interval". **Minima moralia** confirmă opinia lui Noica: Pleșu s'a oprit la o „etică a intervalului", la un fel de plecare fără ajungere.

Pe un plan cultural, sunt prezenți la Păltiniș cei doi exilați români, Emil Cioran și Mircea Eliade. Noica îi judecă după aceleași criterii paideice, în sensul platonician (și noician) de-a fi „întru" Idee. Cioran, socotit de Liiceanu ca un al doilea pol al culturii românești" (pol pesimist, cel „optimist" fiind reprezentat de Noica), este un om care „știe tot". Noica povestește cum l-a cunoscut pe Cioran, cu prilejul unei burse de două luni la Geneva. Cu această ocazie, „Noica s'a pomenit confruntat cu un univers de cultură mai cuprinzător". La Geneva, povestește filozoful de la Păltiniș, „mi-am dat seama că știa Calvin și privea orașul cu un **ochi cultural** care mie-mi lipsea". Din nefericire Cioran n'a vrut să se realizeze într'un sistem coerent de gândire personală. El a sfârșit în aforistică (această lene a spiritului). Dar refuzând sistematizarea gândirii, bănuită de dogmatism, Cioran a căzut în scepticismul cel mai dogmatic, ontologic și existențial, proclamând absurditatea Ființei, nihilismul față de lume și, evident, „l'inconveniant d'être né". În opera lui Cioran străbate același strigăt, de disperare, al copilului din basm ce nu acceptă intrarea în lume, decât dacă i se promite „tinerețea fără bătrânețe" și „viața fără de moarte". În fața acestei imposibilități, nu i-a mai rămas lui Cioran decât libertatea de a prelucra, până la pura lor artificialitate, nu ideile **despre** lume, ci expresia lor: un strigăt van, fără ecou în faptă. Pe plan literar, fiecare aforism transformă intuiția cea mai autentic filozofică – și Cioran este mai mult decât alții un „intuiționist" – într'o rocă fără căldură, pe care artistul limbii franceze o cizelează în speranța de a oglindi, în cristalul expresiei, intuiția originară.

Și totuși, crede Noica, Cioran este „unul dintre marii gânditori români". Într'o scrisoare din 28 Decembrie 1973, Noica îmi preciza („despre prietenul nostru comun", nenumindu-l): „J'ai reçu son livre et j'y trouve cette extraordinaire matière qui le rangera un jour parmi nos grands esprits roumains, à commencer par Neagoe Basarab et le Cantemir du **Divanul,** accablés de **jalea ultimă.** Il n'en démord pas, et il sait faire, depuis presque 40 ans, d'ahurissants propos sur son thème unique. Je regrette pourtant de voir qu'il ne donne jamais libre cours à ses intuitions, sans pareil pour moi, dans le phénomène de la cul-

ture. Il **sait** tant de choses, mais il fait fi de tout et je dois vous avouer que son renoncement m'impose. Il y a là sa vraie ascèse, non pas pour la vie, comme on le lui accorde avec un respect unanime".[12]

Reușita occidentală a lui Mircea Eliade se datorește în primul rând culturii. Savantul avea nevoie de biblioteci, de referințe tot mai recente. Altfel, afirmațiile ar fi rămas fără justificarea erudită indispensabilă domeniului savant. E deajuns de urmărit notele din josul paginii pentru a constata importanța pe care M. Eliade o acordă bibliografiei. În calitatea sa de profesor, Eliade a avut elevi. Mulți au învățat dela el „istoria" fenomenului religios și unii au adoptat punctul lui de vedere despre **homo religiosus.** În schimb, Eliade n'a avut, și nici nu putea să aibă, discipoli[13], instruiți pentru a găsi calea Ideii, a Sacrului înțeles în structura sa, și nu definită, sărăcăcios de simplu, ca „cel ce se opune profanului". Totuși, crede Noica, Eliade și-ar fi putut sistematiza ideile sale personale. „E păcat, mărturisește Noica lui Liiceanu (vizibil câștigat de autorul **Șamanismului**), să le lase (ideile) risipite sau îngropate într'o operă de erudiție". De pildă, teoria arhetipului în mitologie i se pare fructuoasă pentru filozofie (Noica se gândea, probabil, la Idee platoniciană, ca paradigmă, din **Timeus**). În schimb, filozoful de la Păltiniș nu recunoaște formelor animiste și nici practicilor folclorice prestigiul religiei. Într'adevăr, Eliade confundă adesea documentul etnografic (al societăților primitive), precum și materialul mitologic, ilegitim denumite „religii din trecut"), care depind de „știința" practică a acestor societăți, cu religia de tip transcendental a Bibliei. Un rit, o credință sau un mit sunt feluri de a **ști** lumea și de a acționa asupra lucrurilor (procedeu tehnico-magic), deci un **praxis.** Chiar raportul cu zeii (ce sunt de natură cosmică) se situează pe planul interesului practic: individul nu iese din imanența cosmică – cosmosul este „sacru" –, „lumea de dincolo" e tot aici și n'are nici o funcție escatologică. Lipsită de transcendența ideii, cunoașterea în mitologie nu poate fi decât simbolică. Or, simbolul nu înlocuiește conceptul, precum Sacrul nu se poate substitui Ontologiei, contrar a ceea ce crede Eliade când se referă la el ca la o „ontologie arhaică". Din această confuzie pe care Noica o simte când refuză asimilarea „religiei primitive" (folclor, etnografie) cu religia testamentară, Eliade deduce că Yahveh (Jehova) din Vechiul Testament este o divinitate de același rang cu Jupiter, Saturn, Odin etc.: zeu cosmic. El n'a văzut că „Dumnezeu", în gândirea ebraică, este exterior Cosmosului (și astfel el devine Creator, Transcendență

spirituală ce se adresează prin **Cuvânt** spiritului omenesc deschis „profeției" ca „purtător al cuvântului dumnezeiesc"). Nu raport imanent, ci alianță istorică între divinitate și om (mod zis theandric). Numai așa se poate vorbi de „religie" – de legătura intimă pe planul unic al Spiritului și al Cuvântului – între lumea imanentă și divinitatea transcendentă. Restul – începând cu Sacrul cosmic (Yahveh nu-i „sacru", chiar dacă lucrurile sunt sacralizate, ci Sfânt) – e idolatrie și păgânism. De aceea, în loc de a ridica aceste credințe și practici la nivelul religiei – ceea ce este ilegitim, din lipsa de transcendență a Spiritului (pretins „religios") – Eliade ar fi trebuit să înglobeze fenomenul religios (al Sacrului păgân) într'o fenomenologie a Spiritului, adică într'un Discurs Filozofic. Erudiția enormă a enciclopedistului și lipsa de simț metafizic l-au împiedicat pe Eliade să aibă acces la Idee. Noica ghicește suferința lui Eliade provocată tocmai de limitele cercetării în domeniul Sacrului. De aceea, eminentul savant de la Chicago s'a refugiat în literatură. „Într'un fel, conchide Noica, el spera să se salveze pe calea aceasta, compensând așa faptul că nu a mers spre filozofie".

Învățătorul elitelor românești

Școala de la Păltiniș reprezintă, într'adevăr, un model educativ important, ba chiar unic, în civilizația românească. Dar ea este o altă „școală", de un alt tip, decât acela tradițional; la Păltiniș se formau elitele României de mâine.

Desigur că elitismul noician nu-i social, ci spiritual. În orice societate modernă (indiferent de regimul politic), existența individuală poate să se mărginească la practica zilnică a rosturilor în lume. Există o tehnică a vieții, de la gest la limbaj, care „stereotipează" existența, ușurându-i astfel integrarea în comunitate. Astfel, portul și gândirea, năzuințele și vorbirea fac parte din **locul comun** cotidian. Chiar și cultura, ca sistem de valori (etice, estetice, religioase), dobândită în școli, este redusă, treptat, de-a lungul anilor de trecere la vârsta matură, la pretinsul „bun simț" (de moralitate, de gust, de credință) al acestui **anonimat** existențial (numit de Heidegger: **das Man**) propriu banalităților cotidiene. Astfel de existențe nu fac parte din elitele spirituale ale unei colectivități, chiar dacă o oarecare reușită socială, profesională sau politică le-a propulsat pe primul plan. Ci viața spirituală implică o întoarcere spre sine prin

actul reflexiv de părăsire a locului comun (în gest, în limbaj, în înțelegere) și de depășire a culturii uniformizate, deci o transcendență a Spiritului spre o altă **stare**, starea „locului anume". Așa s'a înființat lumea ideilor platoniciene, câmpul transcendental kantian sau „celălalt tărâm" al României, undeva în Carpați, la locul ales de Noica. La Păltiniș, ca și la Atena socratică, s'au format elitele gândirii metafizice românești.

Învățător a fost deci Noica, căci mai presus de toate învățător a vrut să fie. Când timpul i-a permis, filozoful a peregrinat din oraș în oraș, în căutarea acelor „22 de tineri" – unul la un milion de locuitori – care să formeze elitele spiritului românesc de mâine. Elite de gândire și de viziune profetică, învățători la rândul lor în serviciul renașterii spirituale.

Acțiune don-chișotească? Sau „nebunie" lucidă din partea unui om care, în ciuda anilor de pușcărie, de cenzură dictatorială și chiar de sărăcie, a preferat să rămână în țară, cu riscul de a fi considerat „colaborator" de câțiva culturali din exil?

„Noica, scrie drept și demn G. Liiceanu, reprezintă **șansa noastră culturală**". Autorul **Jurnalului** subliniază că „prin el ni s'a oferit contactul **viu** cu un model cultural foarte înalt, care ne-a dispensat de pseudo-confruntări cu un mediu cultural ignobil și care ne-a învățat să privim faptele culturii de la înălțimea modelului pe care el însuși l-a configurat și atins".

Orice cultură autentică presupune la **origine** un demers spiritual, adică o creație conștientă. În **Jurnalul filozofic**, Noica deplângea starea „etnografică" a producției culturale dominată de dor și de Natură. Considerând că spiritul creator a rămas prizonier imanenței cosmice, neputincios să se urce până la transcendența Ideii, Noica s'a străduit, în ultimii ani de viață, să dovedească vocația metafizică a limbii românești. El a pus în evidență „rostul" și „rostirea" cuvintelor de la noi. În acest fel, activitatea lui culturală reprezintă un aspect important al educației culturale a elitelor (constrânse să iasă din banalitatea limbajului nefilozofic). E de mirare că Liiceanu nu a integrat în modelul noician și activitatea de „anchetator al cuvintelor românești" (cum se definea Noica însuși).

Educatori, țările românești au avut încă din vremi străvechi. În primul rând, poeții, anonimi sau culți, mari și mici, creatori stângaci sau geniali de slovă și de gând românesc. Școala românească s'a născut

din poezie, așa cum Homer a fost educatorul elitelor din Grecia până la presocratici. Pe urmă au venit întemeietorii de școli (după modelul apusean), apostoli care au scos cultura (de tip etnografic) de la sat, aducând-o la oraș, în spiritul universalismului occidental. „Înțelepciunea au zidit ție casă" (adică școală) este scris pe o icoană din 1566, dăruită de arhimandritul Spiridon mânăstirii Putna. Gh. Lazăr (1779—1823), G. Asachi (1778—1869), E. Poteca (1785—1858) și Eliade Rădulescu (1802—1872) în Vechiul Regat; S. Micu (1745—1806), G. Șincai (1753—1816) și Petru Maior (1761—1821) în Ardeal sunt nume pe care toți școlarii din România întregită le-au onorat cu pioșenie. Acești începători de pedagogie școlară au fost poeți sau filozofi. Asachi, de pildă, proslăvea (în 1821) „învierea idiomului patriei din propria lui cenușă". Căci, scrie Asachi, în „vraja versului clasic" (N. Iorga), „Pronia'ndurată mi-a sfărâmat fatale fiare, Și în zare-acum răsare dulce-a zorilor scânteie, Ce pre soarele vestește de la depărtate sfere, Și-așteptând Moldova ziua când văzu raza întâia, înălțând spre stele ochii c'un suspin de mângâiere, – **A'nvierii mele** zis-a, Ziua'ntâia va fi aceea". Tot așa, **Înștiințarea** către „de toată cinstea vrednică tinerime" a lui Gh. Lazăr (în 1818) preconizează „înființarea unei școli pentru un popor și neam ce este așa de vechiu, așa vestit, proslăvit și înzestrat cu toate rodurile pământului, precum și cu toate darurile duhovnicești, cu un cuvânt neam împărătesc". Eufrosin Poteca, adesea citat și mereu prețuit de Noica, declara în lecția de deschidere a cursului anual că „filozofia învață pe om să viețuiască după vrednicia cuvântului". Așa încât nimeni „să nu rămână fără filozofie".

Aceeași pledoarie pentru filozofie în școală întâlnim la I. Heliade Rădulescu. „Introducerea filozofiei va da un alt zbor tuturor începuturilor, precum că vor începe tinerii a învăța să gândească" estima pe drept cuvânt Eliade Rădulescu.

Inutil să mai reamintesc de Școala Ardeleană, al cărei crez, de la început, a fost ca „neamul prin învățătură să câștige înțelepciunea" (Samuil Micu). Și nici de Eminescu, revizor școlar al județelor Iași și Vaslui (1875—1876), care preconiza pentru școlari „dezvoltarea gândirii logice și formarea deprinderilor de muncă intelectuală". Iar de Creangă învățătorul toți știu că a fost autor al unor interesante „cărți de citire".

Mai aproape de spiritul noician al elitelor apare V. Pârvan, în lecția de deschidere a cursurilor de istorie antică la Cluj (1919—1920). Vorbind de „datoria vieții noastre", autorul **Memorialelor** cere ca edu-

catorul școlar să fie „un prospector de aur și diamante în stâncosul pustiu al neînțelepciunii omenești. Ca Diogene din Sinope, profesorul contemporan are a căuta în școală, ca și în lumea largă, cu lampa aprinsă și ziua, oameni: oameni întregi, noul, în care pâlpâie flacăra ideii". Or, în 1944, Noica căuta același lucru: „o școală unde sunt **oameni vii**", pregătiți pentru viața spiritului. Pârvan (care, fără îndoială, a dat de gândit lui Noica) vedea dezvoltarea culturii românești prin depășirea stadiului „vegetativ" (etnografic), bazat pe instincte, în favoarea unei culturi fundate pe idei. „E prea multă Natură în creația românească", scrie Noica în **Jurnalul filozofic**.

Acțiunea pedagogică a lui Noica e relevată de Liiceanu cu respect și admirație. „El s'a coborît în arenă fără sfială", notează **Jurnalul de Păltiniș**. „Simt tot mai mult", îi spune Noica, „nevoia de a face prospecții în zonele spiritului, ale minților tinere; simt nevoia să regăsesc flacăra vieții într'un ceas când începe extincțiunea. De astă dată am fost provocat de o întâmplare din afară. Mi s'a cerut în mai multe rânduri să-l conving pe Eliade să facă o vizită în țară. Mi-a venit atunci următoarea idee: să le spun celor care îmi cer asta că nu avem nevoie să-l aducem pe Eliade în țară, pentru că, de fapt, îl avem în țară, și nu o dată, ci de douăzeci și două de ori. Dacă sunt astăzi în România 22 de milioane de locuitori, atunci un tânăr dintr'un milion are, probabil, geniu. Dar pentru aceste 22 de genii avem nevoie de antrenori".

Din nefericire, vârsta înaintată nu i-a permis lui Noica să-și aplice programul schițat într'un text intitulat **Cei douăzeci și doi sau despre cultura de performanță**. El se considera, pe drept cuvânt, un „antrenor" gata să semene „cele 22 de boabe de grâu" din care vor încolți holdele de aur ale României spirituale. A avut totuși răgazul să colinde Clujul, Sighișoara și Timișoara, având în vedere Craiova și Iașul, unde a prospectat tinerii de 25–28 de ani, viitoarele „elite". Alcătuise dosare pe orașe, în care se afla, trecută pe fișe, situația fiecărui tânăr cărturar, prinsă pe două rubrici: „Ce știe – Ce-i trebuie". A bătut la ușa autorităților locale, cerându-le ca tinerii aceștia să fie angajați o vreme după modelul sportivilor, pe posturi fictive și lăsați să facă „performanță culturală".

Discipolul de la Păltiniș se întreabă în paginile modelului paideic: „cum va fi arătat în aceste turnee, atins de aceeași sfântă nebunie care-l cuprinsese și atunci când ceruse aprig, cu opt ani în urmă, facsimilarea caietelor lui Eminescu"? Liiceanu relatează cum, la Timișoara, Noica a

plâns, îndurerat de atâta netrebnicie față de prepararea elitelor culturale, delăsate în favoarea a vreo 5000 de fotbaliști.[14]

Este clar că Noica a fost un pasionat pentru promovarea spiritului românesc. A fost și un om singur, ca toți vizionarii Ideii. Totuși cum recunoaște Liiceanu, „în setea lui de a **înființa**, Noica a cuoscut și influențat oameni din cele mai felurite domenii de cultură și poate că într'o zi, când toți aceștia vor ști unii de alții ca revendicându-se din aceeași sursă, vor fi uimiți să descopere cât de mare fusese numărul celor care se perindaseră prin acea școală . . . ". Autorul **Jurnalului de la Păltiniș** compara acțiunea și influența lui Noica asupra spiritualității românești cu aceea a lui Maiorescu. De aceea, conclude Liiceanu, „istoria culturii noastre va înregistra neîndoielnic și **momentul Noica**, a cărui pondere și semnificație nu pot fi măsurate deocamdată în toată amploarea lor".

Modelul paideic formator de școală și de elite nu epuizează „momentul Noica". Ci **Apologia** acestui creator de sistem de ontologie, în România, poate da totala măsură a „momentului Noica". De aceea, îl voi „povesti", în același spirit de prezentare critică pe care atât de des l-a aplicat Noica, Povestitor al Ideii.

II. APOLOGIA

(Urmare în numărul viitor)

CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

Note

1. N'am luat la cunoștință de *Jurnalul de la Păltiniș* decât în Ianuarie 1989 (texte fotocopiate de un compatriot din Germania). Am propus d-lui C. Sporea să fac un articol-studiu, plecând de la admirabila carte a lui G. Liiceanu. Cu ocazia întâlnirii de la Paris (vara 1989), directorul *Revistei Scriitorilor Români* mi-a cerut să amân publicarea articolului, deoarece el crede că „Liiceanu are probleme cu regimul ceaușist". Astăzi acest impediment a dispărut.

2. cf. *Cosmologie și alchimie babiloniană* (Ed. Vremea, 1937). Eliade uzează expresia populară „buricul pământului". Aluzia la caracterul imanent cosmic este evidentă: centrul lumii are funcție embrionară.

3. Același sentiment „ascetic" l-am resimțit și eu pe drumul de la Freiburg (Rötebuckweg), ce mă ducea la casa lui Heidegger în 1951. Cu această ocazie, printre alte publicații, Heidegger mi-a oferit placheta *Drumul de țară* (Der Feldweg) autorizându--mă să-l traduc în românește (Vezi *Caiete de dor*, Paris, 1951).

4. Unde fratele lui Cioran şi-a pregătit cavoul, ca un fel de *memento mori*.

5. Adevăratele „rude" ale lui Noica sunt toţi cei ce au cunoscut pasiunea filozofului (lângă el, sau departe de Păltiniş) pentru *Idee*. Şi nu, evident, „rudele de sânge" (nepoţi, nepoate şi alte rubedenii), ce nu vor decât moştenirea gloriei.

6. În *Minima moralia*, A. Pleşu justifică despărţiera de Noica prin faptul că filozoful român reprezenta însăşi cultura. Încât, „cineva care trăieşte o criză a culturii intră automat, la un moment dat, într'o divergenţă cu Constantin Noica". Problema rămâne aceeaşi: „Platon sau ‚un mic socratic'"?

7. După întâlnirea de la Paris („Întâlnirea cu d-ta şi apoi cu scrisul d-tale m'a răscolit ca puţine lucruri în viaţă"), Noica îmi scria aceste rânduri (pe care vreau să le cred sincere): „Cum poate cineva să--mi vorbească *dinăuntru* atât de bine — mi-am spus — aşa cum o făceai d-ta în „Scrisoarea deschisă..." despre „căderea mea din exil"? (Aluzie la *Lettre ouverte à C. Noica*, publicată în *Nation Roumaine*, 1967). Într'o altă scrisoare (în franţuzeşte), Noica reafirmă „cuminecarea" cu el: „J'ai relu ce que vous m'avez donné et j'éprouve encore un fois le *sentiment d'une affinité* bien rare avec votre pensée".

8. Pe exemplarul *Jurnalului filozofic*, Noica a scris dedicaţia următoare: „Lui C. Amăriuţei, unul din cei pentru care am scris, acum 30 de ani, această carte".

9. Heidegger îşi reamintea de Noica, în 1951, când l-am vizitat la Freiburg (vezi *Caiete de dor*, Paris, 1951).

10. Nu cunosc *Peratologia* lui Liiceanu. În ce măsură limita dezvăluie „starea pe loc", aşa cum, de exemplu, Eminescu o exprimă prin dualitatea Fiinţă (idealizarea lumii) — Nefiinţă (des-fiinţarea lumii)? Contrar gândirii noiciene („limita nu limitează"), cred că filozofia a început cu descoperirea „limitei". Fiinţa la Parmenide, „rotundă", este o limită contra *hybris*-ului de tip „apeiron" al lui Anaximandru.

11. Limita hegeliană nu-i secundară în mişcarea dialectică. Ea sancţionează tocmai un „devenit" — produs al dialecticii —, ce are valoarea lui în fenomenologia culturii. Cu alte cuvinte, de la ins la Stat, limita vorbeşte de o *stare pe loc*. Este adevărat că faţă de proiectul Spiritului absolut, stările limitate sunt nu numai relative, dar şi... trecătoare.

12. Cioran (în ciuda aparenţelor) n'a încetat să regrete locul natal: „A quoi bon quitter Coasta Bocii?", scria exilatul de la Paris fratelui său rămas la Sibiu (Răşinari), cu regretul asemănător al altui transilvănean, O. Goga („De ce m'aţi dus de lângă voi?..." etc.). Iar lui Noica (în 1980): „Vu d'ici (Paris), Păltinişul parait la dernière survivance du Paradis. Je suis bien puni d'avoir voulu à tant prix m'éloigner".

13. De aceea, după moartea lui, toţi foştii prieteni, „curteni" şi alţi adulatori, au rămas „orfani" (à propos: în *Comentarii la legenda Meşterului Manole*, Eliade descrie, cu talent, „mitul orfanului").

14. C. Noica a plâns la Timişoara: filozof vizionar? Zece ani mai târziu, toată România a plâns, şi a sperat, tot la Timişoara. Nu pentru că erau 5000 de fotbalişti, ci tot atâtea victime.

ORA MAREI DESPĂRŢIRI

„... O, plecările
plecările
din toate porturile
şi din toate gările"...
pe care Aron Cotruş le-a cântat
cu versul lui fermecat
sfâşietoarele plecări
peste munţi şi mări
trăite
de atâţia pribegi
plecaţi
nu din gări sau porturi ci
furişaţi
prin nopţi negre
de smoală
cu frica'n carne
ca o boală
ruşine
a istoriei ruşine
trăind
în câteva ore
veacuri de chin
scuipând
blestem şi venin
pe graniţa ce-i despărţea
de satu'n care s'au născut
de ţara'n care au crescut
în timp ce Picasso
picta un hidos porumbel al păcii
într'o vilă luxoasă
din luxosul Paris
Ion Românu
murea în sârmă ghimpată
de pe graniţa blestemată
nevăzut
şi neştiut

de nime
în afară de grănicerul
cu inima de câine
care-și întorsese spatele
să nu-și vadă murind
fratele.

*

ORA DORULUI

Mi-e dor de munți
de Semenic
de cadânele ce dansau
mlădiindu-și coapsele
într'o crâșmă din Brăila
de merele galbene
cumpărate din tren
pe geam
în gara Chitila
de porția de fasole albă
mâncată
în tovărășia lui Mircea Streinul și
Virgil Carianopol
...„săracul
pe care l-a făcut Dumnezeu
dar l-a crescut dracul"
la „Carul cu bere" din București
de strugurii țâța oii
cumpărați în Pitești,
de Cișmigiu
de Bârzava cu malul pustiu
din izvoarele căreia
într'o dimineață
am băut apă
cu „fata din ceață"
fata pe care am iubit-o
făr' ca ea să știe.

MI-E DOR DE TINE, ROMÂNIE...

de pelinul de Mai
băut
cu Grigore Bugarin și Dorian Grozdan
într'o crâșmă
din Timișoara
de sărutul
așternut pe sânul gol
al Mariei Beldean
din Lugoj
cadou
de ziua ei de naștere;
de „fetele" din „Crucea de piatră"
de cremvurștii cu hrean dela Papadopol
de statuia lui Mihai Viteazul
din Piața Universității,
de cantina dela Facultatea de Drept
unde-l întâlneam
din când în când
pe poetul cu ochelari, Ștefan Baciu,
mic
pe lângă lunganul Traian Lalescu,
de noaptea de pomină
plătită de Victoraș Popescu
în fosta crâșmă a lui nenea Iancu
Luca
Caragiale,
de grădinile
de pe dealurile Oraviței
galbene în primăvară
de atâta păpădie:
MI-E DOR DE TINE, ROMÂNIE...

NICOLAE NOVAC

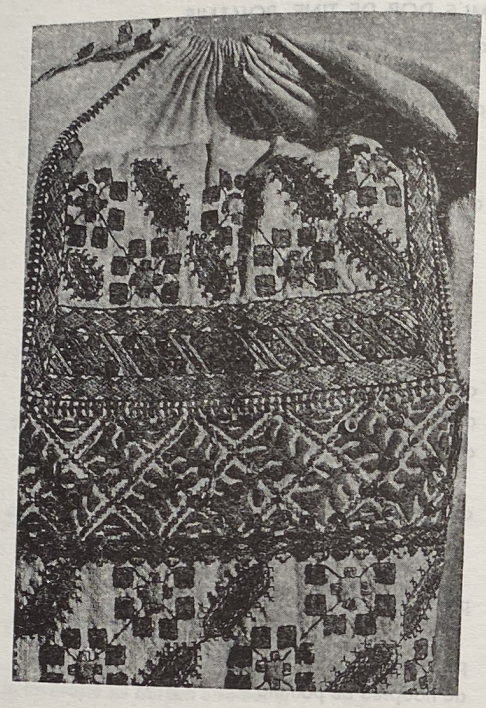

GEORGETA GORUN-SARMIS

LUCEFERII CUGETĂRII

— Fragmente —

Adevăr-Minciună

Oamenii își apără cu ghearele și cu dintii, atât adevărurile cât și minciunile.

*

Adevărul este uneori salvat cu o minciună; de exemplu să-i dai speranță de vindecare unui bolnav de o boală incurabilă.

*

Trebuie să respecți adevărul, care nu are nimic comun cu o răzbunare.

*

Apărare

Într'un duel trebuie să te aperi, fie doar într'un duel de clovni.

Bine/Rău; Bunătate/Răutate

Pământul cuprinde în el și Răul, purtând măști diafane ale Binelui și Binele, purtând măști grotești ale Răului.

*

Răutatea oamenilor este infinită – clocește, clocește și dintr'odată izbucnește.

*

Dacă nu-i poți face bine unui om, cel puțin nu-i face rău.

*

Ce uriașă forță are bunătatea pură, incoruptibilă!

Calități–Defecte *

Încearcă să descoperi în oameni noblețea lor și fugi de cei pe care-i mănâncă rugina unei lăcomii și insensibilități nemăsurate.

*

E adevărat că pentru viață trebuie să te bați, dar să te bați în luptă dreaptă, ca Făt-Frumos cu Zmeul, să nu lovești niciodată într'un om lipsit de apărare, fiindcă atunci lupta este nedemnă și o bătălie care se câștigă fără demnitate se transformă într'o înfrângere rușinoasă.

Calomnie/Intrigă

Nu tăcerea este de aur și vorba de argint, ci invers – Câte drame ar fi putut fi evitate, dacă oamenii ar fi vorbit deschis unii cu alții.

*

E adevărat că dacă tu însuți ești indus în eroare de cineva, poți comite o greșeală de interpretare, cu care poți rămâne toată viața.

*

Unul dintre cele mai odioase personaje ale literaturii universale este Jago: rafinat și subtil, lingușitor și fără scrupule; distruge încrederea familiei, distruge încrederea prietenilor, alterează trecutul, distruge prezentul. Jago traversează literatura dintr'un capăt la celălalt. – Aproape că nu există conflict în literatură, care să nu aibă un Jago al lui.

*

E suficient să te bârfească un singur individ, ca să te calomnieze o sută. E suficient să-ți întoarcă spatele un singur calomniator, ca să te părăsească toată lumea. – Dar e suficient să ridici un singur colț din

masca bârfitorului, ca să vezi măştile groteşti ale celor 7 păcate ale lumii, contopite în figura lui Jago-Mefisto.

*

Nu poţi condamna un lucru, pe simplul considerent că nu-l înţelegi.

Clovn

*

Clovnul râde cu un ochi şi plânge cu celălalt. – Scindare patologică a personalităţii? Poate că este vorba doar de a te supune unei legi nescrise şi uneori necesare.

Conştiinţa

Universul este construit din măşti (mască în mască). – Conştiinţa este captivă într'o lume de măşti.

Convingeri

E revoltător să ai o convingere oarecare, dar să te aliezi cu cei ce au convingeri opuse ţie şi să profiţi de pe urma lor.

Copilărie – Copii şi Părinţi.

Copilăria este unica stare de graţie desăvârşită, pe care ne-a dat-o Dumnezeu.

*

Nu schingiui copilul din tine – lasă-l să zboare etern, spre esenţele înseşi ale sufletului omenesc.

*

Nimfele ies din apele mării, ca să încununeze cu scoici şi perle fruntea Reginei Eterne – Copilăria.

*

Râsul tău de astăzi încă zboară în spaţiile nedezlegate ale enigmei râsului ce se vrea matur şi a rămas totuşi copil.

*

Aud bătând la uşa mea. – E Christ copil, ce a păstrat în El copilăria mea.

*

Copilăria însăşi este un „acasă"; odată pierdută, trebuie să fii pregătit în orice moment să împachetezi şi să pleci.

*

M'aş culca pe banca de sub geam, unde vin căprioarele, când se întunecă, dac'ar avea o poartă deschisă spre copilărie (Longirod, vara 1981).

*

Din spinii nematurizării se aud totdeauna picurând stropi de sânge.

– Din spinii distanţelor în timp (cât mai departe de copilărie), distanţe ce încep să se pietrifice, se aud picurând stropi de sânge.

*

Cine ar putea să sculpteze Timpul şi să-l coloreze cu văpaia Trecutului, cu văpaia Copilăriei?

*

Răspunsul la multe dintre întrebările vieţii îl reprezintă Pământul şi Cerul Copilăriei.

*

Când pierzi gingăşia Copilăriei, rădăcinile ţi se răsucesc în vânt şi nu se mai pot prinde nicăieri.

*

Poate „Disney World" şi „Disney Land", adică forţa purităţii Copilăriei, ar mai putea echilibra puţin coloanele acestei lumi, ce tremură în văzduh.

*

Visurile şi idealurile care ard în copilărie au un colorit special şi te însoţesc toată tinereţea – poate toată viaţa. Mă scald în văpaia acestor amintiri din copilărie – şi mă simt purificată.

*

O lumină sfântă, fiindcă ascunde în ea harul lui Dumnezeu.

*

Aş vrea să îmbrăţişez fiecare copil, ce-mi poartă pe străzile lumii şi sub brazii de Crăciun propria mea copilărie, mai departe.

*

Încerc să mă întorc în trecut, să mă înfăşor în vălul curat al propriei mele copilării şi de ţărmul acesta lipsit de rău şi de urît să-mi desprind barca, plutind spre viitor.

*

În noaptea de Crăciun voi pleca spre voi, ca şi altădată. – Voi fi în Marea Clipă a Rugăciunii undeva în sufletul vostru; ca un alt chip al Copilăriei noastre, ce se îndepărtează de noi din ce în ce mai mult.

*

Te sărut cu stelele şi florile Copilăriei pe buze, ca să te înalţi până la Cerurile Purităţii.

*

Copiii sunt inocenţi şi nu trebuie să reflecteze asupra inocenţei, ca cei mari.

*

Cu flacăra descoperitoare de comori a Copilăriei să fulgeri universul în ungherele lui cele mai tăinuite.

*

Încă din copilărie avem Eternitatea fixată cu stele scânteietoare pe aripi.

*

Cu cât căutăm mai mult Timpul în lumina tăinuită a Copilăriei, cu atât mai mult el se îndepărtează de noi, sfâșiind dulcea simbioză inițială a lui cu noi înșine.

*

La Codlea în fiecare seară îmi trimiteam trupul pe Calea Lactee, printre Luceferi. – În vinele mele începeau să curgă stele lichide, cu sonorități muzicale. Mă transformam sub ochii uimiți ai văzduhului în „Simfonia fantastică" a lui Berlioz. – Luceafărul de Dimineață, încă somnoros (îl trezise prea devreme Carul Mare cu sunetul roților lui) mă luă în brațe și zbură cu mine până la confluența Oceanului Eternității cu izvorul, care curge lângă casa Copilăriei mele. – Acolo îmi lasă o aripă, ca să nu uit că zborul este totdeauna posibil spre lumină.

*

Aș fi vrut ca părinții să-mi asigure și nemurirea.

*

Cultura începe de la literatura copiilor (Jacques Lang).

*

De câte ori aud lunecarea stelelor pe cer, de câte ori ascult liniștea curgând în univers, mi-aduc aminte de Copilărie.

*

Crăciunul este un prilej de reîntoarcere în trecutul îndepărtat al Copilăriei, pe ale cărei trepte luminate și sfințite am urcat fiecare.

*

Unde a rămas Copilăria, în ce ungher necunoscut al cosmosului? De-aș ști unde este, i-aș prinde din fugă degetul cel mic și mi-aș imagina c'ar prinde trup și am porni împreună în căutarea sufletului de atunci.

*

M'aș ascunde în împărăția Crăciunului. – Unde toată lumea se joacă. – Acolo unde nu mai există dureri – unde te mai poți naște odată și-ți poți retrăi copilăria lângă ieslea minunată.

*

În noaptea de Crăciun te voi vizita întotdeauna – și astfel **și pe mine însă-mi.** – Voi urca pe coloana verticală a prieteniei, cu Copilăria întipărită pe frunte, ca o stea a Magilor, cu toate visurile mele deslănțuite spre Dumnezeu, spre tine.

*

Cunoaștere

Sunt într'o panică teribilă, pentrucă nu mai am vârsta acumulărilor și a transpunerii lor în viață.

Egoism

Tu să fii fericit cu ceea ce nu mi-a ajuns mie.

Fantezie

Zborul spre înălțimi este asigurat uneori numai printr'o fantezie mai dramatică decât orice realitate.

*

Fericit este cel ce nu e sufocat de prozaismul cotidian, și știe să-și proiecteze sufletul peste lumea din jur, înfrumusețând-o.

*

Să nu-ți clădești fericirea pe ruinele unei fericiri distruse.

*

Geniu

„Dacă ai geniul inimii și al feminității tale nu te îndoi de mine".

Identitate

Să ne reamintim cât de înțelept a rezolvat Solomon disputa dintre cele două mame. Adevărata mamă a preferat să se atribuie copilul celeilalte mame, decât să-i fie omorît. Același lucru se poate întâmpla și cu personalitatea umană.

*

Tiparele vieții fiind prea strâmte pentru Rătăcitorii Văzduhului, ei se dizolvă în Neidentificabil și Intangibil.

*

Care dintre identități trebuie sfâșiată? Cea iluzorie sau cea **ce nu poate fi** reală?

*

„Nu acuza pe nimeni și nimic! Încearcă să detașezi de tine și victoriile și înfrângerile!". Dar nu ar crea această atitudine o falsă identitate?

*

Invidie

Poate fi invidiat un om care încearcă să-și desăvârșească cunoașterea **Dumnezeirii?**

Ipocrizie

(Din „Istoria ipocriziei") – pe rădăcinile ipocriziei crește planta ciudată, cu false străluciri, a minciunii.

Iubire.

Aș vrea ca cei pe care-i iubești să fie prinși sub aripa proiectată într'un univers nelimitat al fericirii tale.

*

Atracția intangibilului în iubire are o adevărată forță hipnotică.

*

Tu aluneci mereu pe ape de perle spre oceane inaccesibile muritorilor celorlalți. Când și când ecoul unei perle ajunge la mine. Dar fiecare perlă are efigia unui port, ce se îndepărtează de mine.

Iubirea este un dar, pe care ți-l faci ție însuți. – Dăruiești iubire, vei avea iubire.

Izolare

Uneori trăiești ca într'un fel de cristal; vezi, dar nu te poți apropia de oameni. Interpretezi de multe ori fals – și tot de-atâtea ori ești fals înțeles.

Libertate (libertate spirituală)

Cum ar arăta Niagara acoperită de oglinzi, care s'ar succede într'un ritm amețitor, lovite de miliardele de raze ale soarelui? Așa ar fi și sufletul unui om la confluența a mii de ecouri ale libertății spirituale: știință sau artă, cuvânt sau tăcere, izolare sau participare.

*

Libertatea, odată ce a prins rădăcini este o plantă care crește repede (George Washington.)

*

Ceea ce este lumina pentru ochi, aerul pentru plămâni, ceea ce este dragostea pentru inimă, este libertatea pentru sufletul omului. (Robert Green Ingersoll.)

*

Metodă

Într'un conflict, tot străduindu-te să-ți învingi rivalul ai început să-i folosești metodele. – Din învingătorul lui ai devenit învinsul lui.

Nostalgie

Am desfăcut din șiragul de mătănii scânteierile unor lumini divine și le-am încrustat în nostalgiile sufletului.

Prietenie

Prietenia iartă totul.

*

Dacă dușmanul uneori te iartă pentru un avânt pe plan social sau profesional, sunt „prieteni" care nu ți-l iartă niciodată – chiar dacă este un avânt pe plan spiritual – spre dumnezeire.

*

Rari sunt prietenii care-ți rămân credincioși până la adâncă bătrânețe. De cele mai multe ori, locul pe care-l ocupi pe tabla de șah a prietenilor ți-l iau alții și altele, ce-ți rămân de multe ori necunoscuți.

*

Prietenia este posibilă la nivelul de luceferi a două suflete identice.

*

Brațul tău să nu taie, brațul tău să mângâie. Brațul tău să știe să înconjoare umerii care tremură de frig, de emoție sau de teamă, de bucurie sau de nădejde. Brațul tău să știe să sprijine pe cei ce șovăiesc necunoscând drumul, pe cei ce șovăiesc din cauza bătrâneții sau pe cei copleșți de povara gândurilor.

*

In prietenie ar trebui să te poți bucura totdeauna de fapte mari și de sentimente mari deopotrivă.

*

De multe ori învinuiești un prieten sau un neprieten mai mic, pentruca neprieteni mai mari să se simtă în siguranță.

*

Răzbunare

Prin răzbunare devenim cu toții fiii lui Cain.

*

Cine se răzbună nu este un adevărat creștin.

*

Rugăciune

Doamne, îți mulțumesc. M'ai ridicat din nisip, unde îmi amestecam oasele cu scoicile și cu ecoul mărilor de neatins. M'ai smuls hăurilor neființei și luminii din univers i-ai dat chip și suflet și viață. Nu, nu mi l-ai dat nici pe cel mai frumos, nici pe cel mai bun, nici pe cel mai înțelept. Dar mi-ai dat Dorul de a atinge toate valorile supreme ale Frumosului, Binelui și Adevărului.

Scriitor–Artist

Există scriitori, care n'au publicat niciodată, totuși ei sunt scriitori prin toată structura lor interioară – așa cum călărețul nu este numai cel

ce câștigă Derbyul, ci și cel ce merge pe cărări singuratice în pădure, cu calul la trap.

*

Scriitorul este un îndrăgostit etern. El este îndrăgostit de ideea însăși a iubirii, fără obiect real. „Obiectul" iubirii e cu totul întâmplător – de cele mai multe ori absolut imaginar.

*

Dacă noblețea slovelor ne este străină, să ne fie apropiată cel puțin cea a gândurilor.

*

Un artist nu poate fi măsurat cu nimic. Dimensiunile lui se confundă cu cele ale nemărginirii spațiului și eternității timpului.

Timpul

Te îndepărtezi pe nesimțite de viața ta trecută și nimeni în lume nu are puterea să dea zilei de astăzi chipul trecutului, ci numai sufletul lui.

Tinerețe

Cel tânăr are milioane de griji, toate însă prinse în lumina curcubeului speranței, al viitorului, tânărul având deci perspectiva interioară și exterioară.

Viața

Nu încerca să cauți, nu te lăsa înșelat de faptul că viața îți apare uneori ca o halucinație vizuală.

*

Viață – ești Idol în patimi încremenit. Mă smulge din tine Năluca Morții. Moartea – patima supremă, de neînfrânt.

*

Victorie/Înfrângere

Există oameni, care nu vor să câștige bătălii, ca să nu piară într'un conflict și oameni nevinovați.

GEORGETA GORUN-SARMIS

NU MAI ȘTIU

Făptura Ta în faptă
E împlinit divin
Ca poama ce stă coaptă
Ca să mustească'n vin.

Tu faci să se'ntâlnească
Doi înfiniți titani
Sub bolta Ta cerească,
Un șoim cu mii vultani.

Nemărginirea mare
Dă mâna celei mici
În locul cela care
Tu brațele ridici.

Mă'ncumet, trec prin groază,
Că'n mine eu Te port,
Îmi ești singura oază,
Un arbore și-un cort.

Prin tine înțelesul
Coboară la mirări
La fel precum culesul
Te'ndeamnă pe cărări.

De-aceea'n rugăciune
Adesea sunt pierdut
Că nu mai știu ce spune
Și-o iau de la'nceput.

7 Aprilie 1989, New York.

IN AJUN

Nu mai vin colindătorii,
Sub cojoc cămăşi de in
Şi căciuli cât o căpiţă.
S'a'nserat şi nu mai vin.

Prin perdele umbra creşte,
In zadar aştept un fulg,
Grea e liniştea ce cade,
Din ea nu pot să mă smulg.

Unde sunt colindătorii?
Au ajuns astăzi moşnegi?
Stranie-i orânduirea,
Greu ceva mai înţelegi.

Dar aştept plin de răbdare
In minuni încrezător.
M'am ferit de fapte rele
Şi nu-s nimănui dator.

Fără veste, printre nouri,
S'a aprins o stea încet,
Joacă raze prin odaie
Şi le strâng într'un buchet.

Se-aud paşii pe zăpadă,
Scârţâie ger pe argint,
Candela'n sclipiri aduce
Iz de busuioc şi mint.

Cântă iar colindătorii,
Uşile li s'au deschis
Şi cu zâmbetul pe buze
Ii primesc la mine'n vis.

New York, 1987

CRĂCIUN (1987)

In carte îţi trimit presată,
Din câmpul nesfârşit, o floare
Cum ai primit şi altă dată,
Azur de cer într'o scrisoare.

Aş vrea să strâng raze de lună
Să împletesc un coş cu ele,
In el să văd cum se adună
Bujori şi maci şi viorele.

Şi-aş vrea să pot drumeag, cărare,
De mână să-l petrec cu tine,
Să mergem iar la întâmplare
Către frumos şi către bine

Iar cerul plin de nestemate
Peste cărări şerpuitoare
Cu şoapte'n frunze legănate
Să le transforme'ntr'o scrisoare.

Intoarce foile din carte,
Inchide ochii în visare
Şi poartă-ţi gândul iar departe
La ierni de ţară cu ninsoare,

La bucurii din altă dată,
La un Crăciun de sărbătoare
Când tu, cea mai frumoasă fată,
Priveai în jos, surâzătoare.

24 Decembrie 1987, New York.

DE MUCENICI 1989

Stau pe loc și nu'nțeleg
Lucrurile ce le leg
Nici cele ce se desleagă
Pentru omenirea'ntreagă.

Mă gândesc fără folos,
Un grăunte, la colos,
Intre ițe încurcate.
Peste lume aruncate

Uneori, pe început,
Parcă de nepriceput,
Licăresc clipe senine
Printre amintiri de bine

Și un nimic, împovărat,
Mă înalță împărat,
Fără griji sau îndoială
De a lumii-agoniseală,

Peste culmi care se strâng
Când râdeam sau azi de plâng
Pentru lumea minunată
Ce'ncepea cu–„A fost odată".

Și așa, mă pomenesc
Printre oameni că trăiesc
Fără ca să-mi fie teamă
Că nu sunt luat în seamă.

9 Martie 1989
N.Y.–la birou–

DECEMBRIE 1989

Din ordin, ce-i trecut dispare.
Prezentul spumegă durere.
Spre viitor nu e cărare
Și nici speranțe'n adiere.

Cuprinsu-i lacrimă și șoapte,
Departele'n aici, ocare,
Intunecă și zi și noapte,
Un trist sfârșit la fiecare.

Ferestrele-s întunecate
Și'ncet de frig se strâng în ele
Iar scânduri în singurătate
De ger scrâșnesc în dușumele.

Sunt gurile puternic strânse
Sub bici ce nu mai prididește.
De ceară sunt fețele plânse
Cu gândul la pâine și pește.

Pornit-au ulițele toate
Spre piața clocotind de ură
Dar cine de un goale coate
In vremea de-astăzi se îndură?

O frunte însă'n vânt se saltă,
Se umple piața de uimire.
In grabă o urmează-o altă
Dar moartea-și caută un mire.

Din străzile pline de sânge
Din iureșul, viață și moarte,
Nu mai e timp pe morți a-i plânge,
Nu-i nimeni pe umeri să-i poarte.

S'a răzvrătit întreaga țară
Intr'un prezent ce nu sfârșește
Și'n care'ncepe să răsară
Un viitor ce licărește.

Căzut-au lanțuri, bucurie
Ce pare-o clipă în neștire
Cu viața'n mâini, o jucărie,
Ce-aduce zâmbet și uimire.

Ascunși stau de durere sfinții
Când mama își plânge odorul
Iar alții'n jalea neputinței
Văd sângele mânjind pridvorul.

Se scurmă-acuma în cenușe,
Se-alege grâul de neghină,
Se'ndreaptă-un stâlp, se pune-o ușe,
In prima rază de lumină.

A fost Cuvântu'n zi de mâine,
Se vede greu, e încă ceață.
Stai meditând, în rând, la pâine.
In schimb, e-o nouă dimineață.

27 Decembrie 1989, Lottesville.

S. G. THEODORU

CONSTANTIN SPOREA

ROMÂNII ȘI ORAȘUL LIPSCA

Puține orașe din străinătate au avut în trecut asemenea legături strânse cu țările românești, cu poporul nostru, cum a avut orașul saxon Lipsca, adică Leipzig, după denumirea lui germană. Pe lângă vechile relații economice cu această localitate, au evoluat în decursul timpului, cu și mai mare intensitate, contactele culturale, Lipsca devenind, din anumite puncte de vedere, un adevărat centru de afirmare spirituală românească. Ar fi exagerat a se susține că Lipsca a făcut concurență metropolelor Paris sau Roma, capitale de țări cu ale căror popoare eram înfrățiți, prin latinitatea noastră. Dar, trebuie recunoscut totuși, că legăturile cu Lipsca s'au dezvoltat impunător, deși nu existau premisele, care apropiau pe Români de capitalele Franței și Italiei: nu existau înrudiri de sânge, limbă sau religie și nici măcar afinități politice. Dezvoltarea favorabilă a relațiilor cu Lipsca s'a bazat pe interferențe determinate de progresele civilizației, avântului industrial și condițiilor geografice favorabile.

De sigur, la întărirea relațiilor culturale a contribuit mult înființarea în 1409 a Universității din Lipsca, ea fiind cea dintâi instituție de învățământ superior din Germania centrală. Însăși provincia saxonă a câștigat un rol cultural important ceva mai târziu, în vremea lui Martin Luther (1483—1546) care folosise la traducerea Bibliei limba acestei provincii, devenită astfel limba oficială cultă (Hochsprache) germană din acel timp.

Totuși, primele contacte românești cu orașul Lipsca nu au fost de natură culturală, ci economică, ele fiind determinate de importanța comercială crescândă a acestui oraș. Deși, din punct de vedere politic prestigiul lui era umbrit de Dresda (Dresden), capitala Saxoniei, spiritul economic, hărnicia și dârzenia populației au reușit să-i imprime orașului Lipsca un renume deosebit, obținut printr'o luptă perseverentă de afirmare, concretizată în: amenajări de căi rutiere, irigări de ape și mai ales câștigarea de avantaje comerciale, încă în urmă cu secole.

Se știe că relații sporadice cu orașe germane aveau Românii încă din timpuri vechi; dovezi sunt printre altele clopotele aduse pentru unele locașuri de rugăciuni din Principate (Târgoviște sau Cetățuia, lângă Iași) tocmai din Danzig. Pe măsură ce acestea se intensificau, Lipsca își asuma treptat rolul de mijlocitor, cu atât mai mult, cu cât încă din

anul 1268 orașului i-a fost acordat privilegiul de a adăposti târguri anuale, iar în tranzacțiile comerciale care se încheiau cu aceste ocazii, negustorii orientali aveau un rol deosebit de important: după cercetările făcute în arhivele din Lipsca, **Gheron Netta** sublinia că în secolul XVIII circa 50% din comercianții veniți la renumitul târg erau „orientali". De sigur, nu se putea vorbi în acel timp de oameni de afaceri români, cu atât mai mult cu cât principatele dunărene se aflau sub suzeranitatea turcească. Au rămas însă documente din acel timp: polițe semnate de comercianți privind marfa cumpărată – pe care urma să o achite ulterior – ale căror nume sunt curat românești: Hagi P. Luca sau Constantin Pop. Existența acestor cambii confirmă încrederea de care se bucurau negustorii orientali – numiți uneori „greci" – pentru cumpărăturile pe care nu le putuseră achita imediat. Căci articolele pe care le aduceau ei spre vânzare – piei de animale brute, ceară, miere – aveau o valoare mult inferioară mărfurilor pe care le achiziționau la Lipsca: țesături de lână, bumbac ori mătase, dantelării, porțelan, catifea etc. și alte mărunțișuri. De altfel, în limba română s'au înpământenit expresii care atestă vechile legături economice ale compatrioților cu acest oraș: însăși denumirea „lipscănie" pentru mărunțișuri (din limba germană „Kurzwaren"), strada principală comercială din București „Lipscani" sau chiar unele nume de comercianți români, din diferite părți ale țării: Fotie Lipscanul (în Iași în 1761), Anastasie Lipscanul (1763) și Constantin Panaite Lipsicanul (1768) în București.

O intensificare a relațiilor româno–germane, în special prin mijlocirea orașului Lipsca, poate fi semnalată în special în a doua jumătate a secolului XVIII: datele cele mai vechi ale unor hârtii de credit (polițe) semnate de comercianți români notează anii 1761—1762; cam din același timp au fost găsite nume românești de studenți la universitatea din Lipsca (Gheorghe Palsis 1765, Scarlat Sturdza 1771, Alexandru Gema 1783) (**Amzăr: Rumänen, die in Leipzig studierten,** in **Leipziger Neueste Nachrichten,** 22. Januar 1943). Și profesorul **Klaus Heitmann,** cercetând aspectele sub care germanii au caracterizat pe român, alege ca punct de plecare anul 1775 (adică după pacea de la Cuciuc-Cainargi din 1774), socotind această dată un punct important din epoca iluminismului, în dezvoltarea legăturilor germano–române.[1]

1) KLAUS HEITMANN: Das Rumänenbild im deutschen Sprachraum 1775—1918, Wien 1985.

Urmărind evoluția legăturilor româno-germane în decursul timpului, trebuie menționat că nu totdeauna fluctuația relațiilor economice a marcat aceeași linie (intensificare ori slăbire) ca și cele culturale. Este semnificativ astfel, că în secolul al XIX-lea, în timp ce pe terenul cultural legăturile se întăriseră, împrejurările economice au micșorat importanța orașului Lipsca în tranzacțiile comerciale internaționale, datorită unor factori hotărîtori pentru evoluția economică în general:

I. Progresele industriale au mărit gigantic producția de bunuri, încât au fost depășite posibilitățile din trecut, de a se stabili un punct central (târg anual), unde să se desfacă mărfurile. Forma de schimb s'a transformat, tranzacțiile au devenit posibile cel mult prin prezentarea de modele (mostre). Târgul de marfă s'a schimbat în târg de mostre; iar sub această formă, orașul Lipsca nu și-a mai putut păstra prioritatea față de alte multe târguri de mostre din lume. În mod inevitabil, cumpărătorii de produse industriale — inclusiv cei din sud-estul Europei – au început să se intereseze în aceeași măsură și de alte târguri de mostre similare.

II. Imbunătățirea și modernizarea mijloacelor de circulație au determinat folosirea tot mai redusă a intermediarului oraș Lipsca. Mijloacele modernizate de informare au oferit posibilități mai avantajoase – mai repede și mai exact – de documentare asupra produselor, decât cele oferite de o deplasare la Lipsca.

III. La fel a determinat situația politică unele schimbări în relațiile comerciale ale negustorilor din provinciile românești. Încă în timpul când Muntenia și Moldova se aflau sub suzeranitatea puterii otomane, s'au semnalat încercări ale unor țări, de a stabili relații comerciale cu principatele române; un raport al Cancelariei vieneze sublinia, că „aceste țări, după tratatul dela Adrianopol, posedă deplină independență în ceea ce privește apărarea intereselor materiale, legislația și administrația lor".[2] În adevăr, cu toată opoziția turcească, tânărul stat român încheie, la 1875, un acord comercial cu Austro-Ungaria, care — deși, cum s'a constatat ulterior, a adus oarecare dezavantaje economice țării — a constituit, din punct de vedere politic, un adevărat act de independență, chiar înainte ca țara să o câștige cu armele. Începând din 1886 au fost încheiate asemenea acorduri comerciale și cu Germania,

2) C. BĂICOIANU: Geschichte der rumänischen Zollpolitik, Stuttgart, 1896, p. 189.

iar ca urmare, spre sfârșitul secolului, valoarea schimburilor economice cu această țară oscilau între 1/4 și 1/3 din totalul lor[3], lăsând în umbră importanța orașului Lipsca ca mijlocitor al tranzacțiilor de schimburi.

În legătură cu relațiile culturale românești cu Lipsca, trebuie menționată chiar dela început, o afirmare **spirituală** a reprezentanților poporului nostru în orașul saxon, ce constituie un eveniment de o deosebită importanță: crearea unui locaș de rugăciuni.

După cum se știe, negustorii orientali soseau în număr tot mai mare la târgurile din Lipsca. **Gheron Netta** amintește, în studiul său[4], că, în comparație cu anul 1747, când au fost semnalați doar 120 negustori orientali, la începutul secolului XIX, numărul acestora se ridica la circa 2.500. Grecii, care formau unul dintre cele mai numeroase grupuri în mulțimea comercianților din Răsărit, au hotărît, încă din anul 1750, să-și afirme specificul lor spiritual la Lipsca și și-au amenajat o biserică.

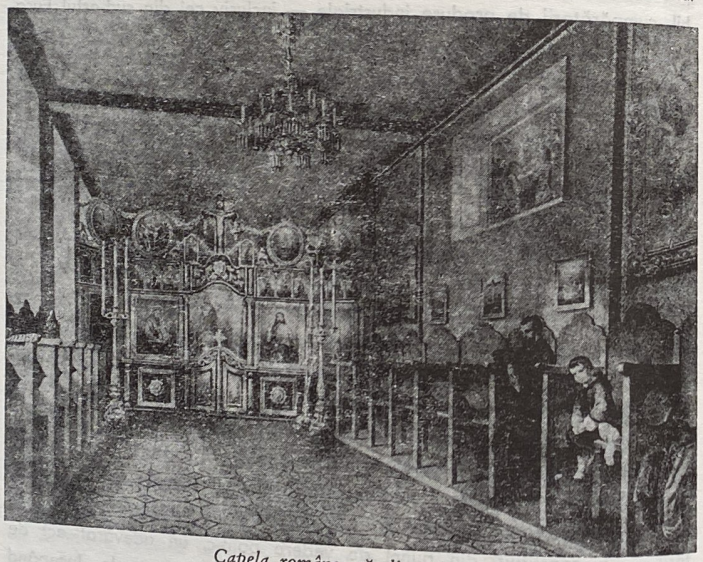

Capela românească din Lipsca

3) LUDWIG METZLER: Rumänien, seine Handelspolitik und sein Handel, Altenburg 1902, p. 21.

4) GHERON NETTA: Handelsbeziehungen zwischen Leipzig und Ost-Südosteuropa bis zum Verfall der Warenmesse, Zürich, 1920, p. 66.

După exemplul lor, negustorii români vizitatori ai târgului – doritori ca măcar între străini să se elibereze de influența grecească — au hotărît să procedeze la fel, dat fiind faptul că altfel, singura posibilitate de rugăciuni ar fi avut-o în biserica grecească. Învingând toate greutățile inerente acestui început, negustori români din ambele părți ale Carpaților au pus bază unei capele la Lipsca, încă înainte ca la ei acasă să se fi înfăptuit Unirea Principatelor. Ei au dovedit astfel o minunată clarviziune

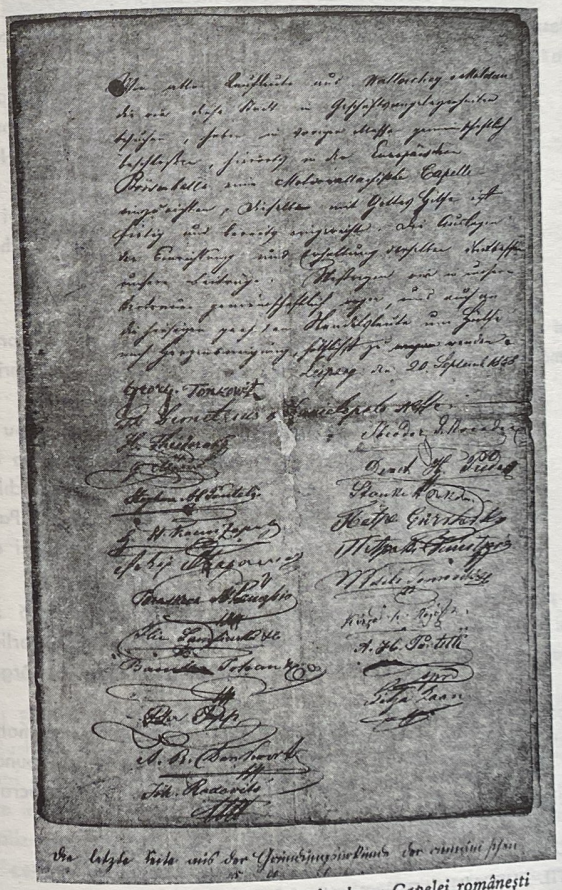

Ultima pagină a actului de fondarea Capelei românești

politică, afirmându-şi unitatea şi independenţa, realizând astfel simbolic deziderate dorite de fraţii lor de acasă, pe un pământ străin. În actul de fondare a capelei, din 28 Septembrie 1858, se arată în mod clar:

„Negustorii români, care vin la Lipsca pentru comerţ, au hotărît împreună, să înfiinţeze aici o capelă, care să constituie o mângâiere atât pentru sufletele noastre, cât şi ale tinerilor care studiază pe aceste meleaguri".

Despre religiozitatea negustorilor români, afirmată şi cu ocazia plecării la târgul din Lipsca, aminteşte şi **Sextil Puşcariu:**

„Înainte de a pleca de acasă, ei umblau multe zile prin oraş, cu o traistă de piele atârnată de gât şi doritorii puneau în ea biletele pe care scriau ce doreau să le aducă. Nu plecau însă înainte de a se spovedi şi cumineca. Tot astfel mergeau la biserică când părăseau Lipsca, ca să se roage lui Dumnezeu să îi ferească de tâlhari, când treceau cu chervanele încărcate prin pusta Ungariei, unde le ţinea calea câte un Rozsa Sandor".[5]

Tot Sextil Puşcariu, care studiase la Lipsca, relatează despre tradiţia românilor de a veni aici, transmisă de către negustori tinerilor studenţi:

„...mai târziu veneau de la Braşov tinerii care nu căutau marfă, ci învăţătură la Lipsca. Aici au studiat câţiva din primii profesori ai gimnaziului braşovean, între ei unchiul meu Ioan Popea. El îmi vorbea cu însufleţire de „micul Paris" de lângă râul Pleisse, în care s'a întors după patruzeci de ani, dându-şi întâlnire cu foşti colegi..."

Şi profesorul **Ion Răducanu** avea obiceiul să povestească studenţilor lui că a venit să studieze în Germania (de fapt, la Berlin) sub influenţa rudelor sale, negustori, care călătoreau anual la târgul din Lipsca.

Imboldul în dezvoltarea legăturilor culturale româno-germane l-a exercitat Lipsca mai ales prin atracţia ce o exercita din trei puncte de vedere: răspândirea scrisului, aşezămintele de adunat şi prelucrat materialul tipărit şi instituţiile de răspândire a culturii.

---

5) SEXTIL PUŞCARIU: Călare pe două veacuri, Bucureşti 1968, p. 19.

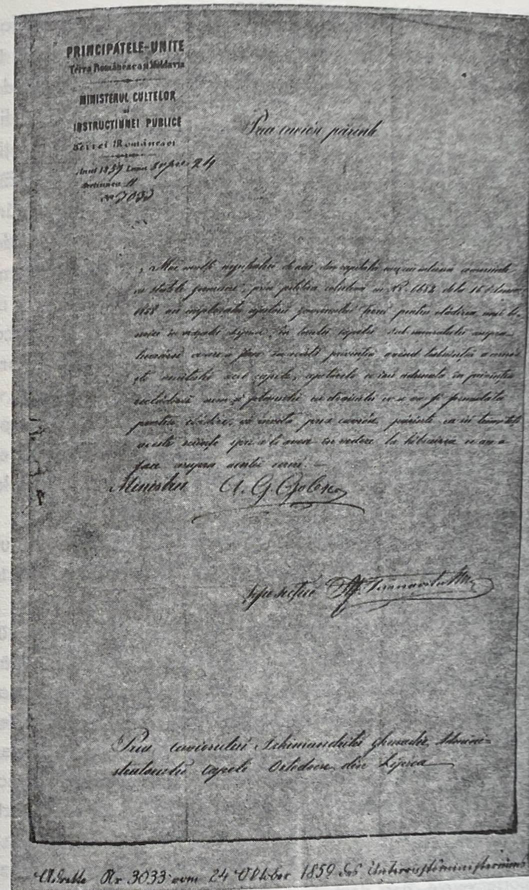
PRINCIPATELE-UNITE
MINISTERUL CULTELOR şi INSTRUCŢIUNEI PUBLICE

Scrisoarea Ministrului Cultelor Golescu adresată preotului Capelei româneşti

A) Se ştie că Lipsca era denumit „Oraşul cărţii" (Leipzig, die Stadt des Buches), datorită renumelui câştigat în decursul timpului, de a fi cel mai important centru poligrafic german. Aici erau concentrate prestigioase edituri şi tipografii, renumite fie prin amploarea lor, sau prin specializarea, uneori unică, prin care s'au afirmat. În fruntea lor se aflau cele două edituri de enciclopedii: „Bibliographisches Institut", unde apăreau seriile „Meyers-Lexikon" şi îndreptarele ortografice „Duden";

precum și Brockhaus, înființată încă în 1805 și adăpostind, până la distrugerea clădirilor de către bombardamentele aeriene, toate încăperile tradiționale, care ilustrau evoluția acestui institut poligrafic în decurs de peste un secol. Tot în Lipsca își avea sediul editura „Reclam" – cu edițiile de buzunar, în formatul broșurilor românești „Biblioteca pentru toți" – în care era amenajat „Muzeul de Literatură", înființat în 1828. Fără concurență erau diferite edituri cu anumite specializări: pentru tipărit hărți geografice, note muzicale sau bancnote și acțiuni sau titluri de rentă tipărite de firma Giesecke și Devrient, renumită în întreaga lume chiar și după război, reamenajată la München.

De notat este faptul că unele dintre aceste tipografii și-au continuat activitatea, după cel de-al doilea război mondial, sub două forme: pe de o parte, ca intreprindere de stat, mai departe în Lipsca, pe de altă parte, refăcute și modernizate în diferite orașe din Germania apuseană: „Bibliographisches Institut" la Mannheim, „Brockhaus" la Wiesbaden, „Harrassowitz", specializată în scrieri privind Europa sud-estică, la Wiesbaden.

B) Având astfel de premise favorabile, este explicabil faptul că în Lipsca au luat ființă diferite instituții pentru strângerea, selectarea și prelucrarea materialului tipărit.

Aici s'a clădit în 1912 impunătoarea instituție „Deutsche Bücherei", unde se adunau toate tipăriturile în limba germană, Biblioteca având atribuția de a colecta exemplarele cedate obligatoriu (Pflichtexeplare). Iar breasla editorilor a creat: „Börsenverein der deutschen Buchhändler", așezământ central care tipărea cele două serii de titluri bibliografice: scrieri tipărite în volum separat și articole apărute în periodice. Și în această privință este de menționat că, după cel de-al doilea război mondial, activitatea acestui așezământ s'a divizat, funcționând actualmente paralel în fiecare din cele două Germanii: în Lipsca și-a reluat, în 1945, activitatea așezământul „Börsenverein der deutschen Buchhändler", înființat în 1825. În Frankfurt/Main a luat ființă, în 1955, instituția „Börsenverein des Deutschen Buchhandels". Ambele așezăminte editează și seriile de buletine bibliografice.

În scopul sistematizării muncii bibliografice, la Lipsca au fost introduse la universitate prelegeri privitoare la folosirea sistematică a bibliotecilor și despre sisteme de lucru științific. Titularul acestor prelegeri, profesorul **Prinzhorn** a inițiat și realizări bibliografice, privind spațiul sud-est-european. Astfel, încă în timpul războiului, a fost prelucrată și tipărită

o bibliografie științifică bulgară. De asemenea, cu colaborarea românului, aflat la studii în Lipsca, Constantin Sporea, a fost alcătuită o bibliografie privind România, pentru anii 1939—1943, care, la sfârșitul războiului, se afla sub tipar.

(Începutul acestei realizări a fost semnalat într'o notiță apărută în revista **Scriptum** din 1943, pag. 249.)

C) La fel ca în comerț, orașul Lipsca s'a afirmat în decursul timpului, ca un important centru de răspândire a culturii, acesta realizându-se sub trei aspecte: instituțiile de învățământ, cărturarii care și-au dezvoltat activitatea aici și institutele adăpostite în oraș.

a. Se știe că cea dintâi universitate germană a fost înființată în 1348, la Praga, de Jan Hus. Mai târziu, peste 61 de ani, în timpul războiului husiților, germanii s'au refugiat în Saxonia și au întemeiat, în 1409, întâia instituție de învățământ superior în centrul statelor germane, renumita universitate, devenită cu timpul așezământ de răspândire a culturii și științei de neîntrecut în unele domenii, cum era specializarea în economie, teologie, filozofie (în special pedagogie); de altfel, studiul economiei a primit la Lipsca un nou imbold, prin înființarea, în 1898, a celei dintâi școli superioare (universitare) de comerț: „Handelshochschule".

b. În acest oraș saxon, unde se creaseră condiții de cercetare deosebit de favorabile, s'au afirmat, în decursul timpului, cărturari de seamă, ale căror merite le-au fixat un loc de cinste în istoria culturii și învățământului.

Pentru Români, cea mai de seamă personalitate a învățământului universitar din Lipsca a fost, fără îndoială, profesorul **Gustav Weigand**, cercetător și cunoscător excelent al limbii române, iar mai târziu, specialist în balcanologie.

Născut în 1860 la Duisburg, ca fiu al unui fochist de tren, Weigand a funcționat mai întâi ca profesor secundar în Darmstadt. După câțiva ani – și în urma unor studii întreprinse în Balcani –, el a trecut examenul de doctorat la Lipsca și și-a continuat în acest oraș activitatea didactică. Rar a existat vreun cărturar străin, care să se fi dedicat cu aceeași pasiune, ca Weigand, problemelor privind limba română. Primele studii în acest domeniu le-a făcut în Sudul Dunării: în 1888, și-a susținut teza de doctorat tratând despre limba Valahilor din Olimp, iar în 1891, examenul de docență (abilitare), ocupându-se de Megleno-valahi. Ulterior, el a întreprins cercetări privind limba Istro-valahilor, iar apoi, timp de

peste trei decenii a analizat dialectele limbii române din toate provinciile locuite de poporul nostru, publicând neîncetat rezultatele studiilor sale. Meritul lui cel mai mare este că a înființat, în 1893, cel dintâi institut de limbă română, în afara granițelor țării. În cadrul acestui așezământ,

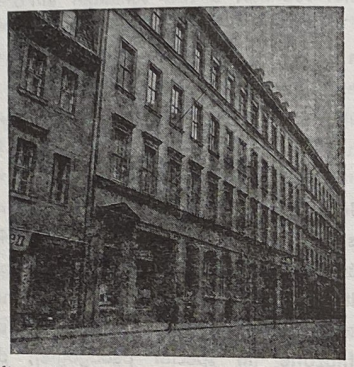

Clădirea Institutului pentru Limba Română (1943)

el a susținut prelegeri privind diferite domenii ale limbii române, a publicat numeroase studii și a editat almanahul **Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache;** mulți ani, activitatea desfășurată a fost finanțată de statul român, datorită inițiativei luate de ministrul culturii din acel timp, Take Ionescu, care i-a acordat o subvenție anuală de 10.000 mărci. Treptat, activitatea științifică a lui Weigand s'a extins asupra culturii tuturor poporelor sud-est europene, încât limba română nu a mai constituit preocuparea lui principală. Mai ales epoca celui dintâi război mondial l-a determinat pe savantul german să se ocupe cu predilecție de limba poporului aliat bulgar, publicând, în anii 1913—1917, valoroase studii din acest domeniu. Marele savant român Sextil Pușcariu, în amintirile lui despre timpul cât a studiat în Lipsca, **Călare pe două veacuri,** descrie, amănunțit atât colaborarea cu acest profesor „dificil", cât și recunoștința pe care i-o datora. (pag. 30—42), notând:

> „Mai rar un învățat care să întrunească atâtea calități și atâtea defecte ca Weigand... Stăteam cu totul sub influența dascălului cu atâtea vederi juste, cu o personalitate atât de puternică și cu lucrări științifice atât de binevenite... (p. 35)

Cu tristețe amintește Pușcariu de Weigand: „Pe noi nu ne-a înțeles și de aceea nu ne-a iubit cu adevărat..." (p. 36) dar conchide:

> „Dar elevul, deși nu-l mai crede totdeauna, cum nu-l vor crede nici pe el elevii săi, va păstra o amintire scumpă și recunoscătoare întâiului îndrumător pe ogorul științei." (p. 42)

Iar în ceea ce privește schimbarea preocupărilor principale ale lui Weigand din „romanist" în „balcanist", Pușcariu menționează:

> „... Oficialitatea română n'a fost prea încântată când profesorul de la Leipzig, deși catedra lui era de limbi romanice, făcea cursuri de bulgărește, neogrecește, albanezește și chiar turcește, când publica gramatici, dicționare și ediții de autori care au scris în aceste limbi și mai ales când prefăcu seminarul român într'un institut balcanic, iar Anuarele lui într'o **Arhivă Balcanică**". (p. 34)

După cum relatează profesorul german **Helmut Schaller** (**Gustav Weigand als Balkanphilologe,** în **Südosteuropa–Mitteilungen**, 2/1980, p. 58—71), Weigand a editat 29 volume (I—XXIX) din anuarul Institutului de limba română, 4 volume **Balkan-Archiv** și 9 volume **Bulgarische Bibliothek** (p. 60). Arhiva balcanică a început să apară în 1925, după ce încetaseră subvențiile statului român. Încă în timpul războiului, în 1917, Weigand încercase să creeze un institut al limbilor balcanice. Dar în același an a apărut o alternativă, când ministerul competent din Lipsca a dispus, la 25 Iulie 1917, înființarea Institutului Sud-Estic. (p. 69) Socotim că este interesant pentru posteritate a reda lista scrierilor publicate de Weigand în legătură cu problemele limbii române (în afară de editarea amintitelor anuare):

- **Sprache der Olympo-Walachen, 1888**
- **Vlacho-Meglen, 1892**
- **Aromunen, I–II. Band, 1899**
- **Banater Dialekte, 1896**
- **Körösch- und Maroschdialekte, 1889**
- **Samosch- und Theiss-Dialekte, 1898**
- **Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes, 1898/1908**
- **Dialekte der kleinen Walachei, 1899**
- **Dialekte der grossen Walachei, 1901**
- **Dialekte der Moldau und Dobrudscha, 1902**
- **Praktische Grammatik des Rumänischen, 1903**

– **Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, 1904**
– **Rumänien und Aromunen in Bulgarien, 1904**
(Schaller, p. 60)

La acestea, ar mai fi de adăugat trei studii despre dialectul istro-român, publicate în **Anuarul Institutului de Limbă română**, în 1892 (p. 240—252), 1894 (121—153) și 1895 (215—224).

Un alt cărturar de seamă, deschizător de drum, care a contribuit la creșterea prestigiului universității saxone, a fost filozoful **Wilhelm Wundt** (1832—1920), creatorul celui dintâi laborator de psihologie experimentală (în 1879), punct de atracție și pentru mulți români, doritori a se dedica acestei discipline.

În ceea ce privește studiul științelor economice, renumele orașului Lipsca s'a impus prin două instituții universitare. Aici s'a înființat, în 1898, cea dintâi Școală Superioară de Științe Comerciale (corespunzătoare Academiei Comerciale din România), „Handelshochschule". Așa cum acest eveniment se afla în directă legătură cu rolul câștigat de orașul saxon în mijlocirea relațiilor comerciale cu alte țări mai ales cu Sud-Est-Europa, la fel s'a afirmat în cadrul instituției un interes accentuat pentru problemele românești, încât un timp au fost incluse în programul de studiu și prelegeri referitoare la România. În 1935/1936, figurau în program disciplinele: (1) Economia României și a țărilor învecinate, precum și (2) Limba română pentru uzul economic și cea folosită în mod curent. Interesul pentru țara noastră era evidențiat și prin problemele cercetate în cadrul Institutului de Economie Mondială, înființat aici în 1924. În 20 de ani, cât a funcționat institutul, aici au fost elaborate un total de 37 lucrări de diplomă, dintre care 17 priveau România. (Celelalte se refereau la Europa Sud-Estică (4), Ungaria (7). Iugoslavia (4), Grecia 2), Turcia (2) și Slovacia (1). Între cele două războaie mondiale, aici a activat renumitul economist **Karl Thalheim,** care ulterior și-a continuat activitatea la Universitatea Liberă din Berlinul occidental.

La universitate, studiile economice s'au remarcat în ultimul secol mai ales în două direcții: școala istorică economică și problemele sud-est-europene. Școala istorică a avut la Lipsca doi reprezentanți de seamă: **Walter Roscher** (1817—1894), aparținând școlii istorice vechi a economiei, și **Karl Bücher** (1847—1930), adept al noii școli istorice și percursor (încă din 1917) al științei ziaristice, care abia în 1949 avea să se impună ca disciplină universitară.

În ceea ce privește domeniul economiei sud-est-europene, la Lipsca s'a creat o tradiție a cărturarilor preocupați de asemenea probleme. Încă în anul 1928, profesorul **Kurt Wiedenfeld** a înființat, în cadrul universității, cel dintâi institut german pentru cercetări economice privind spațiul Europei centrale și sud-estice **Institut für Mittel- und Südost-Europäische Wirtschaftsforschung.** După pensionarea profesorului Wiedenfeld, în 1936, urmașul acestuia, **Hans Jürgen Seraphim,** a imprimat institutului un prestigiu deosebit, atât prin reorganizarea lui, cât și prin lărgirea cercului de experți sud-est-europeni din institut cu doi colaboratori competenți, care s'au evidențiat prin scrierile lor privind acest spațiu geografic: Erich Dittrich s'a făcut cunoscut mai ales prin studiul de bază referitor la relațiile târgului Lipsca cu Sud-Est-Europa (**Südeuropa und die Reichsmesse Leipzig, 1941** și după plecarea profesorului Seraphim din Lipsca, a devenit succesorul acestuia la conducerea institutului. Preocuparea lui Dittrich privind cercetarea pieților comerciale făcută și în cadrul conducerii târgurilor din Leipzig s'a extins, după terminarea războiului, asupra unui spațiu mai larg, el primind atribuții la Bonn, de a se ocupa de aceleași probleme la institutul competent al Germaniei apusene.

Pentru profesorul **Hermann Gross**, timpul cât a activat în institutul din Lipsca a constituit epoca sa de pregătire, pentru a deveni mai târziu unul dintre cei mai apreciați specialiști în probleme economice sud-est-europene, din timpurile noastre. Plecat din Brașov și stăpânind încă de acasă trei limbi sud-est-europene, el s'a afirmat prin cercetările întreprinse la Lipsca, mai întâi cu teza de doctorat privind legăturile economice germano-române (**Deutsch-rumänische Wirtschaftsbeziehungen**), iar apoi prin studiul fundamental extins la întreg spațiul economic sud-est-european (**Südosteuropa. Bau und Entwicklung der Wirtschaft**), care a constituit lucrarea de docență. Cariera lui de expert economic sud-est-european și-a desfășurat-o apoi la cele mai renumite universități germane: Viena, Kiel, sfârșind la München, oraș care — după propriile lui cuvinte – a preluat succesiunea fostului punct central Lipsca, în ceea ce privește activitatea de cercetare și învățământ a Germaniilor, relativ la problemele sud-est-europene. (**Südosteuropa Mitteilungen**, 2/1980, p. 35). Ca altădată renumitul oraș al târgurilor, la fel s'a impus după cel de-al doilea război mondial capitala Bavariei în cultivarea relațiilor cu țările sud-est-europene, mai ales prin crearea organizației **Südosteuropa-Gesellschaft,** prestigioasă instituție, la afirmarea căreia, profesorul Hermann Gross a adus o contribuție valoroasă. În ceea ce pri-

veşte Lipsca, chiar şi după plecarea profesorului Hermann Gross la Viena, tradiţia legăturilor româneşti cu universitatea din acest oraş s'a păstrat mai întâi prin numirea ca asistent ştiinţific în problemele economice a ardeleanului Friedrich Breckner. Iar după plecarea acestuia la Institutul est-european din Breslau, şi până la sfârşitul războiului (1945) a funcţionat cu aceleaşi atribuţii, semnatarul acestor rânduri.

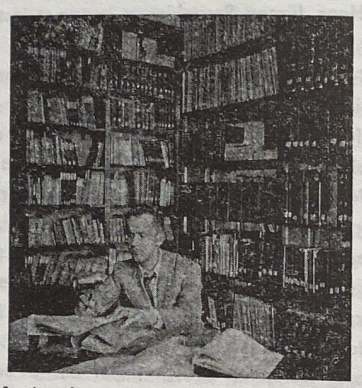

Biblioteca Institutului pentru economia sud-est-europeană (1943)

c) Condiţiile favorabile pentru cercetările sud-est-europene şi prezenţa la Lipsca a unui număr considerabil de cunoscători şi cercetători ai acestui spaţiu geografic au dus la o continuă înmulţire a institutelor cu asemenea preocupări, fapt ce a determinat conducerea Universităţii de aici să decidă a întemeia un aşezământ central, în care să se includă şi coordoneze activitatea ce urmărea un scop asemănător, dar se desfăşura în institute separate, cu specialităţi diferite. Astfel a luat fiinţă la 30 Septembrie 1936, institutul **Südost-Institut**, al cărui preşedinte era, prin rotaţie, decanul facultăţii de filozofie, în funcţiune. Se prevedea, a se îngloba în preocupările aşezământului 7 ţări sud-est-europene, cuprinzând domeniile: 1) Popoare şi ţări; 2) Limbi şi rase; 3) Economie şi geografie; 4) Ştiinţe naturale. (Vorlesungs–Verzeichnis, Sommersemester 1943, p. 55.) Activitatea Institutului se desfăşura după următorul program:

I. Studii, cercetări şi învăţământ în cadrul institutelor existente, concentrate mai ales la cele două, care se afirmaseră şi anterior: **Institut für Mittel- und Südosteuropäische Wirtschaftsforschung** (pentru economia sud-est-europeană), existent încă din 1928 şi **Institut für Geschichte**

und Kultur Südosteuropa, (pentru istoria şi cultura sud-est-europeană) înfiinţat în 1936. Pe lângă diferitele catedre funcţionau alte 19 institute sau seminarii de specialitate, cu preocupări privind Sud-Estul Europei.

I. Editarea revistei trimestriale **Leipziger Vierteljahrschrift für Südosteuropa,** cu scopul de a oglindi activitatea institutului şi de a da imbolduri creative pentru colaboratori din Germania şi din spaţiul sud-est-european.

II. Organizarea de cursuri de vară pentru studenţi (şi postuniversitare) veniţi din Europa Sud-estică.

IV. Organizarea de reuniuni şi conferinţe, pentru a anima schimburile **dintre** cărturari germani şi cei sud-est-europeni.

În cele două institute amintite, problemele româneşti aveau o importanţă primordială. Astfel, în Institutul pentru istoria şi cultura sud-est-europeană, în semestrul de iarnă 1942—1943 s'au ţinut 6 prelegeri referitoare la probleme sud-est-europene, iar 5 seminare au tratat subiecte despre România; în următorul semestru, numărul prelegerilor privind Europa Sud-estică a fost de 7, iar în 4 seminare au fost cercetate probleme româneşti. Şi în institutul de cercetări economice privind Europa Centrală şi Sud-estică, problemele privind România ocupau un loc central, ilustrat prin bogata literatură existentă în biblioteca institutului, ce număra peste 5.000 volume. Iar între cele circa 200 de periodice care soseau regulat aici, un sfert soseau din România. Dar, ambele aceste institute, ca şi biblioteca seminarului de limba română, unde erau de asemenea adăpostite peste 5.500 de volume, au fost distruse, cu întreaga universitate, prin atacul aerian din noaptea de 4 Decembrie 1943.

Până în prezent nu s'au întreprins cercetări privind totalitatea studenţilor români care au studiat la Lipsca. Un merit deosebit îi revine lui **D. Amzăr**, care după o minuţioasă muncă, a publicat, în 1942 un articol în limba română (**Cercetări literare**, V/1942) şi altul mai târziu, în limba germană (**Leipziger Neueste Nachrichten**) (22. Januar 1943), în această privinţă. El aminteşte că între anii 1865—1928, la Lipsca au studiat 339 români, cel mai tânăr având 17 ani, cel mai în vârstă 43. Tot Amzăr notează nume de români care au studiat încă din secolul XVIII: Gheorghe Palsis (1765), Scarlat Sturdza (1771), Alexandru Gema (1783). De asemenea, menţionează că, în secolul XVIII, se întâlnesc numeroase nume de români printre studenţii de la medicină A. J. Lascari (1827), M. Burghelea (1849), E. Scurtu (1853), Dem Theodorescu (1855), Bacaloglu. Din diferite surse de informaţii, rezultă că anumite domenii de studii erau

deosebit de apreciate de români, fapt ilustrat prin numărul mare de studenți și prin renumele câștigat ulterior de românii cari își însușiseră la Lipsca cultura apuseană.

Sunt astfel de menționat:

La **teologie:** foști studenți deveniți ulterior episcopi; Roman Ciorogaru și Ion Mihăilescu, profesorul R. Cristea, precum și alți preoți; D. Boroianu, Toma Chiricuță, Toma Bulat, Romulus Cândea, Terchilă.

La **filozofie** și în special la pedagogie: C. Rădulescu-Motru, I. Rădulescu-Pogoneanu, G. G. Antonescu, Vladimir Ghidionescu (fondatorul asociației internaționale de pedagogie), D. Gusti (căruia se datorește crearea Institutului Social, Muzeului Satului și Consiliului național de cercetări științifice), Florian Ștefănescu–Goangă (care a înființat Insitutul de Psihologie experimentală din Cluj), Bantaș.

La **litere:** Sextil Pușcariu, Teodor Capidan (fost asistent al profesorului Gustav Weigand), Emil Panaitescu, Ion Sângeorgiu, Pericle Papahagi, I. Scurtu, Al. Bogdan, Horia Petra-Petrescu, Nenițescu, Lacea.

La **istorie**: Nicolae Iorga, Ion Ursu, Ilie Bărbulescu, Stinghe, Sterie, Sulică, Vasile Pârvan.

La **economie**: C. Băicoianu, Gheron Netta, Xenofon Netta, Virgil Madgearu, Hermann Gross, Nicolae Predescu, Alexandru Cercel, Ion Vulturescu, Ion M. Evian, Friedrich Breckner, Constantin Sporea.

La **geografie**: Simion Mehedinți, Brătescu.

La **agricultură**: G. Cipăianu, Alexandru Nasta.

La **muzică:** George Georgescu, Emanoil Ciamac, Al. Daia.

Epoca de după al doilea război mondial a fost, din mai multe puncte de vedere, dominată de împrejurări defavorabile continuării unor relații strânse ale poporului român cu Lipsca. Chiar legăturile dintre state – deși ele aparțineau aceluiași sistem politico-economic – au evoluat doar în măsura în care asemenea relații au fost impuse de interesele întregului bloc socialist și nu conform cu dorințele și tendințele poporului, ale reprezentanților economiei sau culturii celor două țări. Orașul Lipsca a devenit un centru oarecare comercial și cultural, fără a mai avea posibilitatea să se evidențeze prin ceva deosebit, care să-i dea o atracție specială. Nu este de mirare că și reprezentanții culturii, cărturari, cercetători, unii au părăsit orașul, plecând spre Apus, unde se puteau afirma în deplină libertate, alții, rămași, s'au resemnat. Sunt grăitoare diferite date statistice, din care se evidențează regresul pe care l-a marcat Lipsca în ultimele decenii.

Evoluția populației

	1939	1950	1985	1986	1986 față de 1939	1986 față de 1950
	1939	1950	1985	1986	1986	1986
Leipzig	702.000	607.655	558.994	550.641	0,80%	0,90%
Dresden	625.000	467.956	522.532	519.810	0,85%	1,10%
München	828.000	791.085	1.278.047	1.290.248	1,50%	1,55%

Indiferent cum va evolua în viitor importanța orașului Lipsca și relațiile poporului român cu acest oraș, pentru istoria culturii poporului nostru, el rămâne un simbol al afirmării noastre în străinătate, evidențiat pe mai multe planuri:

Aportul cultural adus de tineri care au studiat în Lipsca, ilustrat atât prin numărul mare al celor veniți să învețe aici, cât și prin influența hotărîtoare pe care au avut-o instituțiile de învățământ de aici, în cadrul anumitor discipline: teologie, litere, istorie, filozofie.

În orașul saxon s'au realizat două afirmări unice spirituale ale poporului român în afara granițelor țării: capela română și Institutul de limba română.

Orașul Lipsca, prin amenajarea capelei române, a constituit un loc al afirmării celor două deziderate ale poporului român, **independența** și **unirea** fraților din provinciile aflate sub stăpâniri străine, încă înainte ca idealul milenar să se fi înfăptuit pe pământul patriei.

CONSTANTIN SPOREA

Mai 1990

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

DAN BERINDEI: Die rumänisch-deutschen Wirtschaftsbeziehungen im 19. und 20. Jahrhundert. În volumul **Von der Pruth-Ebene bis zum Gipfel des Ida,** München 1989. Südosteuropa-Schriften, p. 233—245.

ERICH DITTRICH: Südosteuropa und die Reichsmesse Leipzig. Stuttgart, 1941.

HERMANN GROSS: Deutsch-rumänische Wirtschaftsbeziehungen. Leipzig, 1929.

HERMANN GROSS: Wegbereiter, Koordinator und Mittler. Die Rolle der Südosteuropa-Gesellschaft in der Südosteuropa-Forschung. In *Südosteuropa Mitteilungen*, 2/1980, 32—40.

NICOLAE IORGA: Istoria Românilor prin călătorii, Bucureşti 1921.

NICOLAE IORGA: Istoria Comerţului, Bucureşti 1930.

GHERON NETTA: Handelsbeziehungen zwischen Leipzig und Ost-Südosteuropa bis zum Verfall der Warenmesse, Zürich 1920.

GHERON NETTA: Negustorii orientali la Lipsca, Bucureşti 1916.

I. ROCERIC: Lipscani, o pagină din comerţul românesc, ALACI, 1935.

CONSTANTIN SPOREA: Die Beziehungen Rumäniens zur Reichsmesse Leipzig. În *Messe und Ausstellungen*, Berlin, März 1943.

CONSTANTIN SPOREA: Alte rumänische Beziehungen zur Messestadt Leipzig. În *Acta historica*, I. Roma 1959, p. 59—81.

CUVINTELE

Lui Mario Luzi.

Cuvintele când se topesc în liniști
nu pier cu totul, înțelesul
rămâne el, dar fără față.

Cuvintele topite umplu liniștea
de **ceva** ce 'nțelegem
dar nu-i găsim rostirea.

Are culoarea ei o liniște
umplută de cuvântul umbră.
Liniștea-l spune
iar noi captăm în ceara moale,
în multul fără nume
de semne, de figuri nebănuite
— ovale, linii, curbe lente —
și știm.

Când vor muri toate cuvintele
făcutul va foi de noime.

Atunci liniștea singură
ne va fi limba;
o limbă infinită și tăcută,
instantanee:
ce-om vrea să spunem va fi clipă,
clipa milenii
și vom vorbi ca îngerii.

NICU CARANICA

RADU R. ROSETTI

DIN VIAȚA GENERALULUI RADU ROSETTI

(Fragment din memoriile în limba engleză ale lui Radu R. Rosetti)

În Februarie 1945, după două perioade consecutive de exercitare a funcției de conservator al Bibliotecii Academiei, generalul Rosetti refuză să accepte alegerea lui pentru a treia oară în acest post; era convins că vârsta înaintată de 68 ani, starea sănătății și activitatea anterioară nu i-ar fi permis, în noua conjunctură, să-și îndeplinească mai departe această misiune în condiții mulțumitoare.

După abia un an, în Mai 1946, el fu arestat din ordinul „Tribunalului Poporului" (instanță nou creată, impusă de ocupanți pentru judecarea crimelor de război) și acuzat de a fi participat la următoarele fapte:

– încuviințarea intrării trupelor germane în România,
– declararea războiului împotriva Uniunii Sovietice,
– elaborarea legilor rasiale,
– a fi contribuit la jefuirea bunurilor ucrainiene.

Tribunalul a consemnat (însă) că Rosetti nu fusese ministru în Octombrie 1940, când sosiseră primele trupe germane; că guvernul nu fusese consultat de Antonescu la declanșara ostilităților contra Rusiei – căci nu existase o declarație formală de război – și că deci Antonescu ordonase singur trecerea Prutului, în calitate de „Conducător" (și șef efectiv al forțelor armate); că Rosetti nu participase la elaborarea vreunei legi antirasiale, și că protestase împotriva jefuirii Ucrainei.

După cele constatate, Tribunalul a dat o hotărîre la 22 August 1946, de încetarea acțiunii judiciare împotriva lui Rosetti. Punerea lui în libertate a fost determinată în parte de numeroase mărturii în instanță ale evreilor, care au atestat că Rosetti, în calitate de ministru, aprobase înființarea școlilor evreești particulare, neimpunându-le niciun fel de măsuri discriminatorii. Între depozițiile făcute cu acest prilej, Rosetti a fost profund impresionat mai ales de atestarea prin care se recunoștea că sala de lectură a Academiei fusese tot timpul războiului atât adăpost, cât și refugiu pentru cititorii evrei, veniți acolo pentru a se feri de vitregiile care îi amenințau din partea organizațiilor naziste și de persecuțiile autorităților.

În primele luni ale lui 1948, tatăl meu a fost exclus din cadrele Academiei Române – după terminologia din acel timp „epurat" – distincție ce-i fusese dată prin vot, cu 21 ani în urmă.*))

La 15 August 1948 generalul Rosetti a fost din nou arestat și ținut apoi izolat, fără a putea avea vreo legătură cu cineva din afară. Fiind suferind de diabet mellitus, el avea nevoie să urmeze un tratament permanent cu insulină; noi, cei din familie, ne-am străduit să-i procurăm acest medicament și să facem ca el să-i parvină la infirmeria închisorii din Văcărești. Cu obișnuita rea credință, introdusă de noii guvernanți, ni s'a răspuns că acolo se aplicau cele mai bune tratamente și cea mai bună medicație. Este de la sine înțeles, că Rosetti nu a primit niciodată injecțiile sau alimentația de regim, ce-i fuseseră trimise.

În Ianuarie 1949 sora mea Ioana a așteptat, stând la coadă neîntrerupt 12 ore, pentru a-i putea transmite un pachet cu alimente, timp în care cei din jur se încălzeau la focul făcut din gunoaiele de pe maidanele din apropiere.

În faza instruirii, a pregătirii noului proces, – care fusese reluat prin încălcarea principiului de drept „non bis in idem" – nu poți fi judecat de două ori pentru aceeași vină – noi am căutat să obținem sprijinul profesorului Traian Săvulescu, fostul său coleg la Academie, devenit în acel timp viceprimministru. Dar el ne-a transmis răspunsul, că nu putea întreprinde ceva, întrucât inițiatorul procesului era ambasada sovietică. Am căutat atunci să obținem un bun apărător pentru proces, întrebând în acest scop, pe alți Academicieni, colegi ai tatălui meu. Printre alții ne-a fost recomandat cunoscutul avocat și ziarist Emanuel Socor, care însă ne-a spus inițial că jurase să nu accepte să apere pe vreun fost ministru de-al lui Antonescu, deoarece atât el personal, cât și fiul său, compozitorul Matei Socor avuseseră mult de suferit de pe urma regimului acestuia. După oarecari insistențe, el se hotărî să examineze dosarul, după care ne spuse că nevinovăția tatălui nostru era atât de evidentă, încât va prelua totuși apărarea; și de fapt a făcut acest lucru cu curaj și afecțiune. Socor a fost singurul apărător, care a pledat pentru achitare; toți ceilalți au admis vinovăția clientului lor și au cerut doar circumstanțe atenuante.

În pledoaria lui, Socor a subliniat că după primul proces din 1946

*) Abia în vara anului 1990 i s'a recunoscut post mortem această calitate ce-i fusese luată ilegal.

nu apăruseră elemente noi și în consecință, acest proces constituia o negare a principiilor universale ale Dreptului. Apoi, el a enumerat lista crimelor de război incluse în Convenția de la Londra din 8 Octombrie 1944, arătând că lui Rosetti nu i se putea imputa vreuna din ele.

În timpul procesului, noi, copiii generalului, am încercat să-l vedem; în sala de ședințe fiind interzisă prezența publicului, am reușit să-l zărim doar în momentul când fu adus. Arăta foarte bolnav, căci nu avusese parte nici de tratament medical, nici de alimentația de care avea nevoie. Profesorul Traian Săvulescu a îndeplinit atunci un act de curaj, venind la proces ca martor al lui Rosetti, deși deținea funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Prin aceasta însă rezultatul procesului nu s'a putut schimba.

Cât despre Mihail Sadoveanu, vicepreședinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale, când a fost rugat să depună mărturie în favoarea tatălui meu, el a exclamat: „Ce uimitoare îndrăzneală! Un criminal de război să cheme ca martor un vicepreședinte al Prezidiului . . ."

Cu patru ani mai înainte, Sadoveanu, cu ocazia unei ședințe literare la uzina electrică din Schitu Golești, al cărei director eram, citise o nuvelă, în care descria drepturile noastre asupra Basarabiei, după care îmi spusese cât de mult îl aprecia pe tatăl meu, cu care colaborase la revista **Viața Românească** și că îi rămăsese îndatorat, pentru faptul că aprobase finanțarea teatrului, pe care Sadoveanu îl înființase. Tot astfel, pe timpul guvernării antonesciene, când Sadoveanu era urmărit ca șef al unei loji masonice, tatăl meu i-a luat în păstrare arhiva. Ferește-mă Doamne de prieteni, căci de dușmani . . . m'am gândit eu atunci.

La procesul care a început în Ianuarie 1949, tatăl meu era păzit permanent de trei soldați, deși abia se mai ținea pe picioare; zilnic i se făceau injecții la infirmeria închisorii, pentru a putea participa la ședințele instruirii procesului, fără a-și pierde cunoștința. Dezbaterea a durat însă doar o singură zi pentru toți cei doisprezece acuzați, sentințele fiind hotărîte dinainte. Dintre foștii miniștri antonescieni, Radu Rosetti a primit pedeapsa cea mai mică: doi ani. Adevărata sentință a constat însă, în tratamentul inuman la care a fost supus și care i-a distrus sănătatea. L-am văzut ultima dată, în timpul procesului, pe banca acuzaților sub pază. Cu toată slăbiciunea fizică extremă la care ajunsese, încerca să-și țină capul sus, rămânând adevărat ostaș până la urmă.

În Martie 1949 am fost și eu arestat, iar după câteva luni, am aflat

că generalul Radu Rosetti decedase în celula în care își petrecuse ultimele luni, alături de alți câțiva foști demnitari, printre cari prietenul lui, amiralul Kosiinski.

În celulă, mai fuseseră introduși, alături de foști prefecți, primari sau alți demnitari din perioada dictaturii militare, și criminali de drept comun, cari, sub masca naționalismului exagerat, comiseseră crimele cele mai abjecte. Obligația de a conviețui cu aceste elemente a constituit pentru Rosetti, dintre toate, tortura cea mai mare.

RADU R. ROSETTI

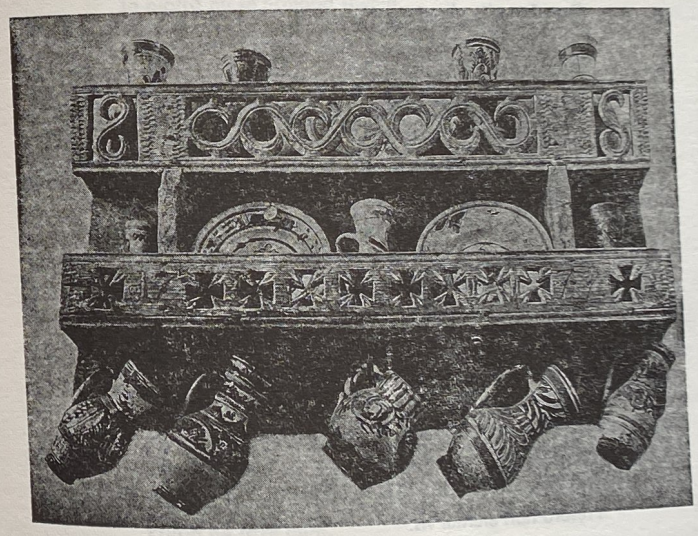

SONETE

I

Când am plecat, în primăvară,
Știam că n'am să mai revin.
Bătea viața pulsu-i plin
Și'n mine-atâtea stau să moară.

Și visul tău de-atunci, senin,
Eu l-am cruțat: li-era comoară;
Credeai că soarele de vară
Va înflori uscatul spin.

De soare viața mea'nsetată
În umbră resemnat s'a'nchis,
Dar să te uite n'o să poată.

Azi amândoi privim spre-abis
Și ca o mamă'ndurerată
Îți chemi acasă 'nfrântul vis.

II

Tu, soare drag al vieții mele!
De-am fi trăit același vis!
Te-am ascultat, nimic n'am zis,
M'am împăcat cu foc de stele.

Mi-i moartea'n față: un abis.
Mă'nclină gândurile grele,
Ci'n zarea verzilor muncele
Presară flori eternul vis.

Se face'ncet în juru-mi seară
Și crudul desnădejdii corb
'și'nfige ucigașa ghiară,

Iar ale vremii clipe sorb
Și visul tău de-odinioară:
Apune soarele și's orb.

III

Nu plâng, cum n'am plâns niciodată,
De piatră stau, cum am mai stat,
Dar dincolo de vremea cât
Viața ce o visam odată.

Un colț de rai a dărâmat
Voința ta ne'nduplecată:
Ce fericiri ai risipit.
În piatră nu se'nchiagă spuma.

Nici floarea ce s'a irosit.
Privește cum scântee bruma:
S'a stins sub ea ce-ar fi trăit.

IV

Iubirea mea-i nemuritoare:
În tot ce-i bun va re'nflori,
În primăveri, în zori de zi,
În bogății de veri în floare . . .

Nu mai cunosc zădărnicii:
E lume ea și ea nu moare,
E-al vieții noastre veșnic soare,
Potop de raze aurii.

Mă sting dar ea rămâne vie,
Nu scade veșnicu-i avânt.
Mereu în preajmă-ți o să fie

Eternul dragostei cuvânt.
Ți-o las cu amintirea ție,
Doar eu dormi-voi în pământ.
1917

TARZIU, ÎN TOAMNA VIEȚII...

Frumoasă zi de toamnă mă'ntâmpină'n grădină,
Când lespezi mari de piatră spre ea ca'n vis cobor.
Topește cerul aur și-l toarnă în lumină...
Ce vrăji fac să se schimbe smaraldul în rugină,
Cum isbucniră flăcări în locul frunzelor?

Cu spic de aur galben în vârf, făclii de ceară,
Mestecenii pe dealuri s'aprind ca'ntr'un popas,
Naramze iluzorii cireșii încărcară;
Din toată strălucirea ce'mbrac'o primăvară
Doar frunze mai frumoase ca florile-au rămas.

Se rupe firul vieții și-acum natura'ncearcă
Din bietele-i crâmpee să'l poată înnădi,
Ca primăvara dusă din drumu-i s'o întoarcă.
Și fluturi noi și frunze ce cad, tot una's par'că;
Sfios bobocii încearcă ici-colo-a înflori.

O primăvară nouă ai crede că răsare;
Fioru-i ne străbate cu trecător avânt,
Tot ce murea se'nalță o clipă în picioare,
Apusul însuși par'că-i un răsărit de soare,
Se'ntorc din cale vremuri de mult pietrite'n vânt.

Ce feerie rară ne'nvălue, ne'mbată!...
Un liliac sub vraja-i a și'nflorit, buimac...
Cu el cum să asemăn, iubită de-altădată!
Și sufletu-mi ce apune e'n floare iar, te cată
Să-ți dea ca'n tinerețe crengi mari de liliac.
Jilava, 1951

IUBIREA TA

Iubirea ta îmi e o stâncă
De care să mă pot lega,
Când în prăpastia adâncă
Mă cere golul și mă vrea.

Iubirea ta îmi e căldură
Ce-mi cată sufletu'nnecat
De groaznicul puhoi de ură
Venit din Estul blestemat.

Iubirea ta îmi e speranță,
Alinătoare de dureri,
E duioșie, siguranță,
E șipot viu de mângâieri.

Iubirea ta e o comoară
Pe care-o strângem numai noi,
Cu bogății ce ne'nfioară,
Păstrate pentru amândoi.

Iubirea ta îmi dă putere
Să smulg al îndoielii spin,
Făcând din clipe efemere
Eternă zi cu cer senin.

Iubirea ta e însăși vara,
Die ochii-i isvorând scântei,
Cu-amiezi de foc și dulce seară
Când luna ninge funigei.

Iubirea ta din basm răsare,
Ca ziua răsărind în zori,
Ca soarele ce crește'n zare
Din leagăn purpuriu de nori.

Iubirea ta din umbră crește,
Trezind în juru-i melodii
Și sufletul mi-l înflorește
În lung șirag de poezii.

Iubirea ta'și înalță floarea
Pe care anii n'o ating.
Ne-aprinde'n suflete vâlvoarea
Pe care anii nu o sting.

Iubirea ta e floare albastră
A romantismului din vremi,
Lumina ei într'o fereastră
De după care tu mă chemi.

Iubirea ta mă ia cu sine
Ca și un vultur din povești
Spre lumea basmelor senine
În care tu stăpână ești.

Iubirea ta în sbor mă poartă
Pe căi știute doar de ea.
Când clipa noastră cade moartă
Pe cer aprinde altă stea.

Iubirea ta își toarnă vinul
În gândul meu ca un balsam.
Ea stinge'n sufletu-mi suspinul,
Schimbându-l în epitalam.

Iubirea ta'mpăcare cerne
Pe sbuciumul din gândul meu;
Pe fruntea norilor așterne
Prezicere de curcubeu.

Iubirea ta un cântec este
Ce-mi place zi de zi mai mult,
Refren desprins dintr'o poveste
Pe care'n veci vreau s'o ascult.

Iubirea ta înseninează,
În suflet liniște turnând,
E diamant ce scânteiază
Și nu-ți mai piere-apoi din gând.

Iubirea ta mi-i însăși viața
Și doar cu tine-o pot trăi...
În juru-mi se adună ghiața:
Voi mai putea din ea ieși?

Voi mai ajunge iar la tine
Ca'n anii stinși demult, demult?
În gândul tău atât senin e!
Vreau sufletul să ți'l ascult.

Jilava, 1951

RONDELUL FLORILOR DE IN

Cu ochi ca florile de in,
De clopoțel sau de cicoare,
În trup cu gingășii de floare,
Ai suflet nepătat, de crin,

Ca ceru-albastru de senin
Și cald ca'nvăpăiatul soare
Ce-ți toarnă-aprinsa lui licoare
În viul sângelui rubin.

Cu ochi ca florile de in,
De clopoțel sau de cicoare,
Primește cântul ce-ți închin,
Domnița mea încântătoare
Cu ochi ca florile de in.

Aiud, 1952

IMN

O, vouă care-aţi pus lumină
În viaţa mea din când în când,
Vă'nchin azi cel din urmă gând
Şi florile târzii'n grădină.

Păstrez în minte tinereţea
Ce'n voi atuncea înflorea.
Priviţi şi vă veţi revedea
În versu'mi toată frumuseţea.

De vântul toamnei neatinsă,
Nimic din ea nu v'am pierdut,
Făcându-mi amintirea scut,
Să-i ţină flacăra nestinsă.

În gând vă văd cu mine iară,
Ca stele răsărind din nori,
Voi, purpuri luminoase flori
Ce-mi amintiţi de primăvară.

Voi singure mi-aţi dus la buze
De-ambrozie paharul plin,
Pe mare largă de senin
M'aţi îndrumat voi, călăuze.

Cu voi am cunoscut ce-i vara,
Ce este visul împlinit.
În mine el a înflorit,
Ca'n fiinţa voastră primăvara.

M'aţi luat cu voi în paradisul
Grădinii Hesperidelor,
M'aţi dus deasupra norilor,
Să-mi înfloreasc㠒n soare visul.

M'aţi înălţat în lumi de astre,
Cu voi prin ploi de stele-am mers,
Stăpân pe'ntregul univers
Şi sclavul dorurilor voastre.

Iubirea voastră mă îmbată
Şi azi, crescând din amintiri,
Reflex al altor înfloriri
Ce nu se'ntorc, vai, niciodată.

Dar toamna vine nemiloasă
Cu suflet rece şi păgân,
Spre florile ce mai rămân
Întinde ne'ndurata-i coasă.

Plec şi în urmă las grădina
S'o pustiască ploi şi vânt,
Punându-i giulgiu pe pământ,
Zăpadă'n falduri reci hermina.

În luni de vis şi feerie
Mai fac azi încă un popas,
Când toate'n urma mea le las
Şi mă cufund în veşnicie.

Plecând, vă iau în gând cu mine
Şi vă sădesc în gândul meu,
Din el să vă'nălţaţi mereu,
Duioase, calde şi senine.

Ca'n stampe versul meu vă prinde
Şi vă păstrează'n taina lui,
Icoane ale visului
În somnul care mă cuprinde.

Ca'n lumi de veşnică splendoare
În armonia-i să vă prind,
Apoteoză să v'aprind
Din mii de stele căzătoare.

În marmură de poezie
Ce peste vremuri ar trăi,
Statuia voastră-o voi ciopli,
Să vă'ntrupeze pe vecie —

Când și voi praf și flori veți fi.

Aiud, 1953

P. P. STĂNESCU

ȘTEFAN MANCIULEA

CLERICII SEMINARIȘTI ȘI STUDENȚII BLAJULUI ÎN ANUL 1848

Frământările revoluționare în primăvara anului 1848 au fost începute în Transilvania din partea ungurilor, care cereau „unirea" acestui mare Principat cu Ungaria. Lozinca mișcărilor era: „unire necondiționată cu Ungaria, să piară chiar și numele de Transilvania, ea să se facă un comitat al țării ungurești". Agitațiile ungurilor au început în Transilvania la orașe, centrul lor fiind în locul întâi Clujul, unde presa maghiară propovăduia adevărate amenințări și „barbarie" la adresa acelora care nu acceptau „uniunea Transilvaniei cu Ungaria". „Să fie socotită crimă de trădare de patrie pentru acela care va mai pune pe hârtie numele de Transilvania. Și dacă se va ridica vreun cuvânt în contra uniunei, acela va fi cuvântul trădătorului de patrie." Aceasta era nota ziarelor ungurești din Transilvania, redând fidel sentimentele de care era animată nobilimea și aristocrația maghiară.

Agitațiile acestea au produs adâncă îngrijorare și emoție în sufletele intelectualilor români și în primul rând în inimile cărturarilor blăjeni. Blajul – până la 1848 – a fost singura veche cetate de cultură românească din Transilvania, pe când celelalte centre orășenești erau tot atâtea fortărețe de dominație intelectuală și materială în mâinile ungurilor și sașilor.

Urmările grave ale unirii au fost pentru poporul român, înfățișate întâia oară din partea lui Timotei Cipariu. Primejdia uniunii Transilvaniei cu Ungaria – care amenința însăși existența etnică a națiunii române a fost sesizată de câțiva inși ieșiți din Blaj, „din această fântână a românismului, în curs de două secole, până la anul 1848".

Părintele filologiei române – Timotei Cipariu – redactorul ziarului **„Organul Luminării"**, avea abonate nu numai gazetele din Transilvania, ci și din Pesta, din Viena, ba chiar și din Paris. Prin lectura lor, el era la curent cu evenimentele care se precipitau cu atâta iuțeală în Transilvania. Marele cărturar la începutul lunii Martie 1848 declara deschis că în cazul când uniunea Transilvaniei cu Ungaria, peste voia poporului român s'ar înfăptui, românii niciodată nu vor renunța la naționalitatea lor, „ei vor conserva și apăra naționalitatea românească... Românului nu-i place a se amesteca cu sânge străin... elementul român e atât de numeros încât nu are trebuință spre înnoire și întinerirea sângelui român, a se împru-

muta din elementele străine, precum poate alte naționalități. Acest drept ni se cuvine ca oameni, din dreptul libertății omenești... Libertate, egalitate, frățietate – aceasta e acum deviza tuturor popoarelor Europei, asta trebuie să fie deviza și a tuturor popoarelor Ungariei... Cu acest drept e împreunat dreptul de a ne conserva și apăra limba națională. Drept învechit care-l avem astăzi și care nu ni l-au răpit, nici n'au putut a-l răpi orice calamitate publică... Prin limba lui românul e legat nu numai cu prezentul, ci și cu cel mai glorios trecut. Ca români, ei au în istoria strămoșilor săi romani exemplele celor mai strălucite virtuți domestice și publice, politice și militare, ale instituțiunilor celor mai liberale, ale artelor și științelor. Ca parte a familiei popoarelor romanice, celor mai civilizate din Europa, ea are exemplele cele mai glorioase în popoarele surori, Italia, Franța și Spania, de care românul nu poate, nu trebuie să-și uite. Ca locuitorii cei mai vechi ai Daciei, românii fură cei dintâi care dădură maghiarilor mâna de frățietate".

Datorită evenimentelor politice care se desfășurau vertiginos, cărturărimea blăjeană la 25 Martie 1848 „înainte de masă s'a întrunit într'o conferință la care au luat parte canonicii și corpul profesoral, în casele lui Timotei Cipariu. La propunerea profesorului Aron Pumnul, această conferință s'a continuat în aceeași zi după masă în clădirea liceului, acum participând și teologii și elevii din clasele superioare".

Vasile Moldovan, în memoriile sale, relatând desfășurarea conferinței, spune că Timotei Cipariu „a propus să se facă o petiție către împăratul, canonicul Rațiu a adaus, să se facă una și către Dieta țării, iar profesorul Ion Turcu, între vivate, a spus, să nu se mai roage, ci să pretindă".

„In această atmosferă de naționalism care mergea crescendo, tinerimea trebuia să facă un pas mai departe. Din fundul sălii se ridică teologul de anul al III-lea, Eliseu Todoran, și cu o voce de basso puternic, erumpe: Ba nu, onorată conferință! Noi nici să cerem, nici să pretindem, ci să luăm ce este al nostru".

Sentimentele de puternic naționalism care copleșeau sufletele seminariștilor și studenților participanți la această întrunire le zugrăvește mai departe Vasile Moldovan astfel:

„Inserase, când s'a dizolvat conferința, din care am ieșit mai înfocați decât cum intrarăm. Și fiindcă nu puteam nici mânca, nici dormi, nici studia, focul acesta ne mistuia văzând cu ochii: am fi dorit ca cineva să ne conducă pe câmpul de bătălie și să cucerească cu noi o parte din lume".

In această atmosferă de înălțător entuziasm patriotic, sosesc la Blaj cele două proclamații redactate la Sibiu de Simion Bărnuțiu la 24 și 25 Martie.

„Ungurii cheamă pe ardeleni la unire, Clujul s'a declarat cu mare solemnitate, cum că vrea a se uni: așa vor face și secuii, poate numai sașii nu vor vrea. Dar românii ce vor face? De la dezlegarea întrebării acesteia atârnă viața sau moartea românilor. Aci se cade să-și deschidă ochii tot românul, că acum a venit timpul, cu care, de se vor folosi bine. le vor dobândi toate, iar de se vor folosi rău, le vor pierde toate, și care le-au mai rămas adecă: își vor pierde naționalitatea, și cu ea toate.

Ascultați dar, strănepoții romanilor, aceea ce se cade să cugete și să grăiască astăzi tot românul: fie popă, fie nobil, ostaș, cetățean sau sătean. Ascultați ce se cade astăzi să răspundă ungurilor, săcuilor și sașilor!

Noi românii nu vrem până atunci, despre unirea asta cu voi ungurii a vorbi, până când nu se va pune nația română iar la vrednicia aceea politică, de care o ați dezbrăcat voi ungurii, săcuii și sașii. Voi ați făcut asupra națiunei noastre cum v'a plăcut, ați pus în Aprobatele voastre cum că românii, nația cea mai veche a Ardealului, e numai suferită, i-ați scos până în ziua de astăzi de la toate diregătoriile cele mai înalte.

Toate cele mai grase vi le-ați ținut vouă, de a ajuns vreun român la vreo diregătorie, pe acela l-ați făcut să-și lase legea sa, și să se lepede de maica sa care l-au născut, l-au aplecat, și de nația care l-au ținut la școale cu sudoarea ei pe sama voastră. Destul, mai încolo, nu vreau a vă număra păcatele, ca să nu tulburăm cu pomenirea lor sărbătoarea această minunată a popoarelor, care o au făcut Dumnezeu Domnul popoarelor, să ne bucurăm și să ne veselim întrînsa.

Astăzi răsună cuvântul cel dulce al libertății în toate cetățile, și mâine va răsuna în toate satele. Astăzi este ziua învierii popoarelor celor moarte! Românilor, ascultați: voi până acuma ați fost morți politicește, numai pe unguri cunoaște legile țării, iar nu alte nații, vii politicește.

Voi dară un milion și trei sute de mii mai bine de români, nu sunteți pe lume ca nație. Încă o dată fraților! Astăzi este ziua învierii dreptului nostru. Vrem dară să răsturnăm piatra de pe mormânt, să dezlegăm înfășăturile nației române cele de zece sute de ani, ca să iasă din groapă și să trăiască în veci".

Simion Bărnuțiu în proclamația sa se adresează în locul întâi preoți-

lor pe care-i roagă: „să nu vă uniți cu nimenea până nu veți vedea fericit pe poporul român, cu care sunteți de o credință".

Românilor nobili le spune: „voi, strănepoții acelora, care cu arme o știți pentru patrie, v'ați câștigat nobilitatea, deșteptați-vă din somnul cel greu, nu vă lăsați să vă amăgească cu minciuni, să vă fie numai ca pre niște lingușitori ai ungurilor, despărțiți de maica voastră, națiа română"

Proclamația se adresează apoi: „Ostașilor, strănepoții romanilor, cu numele și cu fapta" și le cere: „uniți-vă cu frații voștri preoți și spuneți-le ungurilor: noi nu putem fi odihniți până nu ni-ți cunoaște națiа, numai atunci dacă va fi adunată în dietă toată națiа română, va putea judeca, cum și supt ce condiție să se unească, până atunci protestăm împotriva oricărei unirі, care ar îndrăzni să facă cineva cu numele nației."

Simion Bărnuțiu în urmă apelează la: „Români cetățeni și săteni!" cerându-le: „să nu faceți cumva pagube nimănui, că oamenii care fac acestea nu sunt vrednici de libertate... Vă rugăm, pentru Dumnezău, pentru fericirea și cinstea voastră, să nu ascultați de alte politice: Ungurii vor zice: uniți-vă mai întâi cu noi, și apoi vom da, asta și asta.

Mai deunăzi ziceau ungurii: învățați-ne limba, apoi vom da drepturi. Auziți fraților! La idei sucite. Cine i-au împuternicit pe ei, ca să lege drepturile de limbă sau unire? Nu le credeți, vreau a vă înșela: răspundeți-le: Proclamați pe națiа română, luați-o în dieta Ardealului, prin reprezentanți aleși de români, după numărul lor, și atunci vom vorbi și noi, ca națiе, și voi ca națiе.

Încă o dată fraților! Fără națiе, și republica, e numai un despotism afurisit: ștergerea iobăgimii nației române, ca naționalitate română, congres național în care să ne înțălegem mai înainte despre dobândirea acesteia. Nici mai mult, nici mai puțin – aceasta mai întâi, celelalte se vor adăuga: fără aceasta și raiul e iad. Afurisit să fie în veci oricare român care va îndrăzni a face vreo unire, până nu va fi proclamată națiа română ca națiе primită, senso politico. Poporul român de aceea nu va vrea a ști, numai dacă va primi națiа, și se va șterge iobăgia, atunci vom fi odihniți și frați cu toții. Vivat natio romana!".

Proclamațiile lui Simion Bărnuțiu au fost copiate și răspândite din partea tinerimei studioase de la Sibiu în toată Transilvania. Tinerimea din liceu, seminarii și gimnazii: „a fost provocată să o decopieze din mână în mână, și să o trimită fiecare la ai săi, prin comunele de unde sunt născuți, iar aci, preoții și dascălii, să le răspândească ca circulare în comunele învecinate, și așa mai departe".

După consfătuirea de la Blaj, de la 25 Martie, a doua zi clericul Nicolae Bârlea a fost trimis la Tg. Mureș, pentru a stabili legătura cu tinerii români cancelişti, care urmau studiile juridice la „Tabla crăiască" din acest oraș. Solul le-a comunicat că „și profesorii Blajului, împreună cu tinerimea școlaristică și alți inteligenți, țin ieri și țin și acum conferințe, în care se consultă serios ce ar fi de a se facere pentru națiune". Cancelиștii, după ce ascultară cu multă bucurie prin graiul lui Bârlea vestea despre mișcările naționale de la Blaj, au hotărît că „pe Duminica Tomei, după Paști, toți tinerii câți se află în această mică adunare, cu toți cunoscuții lor și preoți, inteligenți și țărani pe câți îi vor putea îndupleca, să se afle în Blaj, unde aflându-se mai mulți să poată face pașii necesari în cauza națională".

Cancelиștii Avram Iancu, Alexandru Papiu-Ilarian, Samuil Porуțiu și Florian Micaș au sosit la Blaj la 28 Martie. Aici împreună cu profesorii și canonicii s'au întrunit într'o conferință care a avut loc la 1 Aprilie, stabilind data celei dintâi adunări a românilor din Transilvania.

După conferință, Avram Iancu a cercetat pe teologii din seminar, cerând să dea dovadă de curaj întru apărarea și afirmarea cauzei noastre naționale. În numele tinerimii blăjene, i-a răspuns clericul Vasile Moldovan, „asigurându-l cu lacrimi în ochi, că tinerimea română din Blaj, considerând sfințenia cauzei, nu mai cunoaște pericole, moartea e prea puțină pentru a o reține de la propusul ei, ea va cutreiera toată țara, va convoca poporul la adunarea ca și care n'a mai fost și nici nu va mai fi, cu un cuvânt, va documenta că e demnă de misiunea grea ce i-o încredințează națiunea".

Îndată după aceasta profesorul Aron Pumnul din încredințarea colegilor săi profesori și a tuturor acelora care au luat parte la consfătuire a citit **„Proclamațiunea"** redactată de el. **Proclamațiunea** avea să fie purtată în toate satele din partea tinerimii școlare care urma să plece în vacanța de Paști la 8 Aprilie. Studențimea avea misiunea s'o distribuie preoților și învățătorilor, iar aceștia să facă totul ca românimea să participe la adunarea stabilită pentru Duminica Tomii – 30 Aprilie.

Aron Pumnul în **Proclamația** lui, adresându-se întregului nostru neam, începe cu apelul: „Române", – și continuă: „Acesta va fi cugetul, fapta și vorba care să răsune din graiul fiecărui român... Pace, libertate, frățietate!, iubirea în vorbe și fapte către tot omul care să află în patria noastră și voiește înflorirea ei, însă nu numai a sa, asta e deviza noastră, aceasta e voința noastră, acesta e propusul cel din urmă... Însă aceasta

n'a fost până acum, pentru că românii n'au avut drepturile ce se cuvin unei națiuni, ei au avut numai diregătorie, însă drepturi nu. Aceste drepturi ce li s'au cuvenit de mult, acum ni le dă spiritul timpului, dacă vom voi să le acuprindem...". Pentru a dobândi aceste drepturi, **Proclamația** cheamă întregul popor român să participe la adunarea de la Blaj, stabilită pentru Duminica Tomii. „Veniți cu toții, căci aceasta o poftește însăși mântuința națiunii noastre, nu vă temeți de nimenea. Spuneți ungurilor, săcuilor și sașilor, că noi îi iubim ca pe frații noștri, cu cari locuim într'o patrie, spuneți-le cu cuvântul și arătați și cu fapta că noi îi iubim, însă e drept ca și ei să ne iubească, și să răspundă iubirii noastre ce avem către ei, spuneți-le în gura mare, că noi nu voim a câștiga drepturile omeniei prin sabie, ci prin legile minții sănătoase, și pentru aceasta ne adunăm să ne înțelegem cari sunt drepturile aceleași, căci dreptul câștigat cu sabia nu e drept, ci răpire și uzurpăciune, și ține numai până când se ruginește sabia, sau se desputerește mâna ce o poartă și atunci înceată, însă dreptul întemeiat pe mintea cea sănătoasă ține, până ține mintea, spuneți națiilor celorlalte că armele le-au aflat mintea omenească ca să se apere oamenii cu ele de fiare sălbatice și crude, iară nu ca să se omoară cu ele, spuneți-le să urmeze și dânsele aste principie, și atunci nu avem lipsă de turnuri mai mult, spuneți-le să urmeze aceste principie, care ne cheamă pe toți fiii patriei să ne îmbrățișăm și să ne sărutăm frățește, strigând: să trăiască frățietatea!"

Apelând din nou la clerici și studenți, îndemnându-i să cheme poporul la adunarea de la Duminica Tomii, Aron Pumnul încheie **Proclamația**: „ceasta de o vom face, ne vom împlini deregătoria ce o avem cătră noi, către Patrie și Națiune, iară de nu o vom face suntem necredincioși către Patrie... și către Națiune, ce nu va rămânea neînsemnat în istoria Națiunei, și prin urmare venitorimea oamenilor de omenie ne vor binecuvânta sau ne vor blăstăma precum vom fi vrednici.

Vivat Nația română".

Proclamația a fost scrisă întâi în 42 de exemplare, de către teologii din seminar, apoi copiată de studenții liceului în 400 exemplare. Profesorul Aron Pumnul era cel mai apropiat de sufletul seminariștilor și studenților. Convenea zilnic cu ei, le dădea sfaturi și-i ținea la curent cu desfășurarea evenimentelor politice. „El ne împărtășea ideile și sfaturile bătrânilor, iar ale noastre acelora. Era înfocat și el ca și noi în gradul superlativ."

Clericii din seminar – fiind interni – ieșeau la plimbare în cursul săptămânii, în zilele de marți, joi și sâmbăta după masă. Alături de seminariști, totdeauna se găsea și tinerimea studioasă de la liceu. Profesorul Aron Pumnul nu lipsea niciodată. De câte ori își deschidea gura, totdeauna se silea să alimenteze focul sacru al naționalismului.

Însuflețirea și nerăbdarea care a cuprins sufletele seminariștilor și tinerilor studenți, de-a pleca cât mai degrabă în propagandă pentru a chema mulțimea satelor la adunare, a fost nespus de mare. Cu două zile înainte de vacanță – la 6 Aprilie –, teologii seminariști însoțiți de un mare număr de studenți, mai ales din clasele superioare ale liceului, au ieșit ca de obicei la plimbare în grădina podului. Profesorul Aron Pumnul era cu dânșii. În urma discuțiilor înflăcărate referitoare la evenimentele politice premergătoare adunării de la 30 Aprilie, clericul Eliseu Todoran nemaiputându-se stăpâni, se urcă pe o bancă strigând colegilor: „Fraților! Focul aprins în mine și dorul de a vesti românilor ziua libertății nu-mi permit ca să aștept ora în care ni se va decreta vacanța: sunt silit a rupe disciplina. Adio fraților! Să ne vedem la Duminica Tomii".

Sări apoi jos de pe bancă, își lăsă reverenda atârnată într'un prun, în seama colegilor și cu lacrimi în ochi trecu podul Târnavei Mici apucând drumul spre Alba Iulia.

Majoritatea celor de față erau gata să-și urmeze colegul. Dar la povața lui Aron Pumnul, care voia să evite urmările unui act atât de precipitat cu urmări grave îndeosebi pentru profesorii, „cari s'au aruncat în capul treburilor", și-au călcat pe inimă. Dascălul lor adorat prin cuvintele înțelepte a reușit să-i convingă că „dacă românul a avut paciință a suferi secoli întregi, să demonstrăm că ne știm guverna, când ne cere cauza cea sfântă a națiunii". Datorită stimei și considerațiunii pe care o aveau față de profesorul lor iubit, „luptând fiecare cu revolta din suflet, s'au întors doi câte doi în seminar", iar tinerimea liceului la gazdele unde locuia.

Înainte de-a pleca în vacanță, seminariștii și studenții s'au întâlnit din nou în grădina podului, cu **proclamația** lui Aron Pumnul în mână. „Aicea s'a decis ca fiecare călătorind către locul nașterii sale, să cerceteze cât va putea mai multe sate, încredințând și însărcinând poporul, ca și el să răspândească faima în satele vecine. Planul peregrinării era făcut, și fiecare avea designată ruta ce avea să parcurgă".

Școlile Blajului au format conștiința națională în sufletul câtorva generații de tineri, conștiința vie și activă, iar pregătirea evenimentelor revoluționare din Transilvania anilor 1848–1849 a fost în mare parte și opera dascălilor și a tineretului crescut și educat aici.

Pentru timpurile de la 1848, este vrednic de reținut împrejurarea că răscolitorii și crainicii Transilvaniei românești au fost școlarii Blajului, acei tineri cu sumane de lână și cu ochi de văpaie, care au fost organele de legătură între cărturari și săteni, între dascălii lor și părinți. Ei autreerau satele, ducând proclamații și mai ales sufletul școalelor în care au crescut. Urcau în turnuri de biserici și trăgeau clopotele ca de slujbă, când împărtășeau iobagilor chemarea la arme a aleșilor neamului.

Activitatea înflăcărată și însuflețită a tinerilor studenți desfășurată în lungul și latul Transilvaniei, chemând poporul să participe la adunarea de la Blaj de la Duminica Tomii, o zugrăvește istoricul Alexandru Papiu-Ilarian astfel:

„Călătoria tinerimii de-a lungul țării te făcea să-ți aduci aminte de călătoria apostolilor și de preconii romani, pentru că nicăieri nu poți lege (citi) în istorie o însuflețire mai mare de cum era însuflețirea acestor tineri aprinși de dorul fericirii națiunii române. Ei făceau adevăratul serviciu al preconilor romani, anunțând românilor pretutindenea, că se apropie ziua mântuirii și pentru aceea tot românul credincios să se afle pe Duminica Tomii în Blaj, la adunare, ca să țină consiliu cum să scape națiunea română de catenele (lanțurile) străinilor".

Prin activitatea studenților desfășurată cu atâta înflăcărare națională, „faima adunării străbătu întru adevăr în puține zile, și până în locurile cele mai depărtate ale Ardealului, așa cât n'ai fi aflat un unghi în toată țara în care să nu fi știut tot românul, că se va ține adunare națională în Blaj, la Duminica Tomii". Adunarea de la Duminica Tomii, „proclamată în toată țara prin energia cea nespusă a tinerimii, putere omenească nu era în stare să o împiedice. Poporul curgea la Blaj gloate din toate părțile".

Frământările și preocupările tineretului din Blaj – clerici și studenți – le-a semnalat între alții și Timotei Cipariu, într'o scrisoare trimisă lui Gheorghe Barițiu la data de 15/17 Aprilie 1848, spunându-i între altele:

„Venind de la Oșorhei Papp Alexandru și însoțindu-se cu Pumnu, tinerimea se întărâtează și mai mult. Miercurea trecută – 10 Aprilie – când se slobozîră clericii și școlarii acasă, iarăși se convocară, unde li se ceti o proclamație de Pumnu, în care românii se provoacă a veni pe Duminica Tomii, toți protopopii uniți și neuniți, cu câte doi parohi din tract și cu câte doi oameni din tot satul, aici la Blaj spre sfătuire".

Adunarea de la Duminica Tomii a avut loc în piața din fața catedralei. A venit și Avram Iancu, cu o ceată de moți, fiind primit cu urale însuflețite din partea poporului. După amiazi sosește Simion Bărnuțiu, „în-

gerul păcii", de la Sibiu aclamat frenetic de mulțime cu „vivate entusiastice". Vorbind poporului spune că a venit timpul „ca iobăgia să se șteargă și românii încă să se pună în drepturile lor, ce li se cuvin ca națiune".

Seara, Simion Bărnuțiu „a cercetat pe teologii din seminar și tinerimea ce se afla acolo și o îndemna, ca de nou să meargă în toate părțile, spre a chema poporul la adunarea din 15 Mai și spre a se înțelege cu dânsul despre lucrările viitoarei adunări".

După adunare, târgușorul Blajului „se ilumină, să feceră salutațiuni la locuințele naționaliștilor . . ., ținiră tinerii cuvântări înflăcărate și pe la alții: răsună Blajul până târziu de strigătele de bucurie ale tinerimei școlastice din școalele cele mici, care înconjurau în gloată tote plateiele (piețele) între vivate pentru națiune și bărbații națiunei române".

„Tinerimea țărană săltă jocul național al Călușarilor", scrie Alexandru Papiu-Ilarian, care a luat parte activă la desfășurarea adunării.

A doua zi, la unu Mai, după masă, Avram Iancu și Simion Balint au plecat din Blaj spre Tiur, unde moții s'au retras după adunare, pentru a se odihni, înainte de-a apuca drumul spre Munții Apuseni. Studențimea școlară i-a însoțit până în comună formând o adevărată plimbare triumfală, între ovațiuni și cântece eroice. Neîntrecutul cântăreț Nicolae Bengescu însuflețea tineretul cu acordurile marșului:

„Astăzi cu bucurie
Românilor veniți
Pe Iancu în câmpie
Cu toții-l însoțiți."

Reușita adunării de la Duminica Tomii se datorește în întregime aproape numai „entusiasticei tinerimi din Blaj".

Timotei Cipariu, comentând desfășurarea adunării de la Duminica Tomii, cea mai frumoasă din câte adunări de popor s'au ținut până în acest timp în Transilvania, scria a doua zi în **Organul Luminării:**

„Acest popor fript de arsura soarelui și de sete rabdă ore întregi, fără de a se mișca măcar o urmă de la locul său. O picătură de beutură bețivă n'a gustat pre limba lui. Entusiasmul cu care asculta cuvintele însuflețitoare, și ascultarea de îndemnurile oratorilor, era nemărginită. Cine va mai zice că poporul român e popor sălbatec! Cine ar mai avea așa îndoială a fost păcat că n'a venit în Blaj, în Duminica Tomii să-l vadă și să se convingă. Noi credem și dorim ca poporul român totdeauna se va

purta cu acea cuviință ca ieri. Și atunci soartea lui pentru venitoriu nu poate să fie decât fericită".

Timotei Cipariu după adunarea de la Duminica Tomii vestea poporul că cea de a doua adunare națională „e la uşe... toată întârzierea şi tămândarea e plină de pericol... Lucrarea mai întâie şi mai principală dară, a românului e emanciparea, emanciparea întreagă, cu toate drepturile politice întocmai cu ale celorlalte națiuni – emanciparea nu numai a persoanelor, ci şi a națiunei ca națiune română, relocându-se în rangul celorlalte, fără de a mai fi constrâns românul a se lepăda de naționalitate, şi spre a putea ocupa locul în rangul altor națiuni, însuşi începutul românesc dându-i drept la ocuparea acelui loc... Libertate, egalitate, frățietate! Nici mai mult, nici mai puțin".

Seminariştii şi studenții şi după vacanța de Paşti şi-au continuat activitatea de propagandă chemând poporul la Marea Adunare Națională de la 3/15 Mai. Clericii după încheierea examenelor de fine de an – stabilite cu câteva săptămâni mai înainte decât data obişnuită – în ziua de 4 Mai după masă s'au strâns cu toții în grădina seminarului sub frasinul lui Grigore Maior, iar după cină s'au legat sollemn că vor fi iarăşi împreună la Blaj la 3/15 Mai. În dimineața zilei de 5 Mai după o altă întrunire în grădină sub frasin, au intonat cântece patriotice apoi s'au despărțit „luând fiecare bățul de peregrin, mai însufleţit ca oricând au plecat spre patru părți ale țării pentru a chema poporul la adunare".

Atmosfera de puternic naționalism care stăpânea sufletele clericilor şi-i determina la acțiuni atât de însemnate împreunate cu multe primejdii, o zugrăveşte între altele şi scrisoarea unui teolog blăjean trimisă tatălui său, la 1 Aprilie 1848:

„A răsărit ziua cea măreață, încât pot scrie şi pe limba noastră românească câte o scrisorică: nu suntem siliți să o dăm pe ungureşte şi să întrebuințăm o limbă străină, ci folosesc limba daco-românească a nației mele, ceea ce de mult am dorit".

Alexandru Papiu-Ilarion vorbind despre activitatea neobosită desfăşurată de seminariştii blăjeni în lungul şi latul Transilvaniei scrie:

„De la 25 Martie până la 30 Aprilie – ziua adunării de la Duminica Tomii – două lucruri cuprindeau minţile românilor din toată țara: discuțiunea uniunii şi adunarea românilor. Inteligența discută cauza națiunii, tinerimea pe lângă aceasta lucra cu toate puterile în contra piedecilor ce le punea guvernul în contra adunării de la Duminica Tomii... şi poporul

agitat prin tinerime în toate unghiurile țării nu cugeta la alta decât la Duminica Tomii de la care aştepta uşurarea sorții sale cele amare".

În continuare, scriind despre măsurile şi propaganda săvârşite de studenți şi tinerime în vederea Marii Adunări Naționale de la 3/15 Mai, istoricul scrie:

„Toate măsurile şi toate piedicile guvernului asupra numerozității adunării le făcu neputincioase energia tinerimii şi însufleţirea națională a poporului. Tinerimea acum, caşi înainte de Duminica Tomii, predica poporului în toată țara evanghelliul libertății naționale şi chema poporul român, că de vreau să fie liberi – națiune liberă – preste toate pericolele vieții să vină toți, toți românii din toată țara, la Blaj, la locul scăpării... Veniți cu toții la Blaj, ca să nu poată zice străinii cum că drepturile ce le pretind românii sunt numai o pretensiune a unora şi altora: ci să arătăm cum că acele sunt drepturi, de a căror necesitate sunt pătrunşi toți românii, şi toți cu o gură reclamă... Veniți români la Blaj, la Câmpul Libertății, printre toate pericolele, acolo ne vom înțelege despre toate drepturile noastre şi le vom pretinde cu toată energia. Vom declara că nu vom mai fi iobagi, vom proclama că de aci înainte suntem națiune liberă".

Iar despre participarea poporului român la Marea Adunare Națională istoricul continuă:

„De când e țara Ardealului o agitațiune ca aceasta nu s'a făcut, nici mai potente (puternică), nici mai cutezătoare, nici în spirit mai de pace şi libertate. Sălta tot sufletul român de bucuria națională. Din părțile cele mai depărtate ale țării, cu merindea în spate, cu pieptul aprins de dorul libertății naționale, cu tinerii conducători în frunte, în frunte cu preoții cei mulți cari erau adevărați părinți şi păstori ai poporului, cu speranța în Dumnezeu şi în viitor mai frumos al românilor, înfruntând toate amenințările, decretele, amăgirile, maltratările inamicilor, aşa alergau românii din toate părțile țării, toți gloate, la Blaj, la adunarea românilor din toată țara.

Toată românimea, toată țara era să se adune la Blaj. Din Martie până în 15 Mai atât spirit național insufla poporului agitațiile tinerimii şi preoțimei celei binesimțitoare, încât pentru adunarea din 15 Mai, suflet de român n'ar fi rămas acasă, şi toată românimea din toată țara, mic cu mare, alerga la Blaj, la adunarea gintei române, de nu li s'ar fi pus în cale cente (sute) şi mii de piedici din partea guvernului şi altor inamici ai românilor. Unii se țineau îndărăt cu bățul şi prinsoarea oficianților ungureşti, alții – gloate întregi – erau constrânşi cu ochii lăcrimați şi cu inima

sângerândă, a se întoarce îndărăt, pentru că erau trase podurile trecătoare de pre Mureș, Someș, Arieș și Târnave, mulți mai cutezători trecură apele cu înnotul și ajunseră la Blaj; alții între alte chipuri, cu alte măiestrii și înșelăciuni, cu gloanțele și tunurile săcuilor și celorlalți soldați staționați în Blaj se înfricară, și numai pentru aceasta n'au venit la adunare. Cu toate acestea, atât era de înaltă însuflețirea națională a acestui popor asuprit, amărît și supt de atâtea rele, cât de pre banca solgăbirăului alerga la Blaj, când știa că la întoarcerea sa acasă, într'altă formă vor să-l tiranească aristocrații – precum s'a și întâmplat – numai pentru că au fost la adunare la Blaj.

Printre toate pericolele cura mulțimea din toate părțile, din marginile țării, provăzută cu merinde preste zece și mai multe zile. Venea ca un torent, cărui intrigele și terorismul unguresc, acum nu numai în deșert se opunea, ci care pre unde trecea prin sate și prin urbi (orașe) trăgea după sine la adunare pre toți cei nedeterminați, sau înfricați... Venea și inteligenți români de la Temeșiu și Crișiu, chiar din Dacia Inferioară".

Guvernul din Cluj, alarmat despre propaganda și activitatea neobosită desfășurată de clerici și studenți în satele românești, chemând poporul la adunările din Blaj, pentru a înspăimânta mulțimile, la 25 Aprilie a decretat starea de asediu – statariul –, pe întreg teritoriul Transilvaniei. Pentru a înspăimânta pe iobagi, au fost refăcute furcile-spânzurătorilor vechi, au fost apoi ridicate altele noi, s'au răspândit diferite zvonuri amenințătoare, că la Blaj ce aceia cari vor veni îi așteaptă armata, și că vor fi împușcați ori spânzurați.

După adunarea de la Duminica Tomii propaganda pentru aceea de la 3/15 Mai a fost săvârșită îndeosebi din partea seminariștilor. Dar și studenții blăjeni erau la datorie, nici ei nu au rămas în neactivitate. Prin satele din jurul Blajului, apoi prin părinții care le aduceau hrana, ei îndemnau poporul să participe în număr cât mai mare la a doua adunare. Dovada despre activitatea lor o înfățișează, între altele, și raportul notarului din Obreja, de la 12 mai 1848 – despre care amintește baroneasa Banffi, în Memoriile sale –, care arată că opera „tulburătorilor" de la Blaj prezintă pe maghiari drept dușmani ai românilor și atâță poporul impotriva domnilor. Poporul era învățat de către un student de origine din Cisteiul Român, un adept al profesorului Pumnul, și că alți studenți umblă prin sate, iar sătenii merg la Blaj pentru a cere sfaturi.

Diregătorii comitatelor urmăreau cu dușmănie activitatea febrilă a tinerilor. Comitele suprem al Comitatului Alba-Inferioară scrie, la 18 Aprilie, guvernatorului: „Din Blaj au plecat studenții în toate direcțiile, pentru a chema din fiecare sat câte doi delegați". Însuflețiți de gândul că ceasul libertății a sunat și pentru poporul român, acești tineri au înfruntat nenumărate piedici, dând dovadă de un puternic entuziasm și de spirit de jertfă.

Mulțimea poporului era hotărîtă să pună capăt iobăgiei. Faptul acesta îl dovedește între altele și raportul judelui nobiliar din Biia, de la 20 Aprilie, înaintat comitetului suprem al Cetății de Baltă. El scrie că s'au adunat oamenii și au anunțat hotărîrea lor – nu numai a delegaților – de-a pleca satul întreg la Blaj pe ziua de Duminica Tomii. „Noi de ne-or frige, de ne-or fierbe, de om ști că ne-om potopi cu toții acolo, tot vom merge pe ziua pusă, la Blaj, cu satu."

Poporul, pentru a participa la Marea Adunare Națională în toate satele făcea pregătiri înfrigurate pentru plecare. „Satele românești oferă pretutindeni o priveliște sărbătorească. Ulițele sunt pline de oameni. Unii pornesc la drum, ceilalți care rămân pe loc îi binecuvântează. Se despart cu ‚Doamne-ajută' și tot așa se salută când întâmpină cete din alte sate. Pe fețele tuturora e întipărită încrederea. Se sfătuiesc pe cale plini de voioșie și sorb cu toții aerul libertății. Adunarea de la Blaj înseamnă pentru ei ștergerea iobăgiei, suprimarea robotei și începutul unei vieți noi".

Adunarea de la 3/15 Mai de la Blaj a fost momentul cel mai important al revoluției din Transilvania. Aici s'a elaborat și aprobat programul revoluției. La această adunare națională și-au spus cuvântul zeci de mii de țărani și intelectuali. Ei au venit hotărîți să pună bazele unei vieți noi și libere, să impună ca poporul român – cel mai vechi și mai numeros din Transilvania –, să-și primească locul cuvenit în țara sa. Prin prezența românilor din întreaga Transilvanie, adunarea națională de la Blaj reprezintă voința întregului popor. Hotărîrea ei, cu privire la formula politică a națiunii, are caracterul unei autodeterminări.

Ajunul Adunării Naționale cădea în ziua de Duminică. După serviciul divin săvârșit în catedrală, Simion Bărnuțiu, în fața altarului, a rostit celebrul său discurs. Discursul lui este una din componentele care au dat o măreție sărbătorească adunării din Blaj.

Adunarea și-a început lucrările la 3/15 Mai și ele au continuat trei zile încheiate. În piața din fața catedralei și străzile laterale nu mai încăpeau mulțimea celor 40.000 de români. Atunci s'a hotărît ca adunarea să-și continuie lucrările afară, în lunca largă a Târnavei Mari, la răsărit de oraș, luncă numită pe atunci „râtul grecilor".

Cu mare solemnitate, întreaga adunare s'a deplasat aici, mulțimea așezându-se în formă de cerc în jurul tribunei principale.

Simion Bărnuțiu, luând cuvântul, a făcut declarațiile, primite cu unanimă însuflețire de adunare. Fiecare punct al declarațiilor a fost subliniat de aprobarea zgomotoasă a poporului. Oratorul a rostit apoi formula jurământului, pe care l-au rostit mulțimile cu mâinile ridicate spre cer.

In jurământul depus de masele populare este de remarcat ideea înaintată a recunoașterii în drepturi a fiecărei naționalități. „Voi respecta toate națiunile ardelene, poftind egală respectare de la dânsele. Nu voi cerca să asupresc pe nimeni, dar nu voi suferi să ne asuprească nimeni".

Aici, pe Câmpul Libertății, mulțimea imensă a poporului și-a manifestat puternic conștiința națională, strigând cu glas de tunet care avea să se audă apoi peste întreg cuprinsul pământului românesc: „Vrem să ne unim cu țara", adică Transilvania împreună cu Muntenia și Moldova, să alcătuiască un singur stat.

Programul adunării a fost definitivat după lungi dezbateri, a doua zi. Programul cuprindea 16 puncte, ideile sale de bază fiind: independența națională, desființarea iobăgiei fără nicio despăgubire din partea țăranilor iobagi, desființarea robotelor și dijmelor, libertatea industrială și comercială, libertăți personale și cetățenești, școli și universitate românească, gardă națională și altele.

A doua zi, la orele 13 și jumătate, din pricina ploii, lucrările adunării au fost întrerupte, continuându-se în catedrală. Iar a treia zi ele s'au desfășurat și încheiat în piața din fața bisericii.

La sfârșitul lor – miercuri –, „vreo trei însoțitori de călușari săltară în forul (piața Blajului) jocul național: Călușarii".

„Seara formându-se un tip de gardă națională, din o sută de tineri români, sub conducerea unui orator, manifestară mai multor bărbați investiți cu încredere publică, sentimentele de amoare din partea junimei..., în urmă se îmbărbătară cu cuvinte înflăcărate că vor fi una în viață și în moarte".

Poporul care a luat parte la Adunarea de pe Câmpul Libertății, deacum înainte nu mai era umilit și supus, ci un popor ajuns la conștiința forței sale, hotărît de a nu mai robi pe pământul pe care tot el l-a muncit și l-a apărat din moși-strămoși.

Timotei Cipariu, relatând în **Organul Național** desfășurarea strălucitei adunări, scria: „Ascultați popoarele Transilvaniei! Luați exemplu de la acest popor disprețuit și vă învățați de la dânsul ce este ascultarea, pacea,

ordul bun și respectarea persoanelor și a proprietății. Mulțumită vouă, tinerilor recunoscuți, ce ați învățat poporul la acestea. Vie poporul și Junimea Română".

Gazeta Transilvaniei, prin condeiul lui Gheorghe Barit, spunea: „Purtarea junimei noastre literare și cultivate, fu într'adevăr de model. Modestia ei ne oprește a o acoperi cu laude. Destul că ținerea poporului în cea mai deplină liniște și ascultare, împlinirea lucrurilor câte erau a se pune pe hârtie, modestele serenade, cum și luminarea orașului, sunt rezultate ale ostenelii junilor noștri. Dea ceriul ca viitorul nostru să fie consolidat într'înșii."

Scriitorul ungur Mészáros Károl, contemporan al Adunării, scria că ea a avut aspectul unei „măreți adunări populare, așa ceva n'a prea văzut vreodată Europa..., un tablou extraordinar de interesant și de zguduitor".

Adunarea națională de la Blaj „risipi deodată înrădăcinatele prejudicii ale vecinilor despre caracterul românilor": „dădu de minciună pe toți cei ce de secole încoace încărcaseră numele de român cu epitetele cele mai înjositoare: nimici speranțele inamicilor, precum și temerile oamenilor celor mici la suflet: și câștigă și românilor admirarea străinilor, și cel mai neînfruntat testimoniu de maturitate și gravitate. Rămâne icoana adunării din 15 Mai în sempiterna (eterna) memorie a națiunii române".

După a treia adunare națională de la Blaj, din Septembrie 1848, când s'a hotărît organizarea militară a națiunii române, clericii și elevii mai mari din liceu, studenții, se încadraseră alături de preoți „cu crucele'n frunte" în acele legiuni și centurii conduse de prefecți, tribuni și centurioni.

Reușita celor două adunări de la Blaj s'a datorat în o mare măsură curajului neînfricat al tinerimii studioase, care a străbătut țara, chemând și lămurind poporul să participe la aceste manifestări, unice în istoria ei.

Revoluționarii unguri, la sfârșitul anului 1848 ocupând Blajul, „din biserica catedrală, au răpit și prădat cele mai prețioase veșminte arhierești, cădelnițe de argint suflate cu aur, potire, discuri, cruci prețioase și alte apartamente de mare valoare. Arhivele mitropoliei, parte nimicite, parte cărate și aruncate în noroi... De alte daune mari suferite de către particulari nu mai vorbim". Astfel de distrugeri au avut loc și în alte centre orășenești din Transilvania. In primăvara anului 1849, revoluționarii unguri au împușcat la Blaj, 16 bărbați și 4 femei.

Alexandru Papiu-Ilarian, regretând adânc distrugerea vechilor arhive și documente, de o mare valoare pentru istoria noastră, scrie următoarele: „Ne pare foarte rău că, pierzându-se protocoalele supt revoluțiune, nu

suntem în stare a tipări un catalog de numele tinerimei studioase din Blaj și Sibiu, atât ale clericilor (uniți, neuniți, cari se întreceau în naționalism unii cu alții), cât și celorlalți studenți, precum și de pe la alte școli din Transilvania, cari toți făcură apostolatul naționalității în 1848".

Blajul a fost centrul mișcărilor revoluționare din anul 1848, deoarece aici erau vechile și singurele școli superioare românești din Transilvania. Dintre zidurile lor au ieșit sute și sute de elevi uniți și ortodocși, care au impânzit satele și orașele marelui Principat, elevi care totdeauna sufletește s'au simțit legați de acest orășel și de profesorii lor. Nicăieri în Transilvania n'a existat un alt centru cultural, unde să fi fost adunați laolaltă atâți bărbați învățați, cu pregătiri înalte câștigate la școalele vestite ale Apusului și cu atâta dragoste și tragere de inimă pentru neam.

Vizionarii și idealiștii de la 1848 „au codificat, din instinctul maselor, un crez, un program politic. Aici – pe Câmpul Libertății – de pe această piatră, în cadrul câmpenesc, simbol al înrudirii unui popor cu pământul lui, s'a desfășurat măreața adunare... Strălucea soarele de mai, era noutate și viețuire în suflete... Zvâcnea ca o sevă proaspătă învierea unui neam... aici în Blaj... de zeci de ani asemeni primelor creștini din catacombe, proorocii învățau religia românismului... Să dezmormântăm cât mai des... imaginile strălucite ale acestui trecut, și să proiectăm lumina lor orbitoare peste furnicarul prezentului... De aceea Câmpul Libertății, care ne va chema totdeauna, are o specială semnificație astăzi... Să vie deci la această piatră, călătorind din toate unghiurile, conștiința luptătoare a unui popor tânăr în așezarea lui. Să vie mai ales generația de mâine, urmașii studenților teologi... și ziua de 3/15 Mai, să fie pentru toți sărbătoarea izbânzilor viitoare, sărbătoarea gândului dezrobit din cătușii ruginite, sărbătoarea înnoirilor fecunde, sărbătoarea tinereții..."

ȘTEFAN MANCIULEA

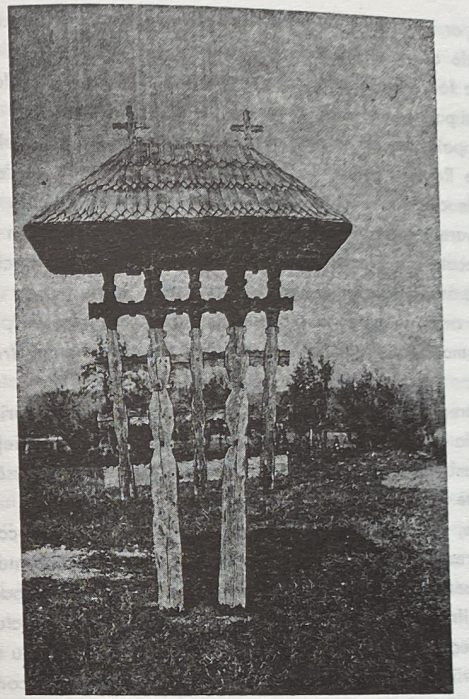

CONSTANTIN CESIANU (DICKY)

DIN AMINTIRILE MELE

II

Nu știu dacă este drept să-mi intitulez experiențele pe care le-am trăit în calitate de diplomat „de carieră" (adică promovat în această meserie, în urma unui concurs prezidat de N. Titulescu) – nu știu, deci, dacă aceste experiențe pot fi intitulate de mine „memorii", atunci când numărul de ani pe care i-am petrecut în meseria pentru care mă pregătisem multă vreme de abia depășea pe cei care i-am trăit ca deținut politic în închisorile României comuniste.

Dacă ar fi vorba să-mi scriu memoriile, în adevărata accepție a acestei noțiuni, ele ar trebui să cuprindă cele trei experiențe (de valoare și de intensitate foarte deosebite) care au marcat viața mea: diplomația, pușcăria și exilul politic.

Exilul politic se trăiește, se scrie în fiecare zi a existenței lui, de sutele de mii de Români risipiți de urgia regimului în toate țările necomuniste de pe cele cinci continente. Socot deci că memoriile mele – mică parte dintr'un mare tot ce se cunoaște și va rămâne ca una din paginile cele mai întunecate ale istoriei neamului nostru – nu ar putea cuprinde decât prea puține aspecte ale vieții diasporei române.

Ele ar avea, în plus, handicapul de a fi scrise „pe viu", adică supuse pasiunilor momentului și fără perspectiva pe care numai trecerea anilor o poate da.

Descrierea celor ce le-am văzut și le-am trăit în pușcăriile comuniste din România am făcut-o. Este, desigur, opera capitală a vieții mele. Este scrisă în limba franceză, pentru ca **„Apusul să știe"**, și pusă la adăpost ca să nu riște vreun accident.

Rămâne, deci, activitatea mea de diplomat, care, în consecință, nu poate fi prezentată sub formă de memorii, cu atât mai mult cu cât în această meserie, în general, activitățile de rutină (studii, rapoarte, referate, telegrame cifrate, etc.) și numai din timp în timp acțiuni punctuale (la care participi direct sau indirect) merită a fi semnalate, spre a nu se pierde în negura uitării; căci un lucru trebuie spus de la început: contrar tuturor celorlalte meserii, foarte des în diplomație succesul reușitei unei acțiuni nu trebuie să fie cunoscut.

Secretul este unul din principalele elemente ale reușitei și de aceea adesea unele acțiuni nu ajung la cunoștința publicului, sau chiar la aceea a altor cancelarii diplomatice, decât după mult timp, atunci când nu mai prezintă alt interes decât cel istoric – sau rămân necunoscute și date uitării. Unele din aceste evenimente ce par importante pe moment se vor arăta apoi a fi mărunte, aproape fără însemnătate, altele dimpotrivă. Ele însă trebuie toate considerate ca mici pietricele ce fac parte din edificiul în permanentă construcție ce îl constituie politica unui Stat, în speță politica externă. Iar primul element de care trebuie ținut seama, în orice examen al unei acțiuni din trecut, este **contextul istoric al momentului** în care el s'a petrecut.

Într'adevăr, dacă privim anii 1936–1947 cu ochii celor din 1983–1984, evident că imaginea pe care o vom înregistra va fi cu totul deformată

și cauzele care au determinat efectele pe care căutăm a le interpreta vor apare diferite de cele reale.

De aceea, voi începe prin a aminti care era contextul politic european în acei ani, spre a încerca să pun în adevărata lor lumină acțiunile diplomatice mai confidențiale sau mai puțin cunoscute, la care am asistat sau participat.

Conjunctura politică a anilor 1930–1947 este bine cunoscută, însă constat că, în felul în care este de obicei descrisă, nu se ține seamă de unele elemente capitale, care dau o explicație logică modului cum s'au desfășurat lucrurile pe plan politico-militar în acea vreme. Și întrucât caut să dovedesc cât de greșită este adesea optica celor care examinează în lumina anilor 80, cele petrecute cu aproape o jumătate de veac în urmă, primul și poate cel mai însemnat element pe care îl voi semnala este că pe când, de la al doilea război mondial, soarta lumii este în mâinile a două Super-Puteri, totalmente opuse una alteia – Europei nemairămânându-i decât un rol minor, ba chiar neînsemnat de jucat –, în anii ce precedau războiul (și asta de secole), Vechiul Continent era deținătorul destinelor omenirii. Anglia și Franța, cu imensele lor imperii coloniale (cu rezerve nesfârșite de oameni, bogății și pământuri), precum și Germania, cu formidabilul ei potențial uman și tehnic, dețineau toate elementele de dominare și de conducere a politicii mondiale, cu atât mai mult, cu cât ele posedau cele mai puternice armate din lume. Lor li s'a adăugat, începând din anii 1933–1935, Italia, care, grație sgomotului pe care îl făcea Mussolini cu privire la reînarmarea sa – reală de altfel –, a bluff-ului reușit față de încercarea de blocus britanic al Suezului și de eșecul sancțiunilor privitor la agresiunea Etiopiei, ajunsese să fie considerată oarecum egală celorlalte trei mari puteri europene; impresie pe care intervenția Romei în războiul civil din Spania nu avea decât s'o întărească.

Evident că existau și Statele Unite și Uniunea Sovietică, însă prima, după războiul dus în Europa în anii 1917–1918, hotărîse să se țină departe de acest viespar, doctrina lui Monroe (a izolaționalismului) părându-i-se cea mai înțeleaptă; iar a doua (Uniunea Sovietică), confruntată cu permanente crize de palat, cu dificultăți politice, economice și alimentare – ascunsă în spatele unei cortine, care să nu lase a se vedea adevăratul aspect al raiului comunist, complet izolată, nu era în stare să joace un rol de seamă nici în politica mondială, nici în cea europeană și nici măcar în cea locală, la granițele ei.

În consecință, o repet, de unde astăzi destinele omenirii sunt în mâi-

nile conducătorilor de la Kremlin și de la Casa Albă, trecând peste capul puterilor europene, în anii treizeci (după o eclipsă de câțiva ani a Germaniei), puterea era deținută de Londra, Paris și Berlin. Un triunghi, ale cărui capete se situau la câteva sute de kilometri unele de altele, la care se putea adăuga un apendice mai puțin însemnat, însă real pe plan politic și pe cel al echilibrului mediteranean, Roma.

Toate aceste elemente au o importanță capitală, deoarece, contrar celor ce se întâmplă astăzi, soarta lumii se hotărî în Europa, de oameni de Stat proveniți din același tip de civilizație, care cunoșteau la perfecție problemele și importanța acestui continent și care posedau deci multe elemente comune, care să contribuie la o posibilitate de înțelegere și de menținere a unui echilibru între ele. Nenorocirea a fost însă că au intervenit, pe continentul nostru, doi factori, care s'au autogrefat, ducând foarte repede la o situație explozivă. De o parte, imensa nemulțumire a țărilor care pierduseră primul război mondial și care, neacceptând amputările teritoriale ce li se făcuseră, aveau un spirit revanșard; pe de alta, disperarea, mizeria și revolta care cuprinseseră populațiile acestor țări, în urma înfrângerii lor, creându-se un climat propice curentelor anarhice, bolșevizante, bine teleghidate de Moscova. Acestor țări, Germania, Ungaria, Bulgaria, țări revizioniste avide de revanșă și de teritorii, se adăuga Italia, care considera că fusese nedreptățită prin tratatul de la Versailles, Italia, în care fenomenele anarhice atinseseră proporții îngrijorătoare în anii următori acestui tratat. Italia, care avea nenumărate revendicări teritoriale împotriva Franței și Iugoslaviei, făcea parte din grupul revizioniștilor.

De partea cealaltă se găseau cei cărora li se spunea: „sătuii", Anglia, Franța, România, Cehoslovacia, Polonia și Iugoslavia.

Aceasta era situația (eșalonată evident pe ani de zile).

Se poate spune că țările revizioniste au intrat într'un fel de spirală: într'adevăr, înfrângerea adusese mizeria, aceasta dând naștere unor mișcări anarhice sau comuniste, care au avut ca rezultat nașterea și dezvoltarea reacțiilor naționaliste, creându-se astfel un teren favorabil desvoltării ideilor de dreapta și extremă dreaptă, cărora li se adăugau în mod logic, cele de revizuire a frontierelor.

Evident că evoluția și ritmul acestor desfășurări au fost diferite dela o țară la alta, însă, în linii mari, ele au determinat calea pe care aveau să pășească aceste state și au creat între ele un sentiment de solidaritate care avea să facă ireversibilă înțelegerea lor. Ireversibilă, pentru că niciuna din ele nu ar fi putut fi smulsă din acest grup decât cu prețul unor mari

sacrificii (în general teritoriale, ce ar fi trebuit să le facă țările învingătoare). Ireversibilă, de asemenea, pentru că nici unul din „învingători" nu putea fi primit în cercul învinșilor, din moment ce sensul existenței acestora din urmă era tocmai despuierea, dacă nu distrugerea beneficiarilor tratatelor născute din primul război mondial.

Este, deci, evident că ideea pe care au avut-o, mai devreme sau mai târziu, în funcție de desfășurarea situației internaționale, unii oameni politici români, de a se alătura Axei Roma–Berlin, era irealizabilă, deoarece România se găsea pe deplin în categoria adversarilor potențiali ai acestui grup; sau atunci nu ar fi putut-o face, decât cu prețul unor mari sacrificii teritoriale, pe care, o repet, nimeni nu ar fi acceptat să le consimtă, în anii premergători celui de-al doilea război mondial.

Așa cum am mai spus-o, haosul care cuprinsese, după primul război mondial, unele țări din inima Europei, haos ce ducea direct la bolșevizare, cum era cazul în Italia, Ungaria și Germania, a produs reacțiuni naționaliste, ce au adus la putere regimuri de dreapta și de ordine, care nu numai că au restabilit liniștea, echilibrul și situația economică în țările respective, dar care au fost primite în multe alte țări cu un sentiment de ușurare – atât de mare era primejdia unei comunizări a întregului continent.

Evident că, pentru o bună înțelegere a lucrurilor, ar trebui făcută o analiză a cauzelor care au dus la triumful dreptei, în cele trei țări suscitate, drumul parcurs nefiind același pentru fiecare – după cum ar trebui explicat de ce același fenomen s'a petrecut și în Polonia și în Portugalia. Ar fi însă să ne îndepărtăm complet dela subiect și să atacăm unul mult prea vast. Ceea ce trebuie însă știut este că, mai puțin de cincisprezece ani după terminarea primului război mondial, cinci țări care se găsiseră, în mod direct sau indirect, din cauza lui, pe pragul războiului civil sau al anarhiei, erau acum conduse de regimuri de dreapta.

Acestea luaseră puterea, promițând să aducă ordinea și buna stare, bazându-se pe patriotismul sau pe naționalismul cetățenilor lor și, la multe dintre ele, pe un spirit de revanșă pe care îl susțineau.

Rezultatele însă erau tangibile. Pentru o Europă, care văzuse aceste țări, incapabile de a ieși din luptele intensive, haotice, în care se zvârcoleau, regimurile de dreapta își atinseseră obiectivele și acum tindeau să treacă, prin realizările lor, ca exemple de reușită politică și economică.

În consecință, am asistat, în anii treizeci, la apariția unor mișcări de dreapta, din ce în ce mai numeroase și mai puternice, în toate țările

continentului. Deşi cauzele care aduseseră succesele horthysmului, fascismului, salazarismului sau ale hitlerismului nu existau în celelalte ţări ale Europei, dinamismul şi reuşita acestor regimuri, pe de o parte, şi formidabila propagandă pe care o făceau spre a câştiga adepţi, pe de alta, au produs, în anii respectivi, în întregul continent, un real curent spre dreapta. Acesta nu va înceta să se întărească, pe măsură ce marile democraţii vor abdica în faţa succeselor dreptei. Simpla lor enumerare este suficientă:

– reocuparea Renaniei,
– remilitarizarea Germaniei,
– războiul Abisiniei,
– Anschluß-ul (unirea Germaniei şi a Austriei)
– războiul civil spaniol,
– ocuparea Albaniei,
– Conferinţa de la München cu cedarea Sudetenland-ului,
– Memel-ul,
– ocuparea Cehoslovaciei,

toate acestea realizate în câţiva ani, pe un fond de fanatism, de agresivitate, de înarmare vertiginoasă, însoţite de discursuri şi revendicări ce nu-şi mai găseau limite.

Rezultatul a fost că mulţi oameni de Stat nu au ezitat a socoti că ceea ce numeau ei „realismul politic" cerea ca micile Puteri să se adapteze şi să pornească pe calea cea nouă, ce se arăta a fi cea a viitorului. Or, ei nu ţineau seama de faptul că motivele care dăduseră naştere acestor stări de fapt, acestor forme de Stat în Germania, Italia şi Ungaria, nu existau în ţările lor, care erau dela bun început excluse din „clubul revizioniştilor".

De aceea, când unii oameni politici români – fără îndoială, de bună credinţă – considerau că România trebuie să se alăture Axei, când socoteau că relaţiile personale pe care le aveau cu cele mai înalte personalităţi politice dela Berlin şi dela Roma vor deschide drumul unei colaborări cu aceste capitale, permiţând salvarea României de amputările ce o ameţau, ei se înşelau, pentrucă însăşi esenţa lucrurilor împiedica o astfel de posibilitate. România, în graniţele ei din 1919, era pentru revizionişti exemplul viu a ceea ce trebuia distrus şi o înţelegere cu ea, în aceste graniţe, nu se putea concepe, deoarece ar fi însemnat negarea întregului sistem ce sta la baza existenţei axei Roma–Berlin.

Ramânia căpătase, în fine, în anii 1918–1919 graniţele ei firesti, datorită faptului că luase parte la primul război mondial, împotriva Puterilor Europei Centrale, alături de Aliaţi. Nici unii, nici alţii nu o uitau, România fiind deci, în mod automat, obiectul vindictei unora şi al simpatiei şi sprijinului celorlalţi. Ea se găsea deci, din punct de vedere diplomatic şi militar, de partea cea bună a baricadei, de partea învingătorilor, de partea ţărilor celor mai bogate şi mai puternice din lume, Anglia, Franţa şi, într'o oarecare măsură, Statele Unite. Era, deci, indiscutabil că singura politică pe care avea s'o ducă România, după primul război mondial, era de a fi alături de aliaţii ei fireşti, cu care câştigase acest război şi care, în afară de Basarabia (caz ce urma a fi examinat şi rezolvat ulterior), îi garantau graniţele.

Pe când Anglia era stăpânul mărilor, Franţa era posesoarea armatei celei mai puternice din Europa, o armată despre care se spunea că este „câinele de pază al continentului şi al păcii". Un câine de pază ai cărui aliaţi aveau interese comune cu el, adică respectarea status-quo-ului teritorial.

România avea, deci, un tratat de alianţă cu Franţa, apoi spre a-şi întări securitatea şi întrucât avea trei graniţe vulnerabile, ea încheiase unele alianţe, sau intrase în sisteme de alianţe cu ţări care aveau de făcut faţă unor primejdii similare. Astfel, avea o alianţă cu Polonia (cu care, pe vremea aceea, avea o graniţă comună), alianţă care prevedea ca în cazul unei agresiuni moscovite, împotriva uneia dintre ele, cealaltă să declare război Uniunii Sovietice.

Apoi, România făcea parte din două sisteme de alianţe, independente unul de celălalt, şi anume: „Mica Înţelegere", compusă din Iugoslavia, România şi Cehoslovacia (şi ea cu graniţă comună cu România), care prevedea că dacă una din aceste trei ţări este atacată de Ungaria, celelalte două trebuie să-i vină în ajutor. În fine „Înţelegerea Balcanică", compusă din Grecia, Iugoslavia, România şi Turcia, care aveau aceeaşi obligaţie de ajutor reciproc, în caz de atac al Bulgariei, împotriva uneia dintre ele.

Faptul că România făcea parte (ca şi Iugoslavia, dealtfel) atât din Mica Înţelegere, cât şi din Înţelegerea Balcanică, o puneau într'o situaţie privilegiată, adică dădea o mai mare audienţă vocei ei, în ansamblul european, atunci când era vorba de Estul şi Sud-Estul continentului.

Această reţea de alianţe şi de „Înţelegeri" era judicioasă şi destul de puternică, spre a asigura status-quo-ul în acea parte a Europei. Ea avea însă o fisură, aceea că celelalte membre ale Micii Înţelegeri şi ale Înţelegerii Balcanice (în afară de Turcia), socotind că nu există pentru ele o primejdie Sovietică, nu se angajaseră să vie în ajutorul României în

cazul unei agresiuni Moscovite, după cum, de altfel, nici România, nici celelalte țări suscitate, nu aveau obligația a ajuta Cehoslovacia în cazul unui atac al Germaniei.

Totuși, așa cum fusese construit acest sistem de alianțe în Europa de după primul război mondial, el se arăta apt a-și îndeplini menirea, cu trei condiții:

– ca Franța să rămână cea mai puternică țară a continentului,
– ca ea să interzică (așa cum o prevedeau tratatele de pace) reînarmarea Germaniei (și în mod logic a Bulgariei și Ungariei) și
– Franța să fie hotărîtă a-și îndeplini rolul de „câine de pază al Europei".

Or, încetul cu încetul, Franța nu a mai îndeplinit nici una din aceste condițiuni.

Este drept că atunci când Berlinul a anunțat hotărîrea de a ocupa zona demilitarizată, Franța a vrut să acționeze – și în acel moment superioritatea ei militară asupra Germaniei era așa de mare încât, în câteva zile, armata franceză ar fi fost la porțile capitalei germane. Însă Anglia, principalul aliat al Franței, s'a opus energic unei astfel de acțiuni și Parisul (unde exista totuși o puternică opoziție față de ideea unei intervenții militare) mai de voie, mai de nevoie, a cedat. Aceasta a fost o primă și gravă încălcare a Tratatului de Pace de la Versailles, care a deschis pârtia politicei faptului îndeplinit.

A doua greșeală pe care a comis-o Franța a fost de a nu fi făcut toate eforturile pentru a rămâne prima putere militară a Europei. Față de o Germanie care se înarma într'un ritm vertiginos, unde toate uzinele ce aveau obiective militare lucrau în trei schimburi și unde tot tineretul era crescut într'un spirit revanșard și războinic, Franța nu a persistat a privi realitatea în față. Un curent pacifist puternic era sprijinit de o mare parte a opiniei publice, care nu înțelegea ca Franța să desfășoare o cursă a înarmărilor împotriva Germaniei. Peste toate, o cascadă de greve și introducerea săptămânii de lucru de 40 de ore, erau departe de a ajuta să se țină pasul cu ritmul înarmărilor germane.

În fine, în loc ca politica militară a Parisului să fie adaptată celei a diplomației sale, adică să aibă o armată puternică și cu caracter ofensiv, care să poată garanta status-quo-ul Europei Centrale, intervenind atunci când era necesar, Franța s'a baricadat în spatele unor fortificații, pe care le credea de netrecut, linia Maginot, lăsând să planeze mari îndoieli asupra dorinței și capacității sale de a-și susține aliații față de revendi-

cările Berlinului și ale Romei. De asemenea, nu se poate vorbi de viața politică dintre cele două războaie mondiale fără a se pomeni de Curtea Permanentă de Justiție Internațională de la Haga, care a fost instituția internațională ce a dat cele mai bune rezultate, se poate spune, din 1921 până acum.

Într'adevăr, în tot timpul cât a funcționat, între cele două războaie mondiale, nu a fost sentință, oricât de gravă, în contactele între țări, pe care s'o fi dat, care să nu fie respectată cu strictețe de părțile interesate.

Cei 15 judecători ce o compuneau erau aleși din 9 în 9 ani, prin vot secret, de Consiliul și de Adunarea Societății Națiunilor. Alegerea nu se făcea deci pe un criteriu de rotație pe națiuni, ci pe acela al valorii reprezentantului desemnat de fiecare țară. Numirea în funcția de judecător la Haga cerea o cu atât mai mare valoare de jurist, cu cât candidații britanic, francez, italian și, de la o vreme, german și sovietic, erau aleși în mod automat. Rămâneau deci 9 locuri, pentru candidații tuturor celorlalți membri ai Societății Națiunilor. Și ceea ce țin să amintesc și trebuie știut este că, dela prima alegere, în 1920, un român a fost ales judecător, alături de celelalte patrusprezece personalități considerate ca cei mai eminenți juriști în materie de Drept Internațional. Este vorba de Demetru Negulescu, un om de o valoare morală, sufletească și intelectuală cu totul excepțională. Profesor Universitar la 36 ani, la Facultatea de Drept din București, pe lângă că era doctor în drept de la Paris, poseda și doctoratul în matematică, formație intelectuală ce dădea acestui spirit, de o logică perfectă, o mare rigoare de judecată. Calităților sale de eminent jurist trebuie adăugate cele omenești, care erau un profund simț al datoriei și o mare bunătate, însoțite de un patriotism ce nu se voia nici strigător, nici declamator.

După 9 ani, au avut loc din nou alegeri la Societatea Națiunilor pentru numirea celor cincisprezece juriști, care urmau să îndeplinească această înaltă funcție.

Capacitatea și valoarea lui Demetru Negulescu, în materie de drept internațional, fuseseră atât de apreciate în acei primi nouă ani de funcționare a Curții Permanente de Justiție Internațională dela Haga, încât el a fost din nou ales – caz unic – niciunul din foștii lui colegi nefăcând parte din noua Curte.

Dar ce a produs, aș putea spune o adevărată vâlvă în lumea internațională, este că atunci când au fost depuse, după alți 9 ani, candida-

turile pentru a treia alegere de judecător, România nu a fost singura care a prezentat-o pe aceea a lui Demetru Negulescu; el s'a văzut propus și de Franța și de încă două țări, fapt absolut unic.

Rezultatul a fost, evident, alegerea lui pentru a treia oară, spre mândria tuturor românilor care puteau constata, o dată în plus, cât de apreciată era într'unul din cele mai înalte focuri internaționale intelectualitatea românească și prestigiul de care se bucura țara noastră în lumea întreagă.

In tot acest peisaj în permanentă mișcare, ale cărui trăsături principale am încercat să le schițez, nu trebuie uitată prezența, la Geneva, a Societății Națiunilor, predecesoarea ONU-ului, în care idealiștii anilor douăzeci își puseseră atâtea speranțe. De altfel, contrar celor ce s'au întâmplat cu ONU-ul care, de când s'a născut, a cunoscut mereu eșecuri și a produs doar deziluzii celor ce sperau în ea, Societatea Națiunilor a avut epoca ei de prestigiu, care s'a prelungit până la începutul anilor treizeci. Venirea la putere a lui Hitler în Germania, în 1933, și războiul dus de Mussolini împotriva Etiopiei, în 1935, i-au dat lovitura de grație. Ea și-a prelungit totuși activitățile până în toamna anului 1938, adică până la prea bine cunoscutele Acorduri dela München, ce au dus la cedarea Sudetenland-ului de către Cehoslovacia, sub presiunea Angliei și Franței, unei Germanii ce mergea din succese în succese.

Toate aceste evenimente făceau parte din țesutul vieții de fiecare zi, a tânărului ce eram atunci, ce-și pregătea intrarea în cariera diplomatică română. Pentru a intra în Ministerul de Externe, era necesar să participi la un concurs, cu caracter eliminator, care în caz de reușită te făcea să obții gradul de Atașat de Legație.

Trebuie spus că, după luarea în primire a postului de Ministru de Externe, Niculae Titulescu adusese modificări condițiilor de desfășurare și materiilor cerute la acest examen, făcând din el cel mai greu concurs din țară; și pentru a-i da mai multă greutate și un caracter de și mai mare severitate, Titulescu citea și adnota el însuși tezele, iar la oral era președintele comisiei examinatoare, compusă din miniștri plenipotențiari și profesori universitari, rezervându-și cea mai importantă materie, pentru interogarea candidaților: **Istoria diplomatică.**

La epoca aceea prestigiul lui Niculae Titulescu era imens în întreaga Europă, toți oamenii politici occidentali ținând seama de părerile lui și consultându-se cu el, de fiecare dată când incidente se iveau în bunul sau răul mers al vieții diplomatice. Nu trebuie uitat că Titulescu, deși reprezenta, la ședințele Societății Națiunilor, o țară mică, a fost ales Pre-

ședinte al Adunării Generale și asta nu numai o dată, ci, lucru unic în analele ei, de două ori de-a rândul. Faptul se datora evident, prestigiului său personal, prestigiu de care beneficia și țara al cărei reprezentant era.

Din ce se născuse acest prestigiu?

Intâi, dintr'o imensă cultură umanistică și juridică, al cărei echivalent nu-l puteai găsi în România, decât la Istrate Micescu. Apoi o cunoaștere, cum nu o avea nimeni, a întregului mecanism al Societății Națiunilor, care, în principiu la epoca aceea, era la baza tuturor acordurilor și înțelegerilor dintre state. La acestea, trebuie adăugat un deosebit talent oratoric, un dar cu totul excepțional în a duce negocieri și în a convinge, multă căldură sufletească, toate acestea învăluite într'un mare talent de a juca, dacă se poate spune, comedia.

Astfel, de pildă, Titulescu putea negocia, cu vehemență, ceasuri întregi asupra unui punct care evident părea capital adversarului său, pentru ca, după 15–20 de ore de discuții, să pară a da semne de oboseală și să cedeze, în schimbul unui avantaj ce părea cu totul minor. Or, tocmai acesta era punctul, obiectivul pe care voia dela începutul discuției să-l obțină, celălalt neprezentând nici un interes pentru el.

Titulescu era unul din stâlpii principali ai Societății Națiunilor și acesta este motivul pentru care se ridica din toate puterile împotriva dictaturilor de dreapta din Europa și pentru care se bucura de un sentiment de profundă și trainică ostilitate din partea lor. El este cel ce a cerut aplicarea sancțiunilor împotriva Italiei, când aceasta a atacat Etiopia. Tot el este acela care, în timpul când se duceau discuțiile în incinta principală a palatului Societății Națiunilor, privitor la agresiunea lui Mussolini împotriva Etiopiei și când jurnaliștii italieni au manifestat zgomotos – s'a ridicat în picioare spre a lansa cu o voce tunătoare: „dați afară pe acești sălbatici". Este drept că rezultatul a fost că întreaga presă italiană a destănțuit atacuri împotriva lui și că Mussolini nu i-a iertat niciodată această ieșire, nu prea diplomatică. De altfel, Mussolini, mânat de profunda simpatie și înțelegere ce o purta Ungariei și revendicărilor ei, a fost cel care numise România: „la Sorella bastarda".

Dar acestea erau incidente ce se petreceau într'o Europă sfâșiată între curente și idei de stânga, centru și dreapta, pe care eu, tânăr candidat la examenul de Atașat de Legație, căutam să le descifrez și să le integrez, în această istorie diplomatică, pe care doream de atâta vreme s'o asimilez.

Intr'adevăr, înainte chiar de a-mi trece bacalaureatul, hotărîsem să

intru în diplomație și de aceea, la Facultatea de Drept din București, concentrasem eforturile mele mai ales asupra materiilor care aveau o legătură cu această carieră. Odată serviciul militar terminat, m'am pregătit timp de doi ani, cu sârguință pentru confruntarea cea mare. Confruntare mare, deoarece știam că pentru cele 8 locuri de Atașat de Legație, vreo cincisprezece din cei 75 de candidați erau foarte periculoși prin faptul că pregăteau acest examen fie scriind teze de doctorat cu teme de drept internațional, fie urmând celebra facultate de Științe politice din Paris, fie citind și căutând – cum făceam și eu – să asimileze cărți de specialitate.

Dar încercarea era cu atât mai grea cu cât, pe lângă faptul că înfruntai un juriu foarte dificil, trebuia să ai o confruntare directă cu Titulescu, care, spre a vedea modul de judecată al candidatului, îi punea întrebări asupra evenimentelor de actualitate. După primirea răspunsului, Titulescu îl completa, făcând adevărate expuneri asupra politicii internaționale, a momentului, expuneri ce depășeau cu mult cadrul unui asemenea examen. Lucrul era cunoscut, motiv pentru care foarte frumoasa sală din fostul Minister de Externe (Palatul Sturdza), ce a fost din păcate dărâmat – sala în stil rococo, cu coloane de marmură, tavane pictate și mult, mult aur – era arhiplină, când avea loc oralul.

Erau de față, în afară de rudele și prietenii candidaților (al căror număr, după tezele cu caracter eliminatoriu, scăzuse doar la 15), toți membrii corpului diplomatic român ce se aflau în Capitală, doritori să asculte pe șeful acestei diplomații, dar și curioși să-și facă o părere despre viitorii colegi, să-i aprecieze, sau să-i sfâșie. În fine, Titulescu profita de aceste examene, spre a diserta sau lansa idei, pe care nu le-ar fi putut emite în afara acestui cerc închis al Departamentului său; evenimentul aducea pe fotoliile aurite ale acelui mare salon numeroase personalități din viața politică românească.

Astfel, îmi aduc aminte a fi zărit la examenul meu, risipiți prin sală, și câțiva miniștri, sau foști miniștri, dintre care erau: Ion Mihalache și Mihai Popovici.

Însă până una alta, pentru noi, candidații, strânși în hainele noastre închise, cu gulere scrobite, în căldura ce cuprinsese acea sală supraaglomerată, supuși privirilor comisiei din fața noastră și a nenumăratelor perechi de ochi ce le simțeam ațintite în spinarea noastră, încercarea era grea, mai ales în timpul când, într'o tăcere totală, trebuia să facem o expunere asupra întrebării din biletul ce-l trăsesem din cupa de argint, ce era așezată pe lunga masă ce ne despărțea de juriu.

După terminarea examenului, comisia se retrăgea în biroul secretarului general, ce se afla alături, într'un birou în același stil, ale cărui ferestre dădeau în Piața Victoriei. Așteptarea nu dura mai mult de zece minute și comisia se întorcea, spre a anunța, prin gura Secretarului General, numele celor admiși. O parte din asistență pleca, iar ceilalți, în frunte cu personalitățile care veniseră la examen și, evident, toți membrii ministerului, treceau într'un alt salon, unde se găsea un bufet și unde primul lucru pe care îl făcea Titulescu era să ciocnească un pahar cu noii diplomați și să le exprime felicitările sale. De altfel, după câteva zile, fiecare dintre ei primea o invitație scrisă, de a lua parte la un dineu oferit în cinstea lor de Ministerul de Externe, dineu la care, evident, asistau și câțiva fruntași ai Ministerului.

Astfel, a avut loc, în primăvara anului 1936, intrarea mea în cariera diplomatică. După un stagiu de câteva săptămâni, așa cum era obiceiul, la fiecare Direcție a Ministerului, am fost repartizat la Direcția unde aveam să petrec, în diverse intervale de timp cea mai mare parte a carierei mele. Una din activitățile principale ale acestei Direcții era întocmirea de studii și de referate asupra problemelor momentului și ale celor ce trebuiau discutate în timpul diverselor contacte diplomatice sau conferințe internaționale. Lucram la Secția Balcanică, al cărei șef era Victor Rădulescu Pogoneanu, cu trei ani mai în vârstă ca mine, unul din oamenii cei mai inteligenți ai generației mele. Acestei calități i se adăuga o vastă cultură, o voință de fier și o intransigență fără falii în credințele sale. El a murit în condiții tragice, în anii cincizeci, în închisoarea de la Sighet, loc de schingiuire și mormânt al celor mai mulți dintre oamenii de Stat ce-i avea România.

Secția Balcanică era, ca și celelalte secții europene ale Direcției politice, un excelent post de observație a celor ce se întâmplau pe aria ce ne interesa. Și era evident că multe se întâmplau și multe se mișcau în vechiul nostru continent, unde ultimele succese ale Romei în Abisinia și ale lui Franco, cu ajutorul Germaniei și al Italiei, dădeau de gândit celor care contau pe sprijinul Parisului și al Londrei și întăreau speranțele revizioniste ale Budapestei și ale Sofiei.

În ceea ce mă privește, după rodajul de rigoare care consta în a face studii și referate asupra problemelor de actualitate, sau sinteze asupra rapoartelor ce le primeam de la ambasadele și legațiile noastre, îmi amintesc că am fost chemat într'o zi în biroul directorului politic. Director Politic era Ministrul plenipotențiar Alexandru Cretzianu, unul din

intru în diplomație și de aceea, la Facultatea de Drept din București, concentrasem eforturile mele mai ales asupra materiilor care aveau o legătură cu această carieră. Odată serviciul militar terminat, m'am pregătit timp de doi ani, cu sârguință pentru confruntarea cea mare. Confruntare mare, deoarece știam că pentru cele 8 locuri de Atașat de Legație, vreo cincisprezece din cei 75 de candidați erau foarte periculoși prin faptul că pregăteau acest examen fie scriind teze de doctorat cu teme de drept internațional, fie urmând celebra facultate de Științe politice din Paris, fie citind și căutând – cum făceam și eu – să asimileze cărți de specialitate.

Dar încercarea era cu atât mai grea cu cât, pe lângă faptul că înfruntai un juriu foarte dificil, trebuia să ai o confruntare directă cu Titulescu, care, spre a vedea modul de judecată al candidatului, îi punea întrebări asupra evenimentelor de actualitate. După primirea răspunsului, Titulescu îl completa, făcând adevărate expuneri asupra politicii internaționale, a momentului, expuneri ce depășeau cu mult cadrul unui asemenea examen. Lucrul era cunoscut, motiv pentru care foarte frumoasa sală din fostul Minister de Externe (Palatul Sturdza), ce a fost din păcate dărâmat – sala în stil rococo, cu coloane de marmură, tavane pictate și mult, mult aur – era arhiplină, când avea loc oralul.

Erau de față, în afară de rudele și prietenii candidaților (al căror număr, după tezele cu caracter eliminatoriu, scăzuse doar la 15), toți membrii corpului diplomatic român ce se aflau în Capitală, doritori să asculte pe șeful acestei diplomații, dar și curioși să-și facă o părere despre viitorii colegi, să-i aprecieze, sau să-i sfâșie. În fine, Titulescu profita de aceste examene, spre a diserta sau lansa idei, pe care nu le-ar fi putut emite în afara acestui cerc închis al Departamentului său; evenimentul aducea pe fotoliile aurite ale acelui mare salon numeroase personalități din viața politică românească.

Astfel, îmi aduc aminte a fi zărit la examenul meu, risipiți prin sală, și câțiva miniștri, sau foști miniștri, dintre care erau: Ion Mihalache și Mihai Popovici.

Însă până una alta, pentru noi, candidații, strânși în hainele noastre închise, cu gulere scrobite, în căldura ce cuprinsese acea sală supraaglomerată, supuși privirilor comisiei din fața noastră și a nenumăratelor perechi de ochi ce le simțeam ațintite în spinarea noastră, încercarea era grea, mai ales în timpul când, într'o tăcere totală, trebuia să facem o expunere asupra întrebării din biletul ce-l trăsesem din cupa de argint, ce era așezată pe lunga masă ce ne despărțea de juriu.

După terminarea examenului, comisia se retrăgea în biroul secretarului general, ce se afla alături, într'un birou în același stil, ale cărui ferestre dădeau în Piața Victoriei. Așteptarea nu dura mai mult de zece minute și comisia se întorcea, spre a anunța, prin gura Secretarului General, numele celor admiși. O parte din asistență pleca, iar ceilalți, în frunte cu personalitățile care veniseră la examen și, evident, toți membrii ministerului, treceau într'un alt salon, unde se găsea un bufet și unde primul lucru pe care îl făcea Titulescu era să ciocnească un pahar cu noii diplomați și să le exprime felicitările sale. De altfel, după câteva zile, fiecare dintre ei primea o invitație scrisă, de a lua parte la un dineu oferit în cinstea lor de Ministerul de Externe, dineu la care, evident, asistau și câțiva fruntași ai Ministerului.

Astfel, a avut loc, în primăvara anului 1936, intrarea mea în cariera diplomatică. După un stagiu de câteva săptămâni, așa cum era obiceiul, la fiecare Direcție a Ministerului, am fost repartizat la Direcția unde aveam să petrec, în diverse intervale de timp cea mai mare parte a carierei mele. Una din activitățile principale ale acestei Direcții era întocmirea de studii și de referate asupra problemelor momentului și ale celor ce trebuiau discutate în timpul diverselor contacte diplomatice sau conferințe internaționale. Lucram la Secția Balcanică, al cărei șef era Victor Rădulescu Pogoneanu, cu trei ani mai în vârstă ca mine, unul din oamenii cei mai inteligenți ai generației mele. Acestei calități i se adăuga o vastă cultură, o voință de fier și o intransigență fără falii în credințele sale. El a murit în condiții tragice, în anii cincizeci, în închisoarea de la Sighet, loc de schingiuire și mormânt al celor mai mulți dintre oamenii de Stat ce-i avea România.

Secția Balcanică era, ca și celelalte secții europene ale Direcției politice, un excelent post de observație a celor ce se întâmplau pe aria ce ne interesa. Și era evident că multe se întâmplau și multe se mișcau în vechiul nostru continent, unde ultimele succese ale Romei în Abisinia și ale lui Franco, cu ajutorul Germaniei și al Italiei, dădeau de gândit celor care contau pe sprijinul Parisului și al Londrei și întăreau speranțele revizioniste ale Budapestei și ale Sofiei.

În ceea ce mă privește, după rodajul de rigoare care consta în a face studii și referate asupra problemelor de actualitate, sau sinteze asupra rapoartelor ce le primeam de la ambasadele și legațiile noastre, îmi amintesc că am fost chemat într'o zi în biroul directorului politic. Director Politic era Ministrul plenipotențiar Alexandru Cretzianu, unul din

cei mai buni diplomați români, admirabil pregătit din punct de vedere profesional. Grație spiritului de organizare foarte dezvoltat pe care îl avea, făcuse din direcția politică un excelent instrument de lucru. Bărbat foarte frumos, târa imperceptibil piciorul stâng, amintirea unei răni căpătate în primul război mondial, rană care-l făcuse să cadă prizonier în mâinile germanilor. Înainte de a se fi întremat, el reușise să evadeze din spitalul militar german și, deghizat în țăran, să se întoarcă în liniile române în Moldova. Toate acestea, plus faptul, neașteptat, că era campionul României de golf, făceau din el, pentru noi, care toți eram foarte tineri, prototipul diplomatului modern.

De astă dată, șeful meu mă chemase ca să-mi ceară să fac un referat asupra unei probleme care preocupa și îngrijora pe șefii diplomației române.

Din informațiile ce le primea Ministrul nostru de Externe, rezulta că, încurajate de faptul că Anglia și Franța nu reacționaseră la reînarmarea Germaniei, Ungaria și Bulgaria se pregăteau să urmeze exemplul marelui lor aliat.

Întrebarea ce se punea era, cum înțelegeau să reacționeze ceilalți membri ai Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, față de asemenea eventualitate.

Ca să pot duce la un bun sfârșit misiunea mea, directorul politic l-a chemat în biroul său pe I. Aldea, șeful arhivei acestei direcții.

Dl. Aldea era un fenomen, posedând o memorie uluitoare, care ar fi putut desfide un ordinator (aparat ce pe vremea aceea nu exista). El era în stare să-și amintească de cele câteva rânduri ce se găseau într'un raport de politică generală vechi de ani de zile, dacă ele te puteau interesa. De o modestie excepțională, o rigoare și un devotament **cauzei** pe care **știa** că o servește, Dl. Aldea era iubit și apreciat de întreg Ministerul de Externe și sunt fericit că-mi este dat aici prilejul, de a-mi aduce omagiul meu amintirii sale.

Dl. Aldea a fost deci rugat să-mi pună la dispoziție toată documentarea necesară detectării atmosferei ce domnea la Ankara, Atena și Belgrad, față de veleitățile Sofiei de a se reînarma. Rezultatul a fost că a doua zi, un munte de dosare conținând telegrame cifrate și rapoarte ale Ambasadelor și Legațiilor noastre din toată Europa, texte de acorduri politice, rapoarte ale Siguranței și telegrame și rapoarte de presă să formeze un adevărat zid în jurul biroului meu.

Era evident că răspunsul la întrebarea ce-mi fusese pusă părea ușor

de dat. Orice candidat la examenul de Ataşat de Legație ar fi făcut-o fără o clipă de ezitare. În cazul înarmării Bulgariei, clauzele actului Înțelegerii Balcanice trebuiau să intre în vigoare, ceea ce însemna intervenția militară a Greciei, Iugoslaviei, României și Turciei în Bulgaria. Dar, acum nu mai eram la examen, în fața Ministrului de Externe, care credea atât de mult în trăinicia edificiului diplomatic al Europei, la care participase cu atâta pasiune. Acum mă aflam în fața realităților unui continent în plină fierbere, fierbere ce adusese dealtfel plecarea dela cârma Ministerului a lui Niculae Titulescu – un continent în care oamenii de Stat se întrebau cu îngrijorare dacă nu asistau la o schimbare a valorilor, la înlocuirea noțiunii de drept, prin aceea de forță.

Evident că am citit și am studiat cu multă atenție și deosebit interes documentarea ce mi se pusese la dispoziție și nu mi-a trebuit mult timp pentru a înțelege că niciunul din ceilalți membri ai Înțelegerii Balcanice nu era dispus să onoreze angajamentele ce le luase. De altfel, întrucât exista o oarecare interdependență între această alianță și aceea a Micei Înțelegeri, am constatat că situația era aceeași în ceea ce privea Ungaria față de care, de altfel, un coleg al meu dela Secția Europei Centrale făcea un studiu asemănător celui ce mi se dăduse pentru Bulgaria.

Explicația demobilizării țărilor membre ale celor două Înțelegeri era evidentă.

În primul rând, clauzele Micii Înțelegeri și cele ale Înțelegerii Balcanice erau aplicabile doar dacă țările care le compuneau ar fi fost asigurate că Anglia și Franța vor împiedica sau contracara orice intervenție a Germaniei și Italiei în favoarea Ungariei și a Bulgariei, ceea ce atât Londra, cât și Parisul erau ferm hotărîte să nu facă.

Dacă totuși membrii celor două Înțelegeri s'ar fi hotărît să intervină în Bulgaria și Ungaria, fără a avea sprijinul Franței și al Marii Britanii – acțiunea lor ar fi fost dezaprobată de guvernele celor două Mari Puteri occidentale, de teama reacțiilor Berlinului și ale Romei.

În fine, era evident că reticențele unora dintre cele patru țări, sau ale unora din oamenii lor politici, se datorau atât temerilor ce le-o inspirau Puterile Axei, cât și carențelor politico-diplomatico-militare anglo-franceze.

Studiul meu se oprea aici, și concluziile lui erau aceleași cu cele ce determinaseră întocmirea acestui referat.

Îngrijorarea Bucureștiului era mare deoarece, atât în ceea ce privește respectarea clauzelor Micii Înțelegeri, cât și a celor ale Înțelegerii Balcanice, poziția lui era diferită de aceea a celorlalți membri ai celor două

Înțelegeri. Într'adevăr, spre deosebire de aliații ei, România era singura care avea trei granițe de apărat, ceea ce evident nu putea face fără un sprijin exterior. În consecință, spre a face față pericolului dela Răsărit, era absolut necesar să aibă spatele acoperit, adică să fie sigură că nu riscă să fie atacată nici dela Sud, nici dela Apus; ceea ce însemna că Bulgaria și Ungaria să nu aibă armate operaționale, sau în cazul în care încercau să se înarmeze, să fie împiedicate de a o face. Or, este cert că niciuna din țările celor două Înțelegeri (cu excepția poate a României) nu îndrăznea să-și ia riscul unei confruntări, chiar indirecte, politică, și cu atât mai puțin militară, cu puternicii aliați ai Budapestei și Sofiei.

Intr'un asemenea climat, partida era dinainte pierdută și fără a mai aștepta vreo negociere, știindu-se bine susținute de aliații lor, Bulgaria și Ungaria au pornit să se înarmeze, la început în mod discret, apoi din ce în ce mai fățiș.

CONSTANTIN CESIANU (DICKY)

ȘTEFAN MANCIULEA

EXAMENUL DE MATURITATE „BACALAUREAT"

Terminasem clasa a VIII-a și mă pregăteam pentru examenul de maturitate-bacalaureat. Examenul în scris a avut loc în zilele de 16, 17, 19 și 20 Mai, iar oralul între 2–11 Iunie 1913. Îl așteptam cu frică și emoție. Examenul oral a fost prezidat de „Magnificența Sa Ștefan Szentimbrey, directorul gimnaziului de stat din Sibiu, ca exmis al înaltului minister de culte și instrucțiune publică". Din partea Consistoriului mitropolitan a fost delegat la examen în calitate de comisar, canonicul Iosif Hossu.

Pe atunci, candidații la examenul oral de maturitate ne prezentam în ținută de rigoare, îmbrăcați în haină neagră, cămașă albă, guler „tare" și cravata asortată costumului. N'am avut astfel de costum, dar mi l-a împrumutat colegul L., care trecuse examenul oral cu o zi înainte. La examen intram câte o serie de cinci candidați, ne așezam pe scaune la o masă lungă, în fața căreia se aflau membrii comisiei de examinare. Comisia era alcătuită din profesorii noștri de specialitate. Seria mea a ajuns la masa verde în ziua Înălțării Domnului. Tremuram de emoție când ne gândeam cum o să facem față acestei atât de grele și de primejdioase încercări. Subiectele la care urma să răspundem erau scrise pe hârtie de fiecare profesor și revăzute de președinte. Candidatul trăgea din grămada de fișe una la noroc, și se așeza pe scaun având răgazul de cinci minute pentru gândire, apoi expunea subiectul.

La limba și literatura română am avut subiectul „Cronicarii moldoveni Costineștii și Neculce". La limba și literatura maghiară: „Viața și opera poetului Alexandru Kisfaludy". De această materie mă temeam grozav deoarece întreg cursul secundar l-am urmat la liceul românesc, în mediul atât de specific al Blajului. Manualul de limba și literatura maghiară al lui Bartha József – câteva sute de pagini – îl știam pe de-a rostul din doască în doască. La limba și literatură latină mi-a căzut un text din Salustius, traducere, apoi explicarea calendarului roman. La istorie am avut subiectul: Domnia Mariei Terezia și Sancțiunea pragmatică. La fizică: curenții de inducțiune, iar la matematică nu-mi mai amintesc subiectul.

După terminarea examenului oral seria părăsea clasa, iar președintele împreună cu membrii comisiei stabileau notele, iar seara se comunica rezultatul. Nu știu dacă am îmbucat ceva în ziua aceea. Cu toții eram ne-

liniştiţi, frământaţi şi agitaţi, aşteptând în curtea liceului fericitul ceas al comunicării rezultatului. Seara profesorul de clasă ne-a anunţat: „Aţi trecut maturitatea".

Înainte de examen candidaţii nu aveam voie să intrăm în sală, dar după ce-l terminam ne aşezam şi noi alături de public ascultând pe colegii noştri. De data aceasta noi eram cei liniştiţi, iar pe dânşii îi scuturau friguri le emoţiei.

Colegul şi bunul meu prieten N. venise la rând a doua zi. Majoritatea dintre noi eram slăbuţ pregătiţi la matematici, deoarece în cea mai mare parte a liceului, nu am avut profesor de specialitate, care să ne predea temeinic această materie. Formulele algebrice şi trigonometrice le învăţam pe de rost fără să le înţelegem tainele şi rosturile. Datorită acestei pregătiri insuficiente, colegului N. i s'a întâmplat următoarea încurcătură la examenul de maturitate, care era cât pe-aci să-i fie fatală, dacă nu ar fi avut o minunată prezenţă de spirit: când i-a venit rândul să răspundă la matematică, s'a ridicat de pe scaun, a venit în faţa profesorului, şi din grămada de subiecte a tras unul, apoi a plecat la loc, aşteptând să-i vină rândul.

Profesorul ne cam ştia ce plătim, la acest obiect, de aceea ne arunca câte o privire miloasă, care întreba parcă: „cunoşti subiectul"? Colegul N. a dat abia vizibil din umeri în vreo două rânduri, drept răspuns la privirile atente ale profesorului, ceea ce însemna adică: „nu-l cunosc". Ce socoteală şi-a făcut N.: venindu-i rândul să răspundă plecând spre tablă, şi-a zis în sine: „nu ştiu nimic". Dacă nu vorbesc şi nu scriu pe tablă, înseamnă că m'am curăţat definitiv de maturitate. Şi fiindcă nu cunosc problema, am să umplu tabla cu fel de fel de formule şi cifre. Fie ce-o fi. Poate am noroc." Notez: preşedintele comisiei avea specialitatea limba şi literatura maghiară şi germană, iar la matematici nu se prea pricepea.

N. fiind ultimul în seria lui, când i-a venit rândul s'a ridicat de pe scaun, a plecat la tablă, şi a scris fel de fel de formule, rădăcini pătrate şi cubice fără nicio legătură între ele. Profesorul de specialitate după câteva minute i-a spus cu un început de teamă: „Domnule N....", dar N. continuă să vorbească şi să scrie spre mirarea atât a profesorului cât şi a celor din sală, unii buni cunoscători ai acestei materii. N. umplu de zor tabla întâia, o prinse de mâner, o sălta în sus şi o coborî pe a doua, pe care o supuse aceleiaşi operaţii. Terminând şi tabla a doua, o ridică în sus şi o cobora pe cea dintâi, repetând aceeaşi operaţie. Bietul nostru profesor de matematici a înmărmurit de teamă, dar n'a spus nici o vorbă. Atunci preşedintele a rostit în ungureşte: „de ajuns, mulţumesc".

N. a trecut la loc şi, după ce examinarea grupului lui s'a terminat, împreună cu ceilalţi colegi a părăsit sala, ieşind în coridor. După câteva clipe apăru şi profesorul de matematici. „Domnule N. ce-ai făcut?" „Nimic, domnule profesor. N'am ştiut nici o boabă, dar mi-am zis, încerc marea cu degetul. Preşedintele nu ştie materia, iar eu umplu tabla cu tot felul de cifre şi formule "

Minunea a fost însă când comisia a fixat notele la fiecare candidat examinat. Când a ajuns la matematici, la N., preşedintele l-a întrebat pe profesor ce notă îi dă? Profesorul... „Domnule preşedinte. N. este un băiat bun şi harnic, dar a făcut câteva greşeli în tratarea şi dezvoltarea subiectului. Îi putem acorda cu oarecare bunăvoinţă nota... bine."

Preşedintele răspunse: „Cred că merită eminent, fiindcă a răspuns şi rezolvat bine problemele". Profesorul însă a rămas pe lângă nota „numai bine". Aşa a mântuit bunul meu prieten N. examenul verbal de maturitate.

La Blaj era o tradiţie destul de veche, ca cei reuşiţi la acest examen, înainte de a se despărţi unii de alţii şi a pleca în lume, să pună la cale un banchet „exitus" la care luau parte ca invitaţi profesorii împreună cu familiile lor, precum şi alţi locuitori din oraş. Banchetul nostru a avut loc în grădina „din Veza", grădină de vară aşezată la poalele pădurii „Bercul".

Comitetul însărcinat cu organizarea banchetului a făcut din vreme pregătirile necesare, suma totală a cheltuielilor fiind repartizată în mod egal între maturizanţii reuşiţi. Dintre cei 49, trecuţi la maturitate, singurul care nu a luat parte la banchetul de la grădina de vară am fost eu. Motivul: din costul banchetului, cota de plată repartizată fiecăruia, era de câteva zeci de coroane. Ori eu n'am reuşit să fac rost de această sumă, şi astfel am fost nevoit... să rămân pe dinafară.

Banchetul a avut loc seara. În această zi de cu dimineaţa m'am hotărît să plec acasă la părinţi. Gazdei mele bune i-am comunicat acest lucru. Răsărise soarele când am luat „străjacul" cu paie din pat, l-am dus în fundul grădinii pe malul Târnavei, l-am descusut, paiele ce deveniseră aproape praf, le-am aruncat în apă, pânza am scuturat-o, şi am aşezat-o în podul casei la gazdă, pe „lădiţa" în care am păstrat sărmana mea bogăţie în cei opt ani de zile ai învăţământului secundar. Alături de străjac am aşezat perna şi „ţolul" împreună cu alte câteva lucruri mai mărunte, urmând ca părinţii să le aducă peste vară „cu căruţa" acasă.

Mi-am luat rămas bun de la milostiva mea gazdă şi sărutându-i mâna am plecat pe jos „peste dealuri" spre satul de naştere. Cu trenul mi-ar fi

fost mai ușor, dar biletul de la Blaj la Alba Iulia costa și el destul de multișor. Iar banii . . . ?

Drumul l-am făcut pe jos de mai multe ori ca „student gimnazial". Plecam din Blaj, treceam prin Berc prin satele Ciufud și Tiur, apoi după ce ieșeam din această comună urcam pășunea spre dealul Crăciunelului. Nu era decât un drum de „hotar", dar și acela încă se înfunda de la o vreme, așa încât băteam doar cărările făcute de picioarele animalelor scoase aici la pășune.

După ce am ieșit din Tiur, m'am descălțat, am legat bocancii „dăsăgiți" unul de altul, i-am aruncat în spate, și dă-i băiete desculț pe iarba moale. Am trecut pe la „apa sărată", am urcat dealul „frăsinelului" din pășunea comunei Mihalț coborînd spre cătunul Colibi alcătuit din câteva zeci de case. Am trecut peste apa „Secașului", apucând drumul de hotar spre miază-zi „pe luncă" spre comuna Berghin. Majoritatea locuitorilor aici erau sași, oameni gospodari și bine înstăriți. Apropiindu-mă de comună m'am așezat jos, m'am încălțat, ca nu cumva cunoscându-mă cineva să mă facă și de râs „maturizant desculț". Din Berghin am trecut în pădurea seculară de stejar „Pleșa" ajungând în hotarul satului meu de naștere. De pe culmea „Mealului" am coborît peste ulicioarele strâmte spre casa părintească unde am sosit aproape de „vecernie". Am tras cârligul de lemn și am intrat în curte.

Acasă am aflat-o numai pe „mama bătrână" bunica, care venise mai devreme de la câmp să pregătească cina pentru ai casei și pentru animale. I-am sărutat mâna slăbită de bătrânețe și uscată de atâta trudă. Dânsa m'a întrebat: „Da, acum ai gătat cu școala?" „Am gătat mamă bătrână cu ajutorul lui Dumnezeu." Neavând apă în curte, am luat în mână două „bote", din lemn de brad, am trecut la fântâna lui Boboc din părâu, le-am umplut cu apa și le-am adus pentru pregătirea mâncării. Odată cu seara au sosit „tetea bătrân" moșul, împreună cu părinții și soră-mea, bucurându-se cu toții că am isprăvit cu „învățatul". Cina, în vremea frumoasă de vară, o luam în curte, masa fiind o lespede mare de piatră așezată pe trei picioare de lemn bătute în pământ. Hrana era de obicei „coleșe" – mămăligă – cu lapte dulce, lapte „covăsit" și „papară".

Ai casei erau frânți de oboseală datorită muncilor săvârșite pe atunci numai cu brațele. De primăvară până toamna târziu nimenea nu dormea în casă, ci numai afară. Bunica dormea în „privar", mama și surorile în „cămară pe străjoc". Bunicul și tata dormeau afară în „șură" pe câte-un mal-

dăr de fân ori paie, îmbrăcați și încălțați. Tata avea obiceiul să-și odihnească oasele în nopțile senine de vară, în curte ori în grădină pe „cojoc".

Năravul acesta îl aveam și eu în lunile vacanței de vară numai cât, în locul cojocului așterneam un sac umplut cu fân ori cu otavă, drept saltea. Odată cu întunerecul, fiecare ne-am găsit locul îndatinat pentru odihnă. Peste ai casei somnul binefăcător venea de grabă. Eu – de data aceasta dormeam în șură pe fân – eram tulburat adânc și măcinat ca între două pietre de moară, gândindu-mă la desfășurarea „exitusului" colegilor mei maturizanți. A fost una din nopțile cele mai zbuciumate ale vieții mele tinere, plină de multă tristețe și dureri, lipsită de atâtea ori până și de cele mai umile bucurii . . .

Somnul nu s'a lipit de ochii mei, în schimb lacrimile au udat din belșug bucata de pânză aspră care-mi slujea drept pernă. Vedeam limpede, parcă aș fi fost de față, grădina din Veza luminată cu „lampioane", cu mese frumos împodobite cu flori, profesori solemni împreună cu soțiile, alte familii invitate, apoi rândurile colegilor maturizanți îmbrăcați „elegant" cu fețele radiind de bucurie și fericire. Între acordurile muzicii și clinchetele paharelor s'a desfășurat apoi banchetul. Au urmat toasturile rostite de colegi la adresa profesorilor, cărora le-au răspuns părinții noștri, dascăli și preoți, aducându-le aminte și legându-le de suflet datoria, de-a nu uita niciodată de Blaj, călăuzindu-și întreaga viață după principiile credinței, moralei și dragostei față de neamul și pământul românesc, care le-au fost insuflate și cultivate în inimă, în vremea celor opt ani de școală secundară. Maturizanții au îndrăznit de data aceasta să pofteasă la „dans" nu numai domnișoarele prezente, ci și pe soțiile profesorilor. Veselia era în toi când aproape de miezul nopții profesorii au părăsit grădina banchetului, rămânând maturizanții să-și continuie exitusul până dimineața, în sunetele din ce în ce mai vesele ale muzicii

Întreaga desfășurare a solemnității o vedeam parcă în fața ochilor, deși mă găseam în plină noapte și atât de departe de locul animatei veselii. Cântaseră cocoșii de mult spărgând liniștea nopții așternută peste satul adormit, vestind apropierea zorilor. Colegii în grădina din Vesa jucau de rupeau pământul, punând la cale și câte o „serenadă" dedicată „dulcineelor", cărora de atâtea ori studenții septimani și octavani le făceau curte asiduă.

În Blaj de multă vreme se împământenise datina, ca maturizanții la exitusuri de despărțire să vină – majoritatea dintre ei – cu un boston elegant în mână. Era semnul maturității, dovedind nu numai bărbăția, ci și preten-

ția – nu știu cât era de întemeiată – de-a juca de acum înainte și ei un rol din ce în ce mai important în viața socială și publică a neamului. Costul bastonului era destul de mărișor, dar proprietarul lui era gata să jertfească orice sumă, numai să-l poată învârti în mână cu cât mai multă abilitate.

Odată cu dimineața am părăsit așternutul din șură de pe fân, și împreună cu tata am plecat la câmp, fiind tocmai vremea cositului. Pe când colegii mei se întorceau acasă de la exitus în sunetele muzicii, învârtind în aer bastoanele, eu am luat în spate alte „bastoane" de la gura șurii, coasa, furca și grebla, plecând departe în „Bărc" unde era locul de fânaț al satului. Iarba era umedă și grasă, și tăișul coasei mânuită cu pricepere lăsa în urma noastră brazde lungi și regulat orânduite. Pe când colegii mei străbăteau gălăgioși cărarea ce ducea din grădina banchetului peste lunca Târnavei Mari, lovind vitejește cu bastoanele tufele înalte de urzici, ori tulpinele rămuroase ale brusturilor, eu „pologeam" pe coastele Bărculuiarba căzută sub ascuțișul șuietor al tăișului coasei, pășind domol, dar cu gândul dus... departe... departe..., spre „fântânile darurilor" din vechea cetate de cultură românească a Blajului.

Așa am încheiat „exitusul" trist al terminării învățământului secundar în maldărele de fân îngrămădite în șura părintească, având drept muzică cântecele cocoșilor, care de două ori pe noapte umpleau liniștea satului cu melodiile lor, chemând lumea adormită la o altă zi de viață, harnică și trudită.

ȘTEFAN MANCIULEA

NEGRU PE ALB

VREMURI BURGHEZO-MOȘIEREȘTI

Verile, și cu aceasta mă refer la anii de la mijlocul deceniului '30, până la începutul lui '40, un mare număr de scriitori avea obiceiul să se odihnească la „căminele" de la Bușteni și Sâmbăta de Sus. Amândouă erau proprietatea Domeniilor Coroanei, și funcționau în timpul celor trei luni de vară și la începutul toamnei. La Sâmbăta de Sus n'am fost, dar deseori am stat la Bușteni, așa că pot fi martor al acelor zile și întâmplări. „Societatea Scriitorilor" se ocupa de alcătuirea listelor de „pensionari", iar administrația era menținută, la Bușteni, de colonelul pensionar Gheuca. Poetul George Gregorian era un fel de „supervizor", ordonat și drept, serios și afabil în același timp.

Scriitorii veneau pe una sau două luni, așa că se schimbau mai multe „serii"; de la G. V. Bacovia cu „doamna" la Ion Minulescu și Claudia Millian, la juni boemi ca Silviu Lazăr și Teodor Scarlat, era acolo o populație din cale-afară de variată și diferită. Îmi aduc astfel aminte de frecventa prezență a poetului simbolist Mihail Cruceanu (oaspe al regelui, militant comunist, cu garoafă la butonieră!), plimbându-se cu poeți „puri" ca Vasile Demetrius și George (simplu) Dumitrescu, spre a nu fi confundat cu George-Dorul!

Nu-l uit pe romancierul Ury Benador, devenit cu numai câțiva ani mai târziu, după cum mărturisește pacifistul și umanistul Eugen Relgis, comisar politic, dedicat propagandei „partinice". Nu, pe bardul A. Toma nu țin minte să-l fi văzut la Domeniile Coroanei, desigur, pentrucă era ocupat cu traducerea poeziilor reginei Carmen Sylva. Țin minte prezența ziaristului de la „Lumea Românească", Ieronim Șerbu, a sorei lui Barbu Fundoianu, Rodica Daniel, a romancierului Sergiu Dan și a poetului „pur", pe atunci, Camil Baltazar, mereu preocupat de corectarea unui manuscris. Centrul unui grup de poeți era D. N. Teodorescu („Doneteul") visând lansarea unei reviste de poezie, pe care o avea, gata paginată în fața ochilor, dar care n'a apărut, vai, niciodată. Cu el se preumblau barzii Mihail Straje, Pericle Martinescu, romancierul „adolescenților de la Brașov", și Alexandru Călinescu, a cărui moarte ne-a impresionat pe toți.

Maeștrii „înstăriți", ca Ionel Teodoreanu și Cezar Petrescu, închiriau în munți vile ca să poată lucra nestingheriți, însă coborau să bea o cafea cu cei care nu trăiam atât de „aproape de cer".

Sub un copac umbros, la o masă pe care și-o instalase special, în zilele însorite era nelipsit (firește că tot ca „mosafir regal") anarhistul Panait Mușoiu, întotdeauna lucrând la o nouă traducere pentru a sa „Biblioteca Ideii", din care împărțea broșuri tipărite la mici tipografii bucureștene. Era, acest dușman al așezării burgheze, un om de o blândețe și de o corectitudine exemplare. Una din cele mai frumoase evocări ale personalității sale am citit-o în cartea de memorii a lui Mircea Eliade, care l-a vizitat în „vizuina" din București, călăuzit de colegul său de liceu și aventuri tinerești, Miron Grindea.

Ce vremuri! Un poet comunist și un militant anarhist, oaspeți ai Coroanei! La doi pași, în vila din Poina Țapului, cu domiciliu forțat, îngrijind o grădină plină cu flori, Lucrețiu Pătrășcanu, vizitat de amici și cunoscuți. Țin minte o lungă convorbire cu el, în tovărășia lui Tudor Vianu, alăturându-se grupului nostru, pentru câteva minute, politicianul liberal și gazetarul Eugen Titeanu, al cărui trecut de poet simbolist sună astăzi atât de frumos, și (de ce să nu spun?) cu accente originale, într'o poezie dominată de „romanțele" minulesciene.

Evoc acele zile duse demult, ca să ilustrez atmosfera de omenie ce domnea în anii când, dintr'o parte și de alta a hotarelor României, începuseră să bată vânturi de intoleranță, ce aveau să se accentueze pentru ca după 23 August 1944, să ducă țara acolo unde a ajuns „hic et nunc".

De pe potecile munților cobora, veșnic elegant, Dan Petrașincu; traducătorul liricii elene, Anton Mistakidis, se sfătuia asupra unui cuvânt cu Ștefan Mihail Lazăr; Sărmanul Klopstock, cu „doamna Sărmanu" ședea, îmbrăcat ca de vizită, pe o bancă, uitându-se la perechile ce se plimbau în fața vilei. Un tren șuiera venind dinspre Timiș, și — îl văd în fața mea! — „nenea" Iancu Vissarion sosea de la gară cu „primarul cultural" de la Călărași—Ialomița, surâzătorul și elegantul Eugen Cialâc, în căutare de colaborări pentru revista „Pământul".

Odată cu seara se aprindeau luminile; la restaurantul „Ursul din Carpați", poeții își ocupau locul la mese, ascultându-l pe Șerban Bascovici declamând, cu vocea de bariton, poeme traduse din simboliștii francezi. O lună ca dintr'un afiș de cinematograf se lăsa peste tot și toate. Târziu noaptea se stingeau luminile de la cămin, în timp ce muzele se odihneau undeva, într'o poiană din Carpați.

În toamna lui 1939, începea cel de-al doilea război mondial.

ȘTEFAN BACIU

TREI MICROPORTRETE BRAȘOVENE
ODAIA DIN STRADA CIOCRAC

Întrebat fiind odată dacă am citit cartea „Întâmplări în irealitatea imediată" de M. Blecher, am răspuns că, mai mult decât a o fi cetit, am scris-o, în bună măsură, cum s'ar zice „cu mâna"! Cum era de așteptat, cuvintele au stârnit o justificată mirare între cei ce mă ascultau, încât am fost nevoit să dau o explicație. O repet acum, ca să evoc o epocă de care aproape mai nimeni nu știe nimic — sau aproape nimic.

Era în anul 1935. Într'o cameră din strada Ciocrac, în Șcheii Brașovului după colțul cimitirului „Din Groaveri", unde își doarme somnul de veci cel ce-a strigat „Deșteaptă-te române din somnul cel de moarte", se instalase poetul M. Blecher, proaspăt sosit din Franța, unde se supusese unui tratament medical. Puțin timp după aceea, am primit de la el un bilețel scris cu cerneală (îmi aduc aminte, Blecher obicinuia să scrie cu toc și peniță!) invitându-mă să vin „cât mai curând să ne cunoaștem". Firește că am dat fuga, locuința părinților mei aflându-se pe Lunca Plăeșului, la cinci minute de adresa dată. L-am găsit pe Blecher într'o odaie luminoasă, cu o fereastră plină de cer, întins pe un pat prevăzut cu manivele, care îi permitea o relativă mobilitate.

Ne-am strâns mâna și de-atunci până la plecarea lui din Brașov, în orașul părinților — la Roman, n'a fost zi în care să nu ne vedem cel puțin odată. Odaia lui devenise, mai cu seamă în lunile de vară, un adevărat cenaclu literar, reunin-

du-se acolo nu numai cei din grupul revistei „Frize", ci şi vizitatori sau „sezonişti" în vacanţă sau în trecere prin oraş. Niculaie Cantonierul, bolnav de moarte, gata să se mute, pentru întotdeauna, la Giurgiu, a urcat treptele de câteva ori, şi în mod regulat sosea Mihail Chirnoagă, cel ce, după plecarea lui Aurel Marin din gruparea „Frize", era sufletul revistei, şi, în bună măsură, cel ce „finanţa" aventura literară din solda de sublocotenent al regimentului 2 Vânători de Munte.

Către seară, după ce ieşea din biroul de funcţionar „ceferist", venea V. Spiridonică, despre care nu de mult am aflat că a plecat (şi el) dintre noi pentru totdeauna, ocupând încă un scaun în odaie, când începea să se întunece, sub umbrele serii. Venea şi delicata Lucia Marcian, şi în vacanţă sosea Geo Bogza însoţit de Ely, aducând sub braţ — „cald încă" — unul din frumoasele poeme de inspiraţie braşoveană, apărute atunci în paginile „Frizelor", sau numere din săptămânalul „Vremea", unde în anii aceia obicinuia să publice marile sale reportagii.

După-amiază, când odaia era goală, luam un scaun şi puneam pe genunchi un bloc-notes cu scoarţe de carton, şi începeam să scriu paginile ce mi le dicta Blecher, prea obosit ca să le scrie el, pentrucă îşi petrecuse dimineaţa făcând mai întâiu o meticuloasă toaletă şi răspunzând cu punctualitate scrisorilor ce le primea nu numai din provincie şi Bucureşti, ci chiar de la Paris, unde în timpul şederii sale făcuse legături în cercurile surrealiste. Nu uit impecabila caligrafie a scrisorilor prin care André Breton îi răspundea, şi mă întreb unde vor fi ajuns acele documente de nepreţuit, unice în literatura avangardei din România acelor ani.

În liniştea din strada Ciocrac, în fundul de curte unde ne aflam, vocea lui Blecher, cu un uşor accent „moldovinesc", răsuna ritmat, iar eu făceam tot ce îmi stătea în putinţă, să caligrafiez cât mai citeţ cuvintele ce sunau cu un straniu ritm interior, atât de caracteristic cărţii la a cărei naştere eram astfel martor. După ce aşternusem pe hârtie două sau trei pagini, Blecher mă ruga să le recitesc, încet, „cât mai încet". Cu atenţie urmărea fiece cuvânt, făcând ici-colo o modificare, pe care eram obligat s'o repet de două sau trei ori, până ce i se părea că textul era cel dorit „în irealitatea imediată".

Cu câteva luni mai târziu manuscrisul a fost predat de Geo Bogza editurii „Vremea", Blecher aflându-se la Roman. Cartea a fost salutată de un cor de elogii, cum rareori se întâmpla în literatura vremii, pentrucă tulburătorul volum aducea cu sine ceva cu adevărat *nou şi unic*.

Tot în lunile acelea, în tiparniţa „Cartea Medicală" a doctorului Fischer-Galaţi, a apărut minuscula plachetă de poezii „Corp transparent", într'un tiraj limitat, prezentând o voce originală în poezia de avangardă. Mi s'ar părea că unele din acele texte au fost publicate în „Frize", al căror colaborator vremelnic a fost şi Blecher, ca alţi poeţi ai epocii. Aceştia au tăcut de mult. Dar prezenţa lor rămâne neştearsă în foile revistei la care au scris poeţii de „la Nistru la Tisa", din Bucovina în Dobrogea, într'un cor fără pereche.

Cu toate că era născut la Lancrăm, Lucian Blaga a avut strânse legături cu „oraşul de la poalele Tâmpei", căruia i-a rămas credincios de-alungul unei vieţi întregi. Făcuse liceul la „Andrei Şaguna", fiind coleg de clasă, printre alţii, cu Horia Teculescu, mai târziu director al liceului „Principele Nicolae" de la Sighişoara, şi cu Valeriu Maximilian. Acesta a editat la Braşov, scurtă vreme după cel dintâiu războiu mondial, revista satirică „Ghimpele" şi a fost, ani în şir, profesor de „desemn şi caligrafie" al liceului, devenit, ca să zic aşa, legendar prin întâmplările şi aventurile ce se ţeseau în jurul existenţei sale boeme. Fin acvarelist al împrejurimilor Braşovului, Maximilian a fost, ceea ce de obiceiu se numeşte, *un tip* deosebit.

Tata l-a avut ca elev pe Lucian Blaga, şi i-a publicat, redactor fiind la foiletonul „Gazetei Transilvaniei", fragmente din cartea ce mai târziu avea să devină „Pietre pentru templul meu"; există, de altfel, în memoriile lui Blaga, în paginile unde evocă anii de licean, un scurt episod, în care Tata este amintit cu finеţe şi discreţie, calităţi atât de caracteristice poetului „Poemelor Luminii".

L-am cunoscut personal la începutul deceniului '30, când poposea în casa cumnatului său, compozitorul Tiberiu Brediceanu, director al băncii „Albina", şi îi vedeam pe amândoi făcând lungi plimbări pe promenada de la Warte sau sub Tâmpa, uneori alăturându-li-se Tata, pasionat al munţilor şi al împrejurimilor oraşului, de la Răcădău la Stejeriş şi din Poiana pe Postăvarul. În anii aceia începusem să scriu primele poezii, dar nu debutasem în reviste, şi mă uitam la poet cu o admiraţie şi un respect, deosebite. Ţin minte că existau în biblioteca părinţilor mei, din care mă „aprovizionam", ediţiile *princeps* ale volumelor lui Blaga apărute în Ardeal.

Pe la finele deceniului '30, s'a aşezat la Braşov, venind de la Târgul Mureş, perechea Vania şi Domniţa Gherghinescu, instalându-se pe o stradă ce cobora din Livada Poştei, mergând înspre Braşovechi, numită pare-mi-se, strada Horia. Acolo, într'un apartament cu un balcon, în clădirea în care locuia prietena mea Bianca Podea, elevă pe atunci a liceului de fete „Principesa Elena", Lucian Blaga era musafir obicinuit, şi acolo l-am întâlnit de multe ori. Se strânsese în jurul Domniţei şi al lui Vania un cerc amical, din care făceau parte, colonelul Mircea Petala, un om deosebit de fin şi delicat, autor al unor scurte proze pline de miez, judecătorul Horia Bottea, poet pe care Tudor Arghezi avea obiceiul să-l publice regulat în „Bilete de Papagal" şi profesorul meu de franceză, criticul Octav Şuluţiu. Acesta lucra la un studiu despre poezia lui Lucian Blaga, „angajat" de editorul sighişorean Miron Neagu, fără a şti însă, dacă Şuluţiu a terminat proiectul şi dacă volumul a apărut. Erau anii în care mă mutasem la Bucureşti, sosind în oraşul natal numai în vacanţe. Atunci îi vizitam aproape zilnic pe prietenii din strada Horia, şi acolo îl întâlneam pe Lucian Blaga, deloc „mut ca o lebădă", ci destul de vorbăreţ, cetindu-ne din poeziile pe care le scria cu prilejul popasurilor braşovene.

În anii aceia Blaga era înalt funcţionar al ministrului Afacerilor Străine, şi ţin minte cu cât entuziasm ne-a vorbit despre noua poezie portugheză, pe care

o „descoperise" în anii când fusese ministru plenipotenţiar la Lisabona; dacă nu mă trădează memoria, în locuinţa din Livada Poştei am auzit pentru întâia dată numele poetului Fernando Pessoa, de care Blaga vorbea cu un entuziasm reţinut, el nefiind ceea ce s'ar numi o fire expansivă. Erau anii în care a apărut la Braşov revista de poezie „Claviaturi", în ale cărei pagini am colaborat sporadic, şi nu cred că mă înşeală aducerea aminte, dacă aş spune că acolo a publicat tot sporadic şi Lucian Blaga.

Uneori, în serile de iarnă, când încă de la ora cinci după-amiază, începea să se întunece, plecam împreună cu el, coborînd aleia goală, pe care ningea bogat, încât felinarele păreau ornamente de Crăciun dintr'o piesă de teatru. Călcam în zăpada moale şi proaspătă, rareori încrucişându-ne paşii cu un trecător. Il însoţeam pe poet fie până la locuinţa Bredicenilor, pe strada Vămii, lângă prăvălia de mode „Neumann", fie la hotelul „Coroana", unde avea obiceiul să tragă uneori; apoi, de unul singur, urcam înspre casa părintească, pe promenada de sub Tâmpa, la „Casa Galbenă", în timp ce peste oraşul alb ningea fără încetare.

Asta se întâmpla pe la începutul deceniului '40. Pentru ultima dată, l-am văzut pe poet, de mână cu fetiţa lui Dorli, pe o stradă la Sibiu, în Septembrie sau Octombrie 1946, puţine zile înainte de-a pleca la Berna, unde urma să ocup postul de Consilier de Presă, având instalat biroul în odaia din *chaletul* de pe Schloesslistrasse 5, unde cu câţiva ani înainte lucrase Lucian Blaga. Acel „la revedere" sibian, urma să fie, n'aveam de unde şti, şi cel din urmă adio. De atunci nu l-am mai întâlnit pe poetul „Poemelor Luminii".

„FLUX"

Mijlocul deceniului '30, la „Liceul Andrei Şaguna", Braşov. Erau doi elevi pe care îi chema Ştefan I. Ion, unul, coleg cu mine, era de undeva din Dâmboviţa, Pucioasa, mi se pare; celălalt, în cursul superior, cu trei—patru ani mai vârstnic, era din Covasna, târguleţ din Secuime. Cu toate că nu erau în aceeaşi clasă, unul dintre profesori decisese să-i „deosebească" în felul următor: colegul meu era „ăl mic", iar celălalt, fireşte, „ăl mare". Cel din Pucioasa era un Ştefan I. Ion cum probabil mai erau câteva zeci la alte licee din România; „ăl mare" umbla cu o carte sub braţ, cu pasul lent, puţin adus din spate, şi cu nu-ştiu-ce aer de om sfătos, destul de sgârcit la vorbă. Uneori lua cuvântul la „Societatea de Lectură", fie comentând lucrarea unui coleg, fie citind un text original.

Ne-am împrietenit destul de curând, Ştefan I. Ion fiind un elev distins, cu mult „scaun la cap", interesat de tot ce era literatură, artă şi cultură. Eu îi arătam revistele la care colaboram, şi el le examina cu interes, ba ţin minte că la un moment dat, a început să trimită proze la reviste din Ardeal, câteva texte de-ale lui apărând în „Pagini Literare" de la Turda, dacă nu mă trădează amintirea.

La un moment dat, mi-a împărtăşit planul de-a scoate o revistă; eu aveam „la spate" experienţa a două caiete din „Start" (1933) şi i-am dat informaţiile de care dispuneam. Ştefan I. Ion pe care nici eu nu ştiu de ce îl numeam

„Lache", mi-a spus că, avea ceva economii făcute din meditaţii, şi era gata să le „investească" în revistă. La alegerea titlului m'a consultat, iar eu i-am sugerat câteva nume, din care a ales cuvântul „Flux", nici eu nu ştiu de ce; probabil că suna frumos, ca valurile oceanului, atât de depărtat de Braşov şi de... Covasna.

Adunând ceva „material", cred că şi de la Cernăuţi, unde între timp se înscrisese la Universitate (litere şi teologie, cred), a ales ca tipografie firma „Turóczi" de la Covasna, pentru că era mai ieftină decât altele şi pentrucă, în vacanţe, putea să se ocupe de revistă pe îndelete.

Era epoca în care scriam ciclul de poezii întitulat „Călătorii", şi mă întreb încă astăzi, cum de Ştefan I. Ion de la Covasna s'a oprit tocmai la acel cuvânt scurt, cu — în anii aceia — sunete misterioase de scoici şi alizee. Poate că au apărut două sau trei numere din revistă, nu am mai avut sub ochi niciun exemplar, de peste o jumătate de secol, şi nu mai ţin minte cine şi cu ce colabora. Îmi amintesc însă că nu peste mult timp am primit de la Cernăuţi o nouă publicaţie a lui Ştefan I. Ion, de data aceasta cu titlu nou. „Fluxul" se isprăvise, cum era obiceiul atâtor şi atâtor reviste tinereşti ale epocii! Tot atunci, când i-am dat lui Ştefan I. Ion lista de titluri, scriam un poem lung, întitulat „Ţara din meridianul legendei", plin de insule, alge, baobabi, banane şi liane. În revistele epocii nu mă îndoiesc că titlul a fost menţionat la rubrica „Va apare în curând".

În vara când l-am terminat, trecându-l pe curat într'un caiet, i l-am dat lui Ilarie Voronca, să-l citească, cu prilejul unei vizite pe care poetul lui „Ulise" o făcea la Braşov, înainte de-a se strămuta la Paris. Poate că am citit fragmente şi în camera de pe strada Cocrac, în care locuia M. Blecher, întotdeauna gata să mă asculte, în timp ce fierbea ibricul cu cafea, aşezat lângă patul pe care era întins.

În Honolulu, Hawaii, se anunţă în fiecare zi la radio şi la televiziune, ora fluxului şi a refluxului Oceanului Pacific. Nu rareori mă duc cu gândul la tipografia „Turóczi" din Covasna (se putea, oare, afla un loc mai puţin... exotic pentru cuvânul „Flux"?), unde Ştefan I. Ion făcea corecturi de perie, în şpalturile umede, publicând poeţi şi prozatori din Braşov, Cernăuţi, Rădăuţi, Vatra Dornei şi... Covasna.

Lui Ştefan I. Ion i-am pierdut urma de zeci de ani; mi s'ar părea însă (dar poate că aici să mă trădeze memoria trădătoare) că prin anii '70, când pregăteam ediţia „Călătoriilor" ce urma să apară la Madrid în „Colecţia Start", mi s'ar părea, zic, că am primit atunci un număr din cea de a doua publicaţie a lui Ştefan I. Ion, cârpăcit, lipit cu *sindetigon*, având cuvinte corectate cu cerneală, ca un document al anilor ce îşi aveau locul în cartea mea. Să fi fost, oare, expeditorul însuşi Ştefan I. Ion? Nu pot da un răspuns exact, dar iată, la ceas de seară, îl evoc în Arhipelagul Sandwich; îl văd cum urca strada dr. Baiulescu, sub Tâmpa, mergând încet, cu capul aplecat într'o parte, adus din spate, cu o carte sub braţ sunând la uşa noastră. Apoi lua loc pe un scaun, ca să începem convorbirea întreruptă ieri sau alaltăieri, în timp ce copacii bătrâni ai promenăzii aduceau în odaie un sgomot cu totul altul decât cuvântul „Flux".

ŞTEFAN BACIU

MIRCEA PETRU — DIMITRU RADU:

AVIAŢIA ROMÂNĂ ÎN LUPTA PE FRONTUL DE EST ŞI PE CERUL PATRIEI

New York, 1989. Editura Lumea Liberă. 160 pagini.

Ceea ce ridică acest modest dar frumos copertat volum de 160 pagini deasupra multor alte lucrări ale expatriaţilor români este dezinteresata şi curajoasa încercare de a evoca soarta sutelor de aviatori români din prima parte a războiului trecut, adică între 22 Iunie 1941 şi 23 August 1944. A scoate în Occident o carte în limba română despre un subiect rămas o jumătate de veac într'o adâncă tăcere, impusă întâi de ocupanţii sovietici, apoi de continuatorii lor de la Bucureşti, merită fără îndoială o deosebită preţuire. Cu această operă de pioasă aducere aminte ei nu au putut avea în vedere obţinerea vreunui câştig material, ci doar readucerca în lumina rampei istoria năpăstuitei noastre ţări, a jertfelor supreme aduse de tineretul român în încleştarea inegală şi — după părerea clarvăzătorilor de atunci — pierdută dinainte.

Chiar în prefaţă autorii arată că „este de datoria noastră aici, unde suntem liberi şi fără scrutarea cenzurii, de a completa segmentul exclus din istoria armatei române", referindu-se la recent apărutul volum „Istoria aviaţiei române" la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică de la Bucureşti, în care perioada 1941—1944 nu există.

Nedispunând de o documentaţie primară exhaustivă şi bazându-se în special pe reminiscenţe, scrisori şi fotografii din surse particulare, autorul primei părţi a cărţii a prezentat totuşi, într'un ansamblu sudat, aspectele inerent fărâmiţate ale închegării, în ajunul şi în perioada de început a războiului, a armatei noastre a aerului. Cu cifre şi date statistice detailate şi cu vădita conştiinţă a apartenenţei intime la naşterea şi creşterea acelui Corp Aerian Român de frumoasă dar efemeră amintire, fostul comandant de bord al societăţii de transport române LARES evocă crâmpeie din viaţa camarazilor şi prietenilor săi de arme, din care marea majoritate au pierit în nefericita campanie din Răsărit, mai ales după trecerea Nistrului.

Fără îndoială că mai valoroasă rămâne această primă parte a volumului în care sunt expuse structura, organizarea şi dotarea Comandamentului Forţelor Aeriene, apoi a Corpului Aerian Român şi a subunităţilor sale de vânătoare, bombardament, recunoaştere şi transport. Capitolul consacrat aviaţiei sanitare, în care femeile române au avut rolul precumpănitor, este deosebit de plin de viaţă prin aspectele individuale şi micile anecdote care îl punctează. Prezenţa personală a autorului în multe din scenele descrise imprimă acestor pasagii ritmul trepidant al vieţii de atunci a aviatorilor noştri, încă nedominaţi de profesionalismul care de pe atunci acaparase personalul marilor flote aeriene ale Statelor Unite, Marei Britanii, Germaniei, Japoniei şi Uniunii Sovietice. Cu atât mai mult trebuie înţeleasă această înşiruire de destine şi drame omeneşti ca un avertisment dat viitorilor amatori de aventuri militare.

Sfârşitul tragic, deseori inutil al marei majorităţi a luptătorilor aerului ai

ţării noastre, indiferent de specialitatea lor, s'a datorat în parte şi pregătirii lor neadaptate condiţiilor războiului modern, dar şi materialului tehnic depăşit sau de calitate nesatisfăcătoare, cu care erau siliţi să înfrunte un inamic superior dotat şi numeric mult mai puternic.

Unii după alţii, luptătorii în uniforma albastră cădeau în aer sau pe sol ca spicele sub furtună, indiferent dacă erau aviatori cu mare experienţă sau proaspeţi absolvenţi cu „caşul la gură", cum se spunea. Relatările în limbajul simplu, chiar elementar, corespunzând stilului rapoartelor de activitate ale timpului, redau în parte atmosfera dură, din care cel puţin oficial trebuia să lipsească orice vibraţie umană.

Tentativele, în cursul desfăşurării naraţiunii, de a îmbina evenimentele din spaţiul aerian al frontului cu cele ale firmamentului politic s'au lovit de inegala şi poate insuficienta documentare. Consultarea unor memorii ale aşilor aviaţiei cobeligeranţilor noştri de atunci, sau a istoricilor necontestaţi de mare valoare, i-ar fi scutit pe autori de o serie de aprecieri eronate şi chiar de afirmări contestabile. Aci ne referim în special la partea doua a lucrării, în care redarea evenimentelor politice a fost fie scoasă din contextul logic, fie turburată de interpretări neconforme cu realitatea. Astfel la p. 133 se afirmă că uzinele de avioane germane bombardate nu au mai livrat producţia necesară — ceea ce s'a resimţit într'adevăr pe frontul românesc. Adevărul a fost că majoritatea acestor uzine au fost dispersate în provincie, producând până la o lună înainte de capitulare considerabile cantităţi de avioane, care însă din lipsă de carburanţi au fost distruse pe sol (vezi amintirile lui Albert Speer).

Ofensiva sovietică de la Iaşi a început la 20 August 1944, nu la 19 (p. 138). Germanii au retras din Moldova 4 divizii blindate, nu corpuri (p. 140). Misiunea britanică paraşutată în România a aterizat lângă Alexandria la 21 Decembrie 1943, nu în Iunie. (p. 142). Autorul acestor rânduri a stat de vorbă cu ei chiar în dimineaţa zilei următoare. Oferta mareşalului Antonescu de a ceda guvernul lui Maniu, niciodată discutată serios, a fost acreditată de comuniştii din România pentru compromiterea acţiunii regelui Mihai. La fel şi argumentul condiţiilor de armistiţiu mai favorabile acordate mareşalului (p. 143). Începutul bombardamentelor asupra României a coincis cu eşuarea ultimului efort al generalului Maitland Wilson de la Cairo de a-l convinge pe Antonescu (schimbul de mesagii de la sfârşitul lunii Martie 1944) să rupă alianţa cu Hitler (pe care dealtfel mareşalul îl califica de gangster după întâlnirea din 5 August 1944) — ceea ce ar fi putut lămuri consideraţiile de la p. 144.

În privinţa rezistenţei eroice româneşti în faţa ofensivei sovietice dela Iaşi, autorii ar fi găsit materialul documentar edificator în cărţile lui Friessner, fostul comandant suprem al frontului românesc şi Kissel, şef de stat major al unei divizii germane, privitor la atitudinea diviziei (nu corpului) blindate a generalului Korne (p. 140).

În Italia sovieticii au făcut parte de la început din comisia de armistiţiu, având însă un rol pur consultativ, fapt pentru care li s'a acordat rolul hotărîtor în comisia omoloagă din România.

Se remarcă lipsa unei temeinice revizii a lucrării, care ar fi permis evitarea

strecurării unui număr de denumiri nepotrivite sau de date eronate, precum: Machi în loc de Macchi (p. 24—25), Lancaster nu Lancastair (p. 106). În 1940 Uniunea Sovietică a acaparat nu o treime a teritoriului nostru, ci ceva peste o pătrime (p. 43). Improprie atestarea „cucerirea" Odesei, care după grelele încleştări anterioare a fost abandonată de sovietici fără luptă la 16 Octombrie 1941 (p. 48). Armatele germane la Stalingrad erau de fapt una: a şasea (p. 53). Fotografiile reproduse ar fi lăsat o impresie mai agreabilă, dacă ar fi fost inserate la textele corespunzătoare.

Să rămânem la concluzia că în aviaţia română de acum 50 ani s'a păstrat un nucleu de entuziasm tineresc, şi de ce să n'o recunoaştem, de spirit de aventură, care pe măsură ce pierderile se acumulau, au făcut loc unei dârze resemnări, dar niciodată defetismului.

MIHNEA ROMALO

O IGNORARE NEMERITATĂ: BASIL MUNTEANO

Prin forţa împrejurărilor, cultura românească din exil îşi impune mai greu valorile, în drumul lor intervenind o serie de factori perturbatori, de ordin atât obiectiv, cât şi subiectiv. Pe de altă parte, recuperarea ei de către cultura românească de bază, cea construită în interiorul ţării (chiar împotriva tuturor împrejurărilor vitrege), întâmpină încă nejustificate rezistenţe, factorul politic interpunând multe obstacole şi regizate opacităţi. În această situaţie, apare ca o datorie morală a intelectualilor români stabiliţi în afara ţării de a proceda la o corectă evaluare a culturii noastre create aici în ultima jumătate de veac, de a-i selecta şi ierarhiza valorile, indiferent când acestea au fost create pe parcursul existenţei exilului românesc ca formaţiune etno-politică producătoare de valori spirituale, de a le aşeza apoi la locul ce-l merită în conştiinţa conaţionalilor şi, în cele din urmă, în cadrul culturii naţionale unitare, una şi indivizibilă.

Procedând în această prespectivă, ne revine datoria de a semnala şi de a readuce în atenţie contribuţia deosebită pe plan filozofic, istoric şi estetic, a unui autor român care s'a afirmat în cultura franceză şi a rămas într'o nemeritată uitare: Basil Munteano. Să încercăm a-i reevalua aportul lui de erudit literat, pătruns de o impresionantă deschidere către spiritualitatea europeană, prin liniile îndrumătoare ale uneia dintre cercetările sale fundamentale: *Constantes dialectiques en littérature et en histoire* (Paris, 1967, p. 408).

Pornind chiar de la acest titlu, observăm că aparentul paradox al „constantelor dialectice" asimilează fixităţile sincronice mobilităţii diacronice, deci devenirii istorice. Termenul de „constanţă", nefiind erodat prin plasarea lui falsă în jocul variabilităţilor, ne lasă să înţelegem că se referă la surprinderea existentului fenomenologic în substanţa care-i dă viaţă: umanul ca act. Aşadar, intenţia autorului este de a releva principalele funcţiuni spirituale şi istorice ale „constantelor dialectice", într'o perspectivă integratoare: feno-

menul literar în perspectivă critică, istorică, umanistă, existenţială şi fenomenologică,. Înţelegem, de asemenea, că este vorba de o cale urmată bivalent între analiză şi sinteză, dând o orientare spre esenţial într'un domeniu cu totul complex, marcat de contradicţii imprevizibile, fluid, cum este cel al literaturii. Desigur că un astfel de studiu se adresează dublei facturi a lectorului avizat: personală şi profesională; criticul şi istoricul ştiu că plăcerea personală a lectorului „dezinteresat" nu poate duce prea departe, fiindcă acesta rămâne mereu în umbra operei şi niciodată în strălucirea ei. Protecţia acestui lector se face prin ferirea lui de metode dogmatice.

Când încă formalismul nu se impusese ca tentaţie a spiritului critic modern, Basil Munteano atrage atenţia că ambiţia spre „definitiv" a formalismului dogmatizează „opera în sine", ca o realitate eternă şi abstractă. Dar, antiformalismul autorului în cazul de faţă constitue una dintre măsurile mobilităţii lui spirituale şi o garanţie a rezistenţei în timp a studiului său. Ocolind simplificările abuzive ale procedeelor pozitiviste de cercetare, autorul nu ezită să accentueze acel câştig al stilisticii romantice care este intuiţia activă şi viziunea de adâncime. Trebuie, deci, admisă expandarea frontierelor erudiţiei textualiste, pentru o liberă apropiere de contextul imanent al operei de artă. Erudiţia descriptivă, geometrică şi practică, se mărgineşte la „a şti", dar asta nu înseamnă şi „a cunoaşte", cu atât mai puţin „a înţelege".

Autorul distinge, prin această grilă, două niveluri de „constante": cele factual-existenţiale şi cele metafizic-esenţiale (amintind prin aceasta de dubla funcţiune a metaforei, stabilită de Lucian Blaga). Prima categorie priveşte fenomenele naturale şi teoriile disciplinare care le serializează; cea de a doua evocă fenomene pasionate şi pline de sens, care se pot numi „infinit", „eternitate", „universal", „existenţă", „absolut". Dar o „constanţă" este constant variabilă, ceea ce înseamnă că se schimbă aparenţele, fenomenele, dar fondul rămâne identic cu sine. Egalitatea profundă a „constantelor dialectice" este o unitate de contrarii. Jocul antitezelor — bivalenţa constantelor — poate fi probat, de altfel, în întreaga istorie literară a umanităţii, din Antichitate şi până astăzi. Permanentul dublu registru este cel care a inspirat afirmarea teoretică şi metodologică a principiului modern al structurii.

Opera este o „ţesătură de relaţii" (Merleau-Ponty), de o anvergură ce trebuie estimată ca atare: „Unul dintre rolurile decisive ale constantelor antinomice în naşterea şi existenţa operei literare este de a întreţine un joc complex de relaţii, raporturi, corespondenţe, comparaţii, care dau operei structura sa vitală". Această realitate a impus conştiinţei moderne rolul dialecticii ambiguităţii în evoluţia literaturii, şi datorită efectului ei de contrariere a oricărei logici lineare. Văzută în specificul literaturii, dialectica contrariilor nu se evidenţiază în abstracţie de mijloacele expresive particulare, care, în fapt, o organizează (lingvistic şi stilistic). Autorul pune în dependenţă dinamica specifică literaturii, tensiunea expresivităţii ei, de o stare generală a existenţei care este competiţia neîntreruptă dintre contrarii, dinamismul antagonismelor. Postulând această stare ontologică şi specificul ei în existenţa obiectelor de artă, Basil Munteano vine în imediata vecinătate teoretică a

unui alt reputat filozof şi estetician de origine română, Stephane Lupasco; ceea ce la Lupasco era un capitol dintr'o construcţie de anvergură, la Munteano primeşte o extensie autonomă în investigarea temeiurilor dialectice ale literaturii. Specializându-şi demersul pe arta literară, esteticianul procedează la o sinteză specifică, aplicată, a contrariilor. În această accepţie esenţial estetică, dialectica contrariilor nu numai că nu anulează, ci chiar întreţine o stare caracteristică de ambiguitate (concept care l-a preocupat şi pe Empson şi a fost angajat filozofic de Merleau- Ponty).

Accepţia estetică a dialecticii noţiunilor contrarii are ca obiect aspectele specifice investigate la nivelul mijloacelor de expresie, al limbajului caracteristic, prin care gândirea se organizează şi se nuanţează într'un mod particular, lingvistic şi stilistic. Dialectica expresivităţii literare relevă esenţa creaţiei ca sens al unui fenomen vital şi ca finalitate a acestuia. În această perspectivă rămâne, însă, într'o stare prea puţin evidentă personalitatea creatorului, tot astfel cum orice demers formal, aşa cum este şi cel al constantelor dialectice, rămâne exterior faţă de transcendenţa operei. Într'o perspectivă mai largă, literatura este, ea însăşi, o perpetuă şi inepuizabilă sursă pentru construcţia filozofică. Bachelard avea evident dreptate când intuia aprofundarea filozofiei prin poezie. (Demersul propriu-zis istoric a lui B. Munteano nu intră în preocuparea însemnărilor de faţă.)

Observând o anume filiaţie a disciplinelor literare, cu punct de origine în conceptul de „literatură generală" (concepută ca o „istorie a ideilor", în felul cum va dezvolta, strălucitor, acest concept Adrian Marino), autorul voieşte o construcţie formală ca o „ştiinţă a literaturii", în buna tradiţie a rigorismului formalist german (Herbart, Spengler, Hegel) şi în descendenţă faţă de ambiţia lui Mihail Dragomirescu de a funda o astfel de disciplină specializată, care să mijlocească înţelegerea operei în specificul ei organic constructiv, în ideea de a asigura astfel un temei solid obiectivităţii valorilor literare, dincolo de prejudecata hedonistă promovată de psihologismul estetic contemporan. Demersul scientist, aşa cum l-a văzut B. Munteano, presupune o succesiune de etape procedurale, unele discipline preliminare, altele propriu-zise, cu relaţiile şi filiaţiile lor, fiecare cu rezultatele lor. Între o „literatură generală" şi o „istorie a ideilor", autorul înclină spre cel de-al doilea concept, având grija de a nu escamota, prin această grilă cuprinzătoare, faptul literar imediat, relieful lui particular, ce este el în realitate şi ce cauzalitate îl determină. Pentru a proteja cercetarea de acest risc al artificialului, autorul apelează la permanenta mobilizare a conştiinţei cititorilor şi specialiştilor prin ediţii critice, publicarea de inedite şi de variante, comentarii de toate felurile.

O etapă necesară este, în acest sens, delimitarea operei de influenţele ambianţei ei biografice şi istorice, pentru a o considera „în sine", ca o prezenţă imediată, organică şi specifică, o unicitate. Aceasta presupune, implicit, a admite studiul textului, care să lumineze şi să explice efectele artistice ale operei, dimensiunile ei emotive, printr'o aprofundare stilistică a acestora (în sensul eforturilor de „Stilforschung" ale lui Karl Vossler, Leo Spitzer, Helmut Hatzfeld). O altă idee de o incontestabilă modernitate a autorului român este aceea a promovării cercetării literare sub formă de monografii — istoria literară şi literatura comparată ca discipline monografice, ca sinteze organice (istoria ideilor alcătuind o construcţie originală: o „sinteză verticală"). O altă viziune modernă este cea a identificării mijloacelor de fuzionare a esteticii şi istoriei literare (dorinţă mereu exprimată, de la Benedetto Croce încoace): printr'o critică a criticilor, pentru a se evidenţia cu atenţie rezultatele dintr'o parte şi din cealaltă. Se adaugă aici o indicaţie procedurală dependentă de specificul artistic al operei, indicaţie de o netulburată actualitate: permanentul recurs la obiect, numai acesta fiind în măsură să indice metoda care este cea mai potrivită, natura studiului care îi este cel mai apropiat.

Cât priveşte literatura comparată, esteticianul francez de origine română îşi edifică cititorii asupra problemei printr'un tablou sinoptic al situării ei: promisiunile şi criza comparatismului, dialectica polarităţilor structurale, comparaţia literară şi literatura comparată. Şi aici regăsim integrarea cercetării de specialitate într'o viziune ontică, din care face parte: literatura comparată este alimentată de universalitatea dialecticii la nivelul proceselor vitale, o caracteristică a însăşi acestor procese fiind starea de „comparaţie", atât pentru om, cât şi pentru natură în general.

După cum îşi propusese, autorul ajunge, în cele din urmă, să numească acele constante ale literaturii care vor intra în dialectica proceselor vitale: principii şi structuri retorice, „convenienţa" şi „culoarea locală", dialogul competitiv dintre „raţiune" şi „inimă", corespondenţe senzoriale şi dialectice între pictură şi poezie („ut pictura poesis" — Horaţiu, Arta poetică), dialogul limbilor (limbajelor) prin traduceri. Ca un corolar al acestei ample situări a fenomenului literar, capitolul dedicat *Universalităţii şi autohtoniei* finalizează problematica de specialitate într'un câmp de interes acut pentru conştiinţa contemporană, cel al definirii specificului naţional. În cadrele acestui excurs, autorul are prilejul să evidenţieze câteva constante ale literaturii române, relevate prin opere şi autori de certă originalitate expresivă (situând la baza acesteia particularităţile folclorului născut de o parte şi de cealaltă a Carpaţilor), care merită cu prisosinţă să capteze atenţia culturii europene, datoare să-i recunoască virtuţile artistice specifice, capabile să le certifice apartenenţa la patrimoniul universal al valorilor spirituale.

Basil Munteano se dovedeşte un autor de o accentuată modernitate şi de o temeinică cunoaştere a problemelor speciale, două dimensiuni esenţiale şi complementare ale operei sale. El îmbină fructuos perspective umanist-filozofice cu demersuri specializate estetic, tot aşa cum priveşte fenomenul cultural european în specificul contribuţiilor care îl alcătuiesc. O vastă bibliografie de specialitate redă sursele ce i-au ajutat documentarea. Considerăm, de aceea, o nejustificată lacună ignorarea contribuţiei sale în domeniul esteticii şi al teoriei literaturii; acestea vor trebui să facă parte — suntem siguri — din referinţele de bază ale culturii româneşti şi ale evoluţiei contemporane marcate de cele două discipline.

TITU POPESCU

IN MEMORIAM

OCTAVIAN VUIA

31 August 1914—11 Decembrie 1989

Viaţa şi activitatea lui Octavian Vuia se caracterizează printr'o bogată diversitate, el afirmându-se pe multiple planuri de realizări fructuoase. Posedând o aleasă cultură, de formaţie filozofică, câştigată prin studii şi cercetări în România, Franţa şi Germania, creaţia lui era dominată, în mod explicabil, de o conştiinciozitate dusă până la pedanterie, ceea ce a avut ca rezultat faptul că doar o mică parte din noianul de idei şi din bogata imaginaţie ce-l stăpâneau au ajuns să vadă lumina tiparului.

Rutinat mânuitor al condeiului — fie că era vorba de filozofie, teologie, literatură sau politică — Vuia se hotăra totuşi greu să-şi pună pe hârtie gândurile, verificându-şi şi corectându-şi neîncetat scrisul. De sigur, este regretabil că în acest fel multe din cugetările lui, expuse verbal — în cercuri mai largi, sau mai restrânse, ori la microfon — nu au ajuns să fie publicate, s'au risipit, s'au pierdut. Doar prea puţin din bogata lui muncă de creaţie a ajuns să fie tipărită, ea cristalizându-se în primul rând într'un excepţional de bine primit volum de principii filozofice, apărut în 1961 la Paris şi întitulat *Remontée aux sources de la Pensée occidentale*. Studii şi eseuri de proporţii mai reduse, având conţinut filozofic, literar, religios sau politic, a mai publicat Octavian Vuia în limba franceză şi germană, precum, bine înţeles, şi în româneşte, în special în prestigioasele reviste: *Destin, Bună Vestire, Buletinul Bibliotecii Române* din Freiburg şi *Revista Scriitorilor Români*. Tipărite în diverse periodice, aceste texte au rămas multora necunoscute; căci autorul, preocupat permanent de a cerceta cât mai mult şi a reda apoi altora tot ceea ce considera important, nu s'a putut hotărî să-şi sacrifice timpul, pentru a înmănunchia într'un volum toată activitatea lui creativă, sau a face un bilanţ sintetic a tot ceea ce a produs în domeniul spiritual. Din acest motiv ar fi greu acuma, după ce Octavian Vuia ne-a părăsit, să prezentăm o caracterizare completă a tot ce el a publicat. Pentru a nu greşi, printr'o expunere doar parţială a operei lui, ne vom limita a ne referi aici numai la contribuţiile pe care le-a adus la îmbogăţirea tezaurului spiritual al *Revistei Scriitorilor Români*.

Diversitatea creaţiei lui Octavian Vuia se reflectă şi în varietatea subiectelor pe care le-a abordat în textele publicate de revista noastră, ele putându-se grupa în trei categorii: serialul *Întoarcerea lui Zamolxe*, întitulat de autor *poem filozofic*, paginile *memorialistice*, referitoare la viaţa culturală din România de altădată şi contacte avute de el cu personalităţi de seamă din ţara, pe atunci liberă, şi *eseul sintetic* de evidenţiere a *ideilor filozofice*, importante, apărute în decursul istoriei poporului român, cu semnalarea principalilor reprezentanţi ai acestora.

Expunere captivantă şi plină de înţelesuri, *Întoarcerea lui Zamolxe* prezintă cititorului figura impunătoare a unui înţelept înconjurat şi urmat de discipolii săi, persoană imaginară, înfăţişată de Octavian Vuia astfel, încât se

înţelege că e vorba de Mircea Eliade, cărturarul român pe care el îl cunoscuse bine şi al cărui colaborator se mândrea că a fost.

Este de menţionat că doi autori: Octavian Vuia şi Gabriel Liiceanu, fără să fi ştiut unul de intenţiile celuilalt, au elaborat concomitent lucrări asemănătoare; în timp ce autorul din România pregătea publicarea cărţii *Jurnalul de la Păltiniş* — în care descria ultimii ani din viaţa lui Constantin Noica, înconjurat de discipolii lui în sihăstria în care se retrăsese la Păltiniş — la fel lucra şi Vuia la descrierea existenţei simbolice a celuilalt mare filozof contemporan, Mircea Eliade, care trăia în Statele Unite. Este, fără îndoială, o mare pierdere pentru cultura românească, faptul că Octavian Vuia ne-a părăsit, înainte de a fi ajuns să termine partea a treia, ultima din serialul *Întoarcerea lui Zamolxe*, eseu la care ţinea mult şi pe care — cum mărturisea într'o scrisoare — intenţiona să-l retipărească ulterior într'un volum. Boala l-a împiedicat să-şi aducă la îndeplinire acest deziderat. Deşi suferind, avea dorinţa fierbinte să continue serialul, exprimându-şi mereu speranţa că va reuşi să-l isprăvească. Astfel, la 12 Aprilie 1989, el îmi scria:

> „Aş dori să trimit, pentru numărul următor al Revistei, continuarea seriei *Întoarcerea lui Zamolxe*, din care s'au publicat două capitole. Ar urma deci Capitolul III (cu trei subcapitole); articolul este de dimensiuni modeste. Lucrez la el şi sper că cel mai târziu în Iunie, îl vei avea... La sfârşitul seriei voi publica în volum întreg şirul capitolelor *Întoarcerii lui Zamolxe*".

După două luni, la 5 Iunie 1989, se arăta mai sceptic în realizarea proiectului, scriindu-mi:

> „Din păcate, trecând printr'o perioadă negativă, nu pot să promit cu exactitate, trimiterea poemului filozofic *Întoarcerea lui Zamolxe, III*, la timpul convenit. Dacă ai o soluţie, te rog să mi-o comunici".

Iar după alte şase săptămâni, la 20 Iulie 1989, din ce în ce mai suferind, mă anunţa aproape resemnat:

> „Voi căuta, în cele trei săptămâni pe care mi le-ai pus la dispoziţie, să termin articolul *Întoarcerea lui Zamolxe III*, dacă, fireşte, sănătatea, prea precară, îmi va permite".

Boala însă nu i-a mai permis să termine eseul; singurul text pe care a reuşit să-l mai scrie — cu mâna tremurândă şi slova abia lizibilă — a fost necrologul despre prietenul şi colaboratorul lui apropiat, Horia Stamatu, apărut în No. 26 al *Revistei Scriitorilor Români*, *Întoarcerea lui Zamolxe* a rămas neterminat, fără a lăsa măcar să se întrevadă cum înţelegea autorul să întregească părţile apărute anterior în *Revista Scriitorilor Români*, No. 15 (p. 9—17) şi 20 (p. 59—72).

Pagini *memorialistice* a publicat Octavian Vuia în două numere ale revistei. În însemnările apărute în No. 20 (p. 169—174), el descrie contactele avute cu Nicolae Iorga, în diferite împrejurări, atât în ţară, cât şi la Paris în timpul când devenise membru al Şcolii Române din capitala Franţei, al cărei director era marele cărturar român. Într'un al doilea articol tipărit în No. 23 al revistei (p. 162—168) şi întitulat *Întâlnire cu oameni şi idei*,

Octavian Vuia evocă momente din primii ani de război mondial, menţionând atât atmosfera de înalt nivel spiritual, pe care a creat-o venirea la aşezământul din capitala Transilvaniei a unor cărturari prestigioşi ca Vasile Pârvan, Octavian Goga sau Lucian Blaga, precum şi înfrăţirea armonioasă creată la Cluj, prin colaborarea cu profesori sosiţi temporar din vechiul Regat, cum a fost Ion Petrovici.

Fără îndoială că aportul principal adus de Octavian Vuia Istoriei Culturii Româneşti îl constituie articolul său documentat *Dimensiunile cugetării româneşti*, apărut în No. 19 al Revistei (p. 113—140). Aruncând o privire retrospectivă asupra trecutului spiritual al poporului nostru, începând cu *Învăţăturile lui Neagoe Basarab* sau scrierile lui Dimitrie Cantemir, oprindu-se la marii gânditori români din secolul XIX: Maiorescu, Eminescu, Conta, autorul s'a ocupat, după importanţa lor, şi de filozofii români din secolul XX, prezentând o sinteză clară şi documentată, menită să aducă o contribuţie valoroasă oricărui cercetător care se interesează de aspectele principale ale gândirii româneşti în decursul istoriei.

Contemplând străduinţa depusă de Octavian Vuia de a-şi aduce modesta contribuţie, atât prin expuneri de idei şi reflecţii originale, cât şi prin evidenţierea realizărilor înfăptuite de gânditorii români, trebuie să ne exprimăm regretul că el ne-a părăsit prea de timpuriu, fără a se fi îngrijit să înmănunchieze în timpul vieţii întreaga lui creaţie, pentru ca ea să poată fi apreciată la justa ei valoare şi folosită ulterior în mod fructuos.

CONSTANTIN SPOREA

ŞTEFAN MANCIULEA
(1894—1985)

Secolul trecut, în care s'a născut Ştefan Manciulea, a cunoscut mari schimbări istorice, politice şi culturale. În acel timp existau imperiile otoman şi austro-ungar, ţări mari ca Rusia, Germania, Franţa, Italia, Spania, Portugalia şi numeroase state aflate sub dominaţia altora, care se străduiau să-şi câştige libertatea şi independenţa. Pe atunci, România se compunea din Muntenia (Ţara Românească), Moldova şi Dobrogea, ajunse sub suzeranitatea imperiului otoman; iar Transilvania se afla de mult sub stăpânire străină. Românii de peste tot, luptau pentru obţinerea unităţii naţionale.

Acesta era contextul istoric în care Ştefan Manciulea a trăit, a muncit, a suferit şi s'a străduit să lupte pentru binele neamului şi al bisericii.

Ştefan Manciulea s'a născut în satul Straja, din munţii Apuseni, la 6 Decembrie 1894, dintr'o familie de buni români, nu prea înstăriţi. A urmat şcoala primară din Straja, apoi între anii 1912—1917 gimnaziul din Blaj, unul din vechile aşezăminte culturale ale Bisericii Române Unite.

În amintirile lui, Manciulea descrie viaţa grea a şcolarilor din Blaj: pâinea o primeau de la Mitropolie, dar majoritatea elevilor fiind fii de ţărani săraci, erau nevoiţi să locuiască mai mulţi împreună şi să-şi aducă mâncarea de acasă,

Ştefan Manciulea în ultimii ani de viaţă

gospodărind alimentele împreună sub formă de „cooperaţie economică". (Detalii sunt redate în revista noastră No. 26, la pag. 141). Nu lipseau „piedici şi hopuri" în acest sistem de alimentare, căci părinţii nu puteau să le dea totdeauna cele trebuincioase. Taxele şcolare erau destul de mari. Pentru Manciulea şi pentru alţi şcolari, buni la învăţătură, ele erau însă plătite de către Mitropolitul unit din Blaj. (V. Revista No., 26, p. 145).

Între anii 1914—1917 Ştefan Manciulea a urmat cursurile seminarului teologic unit din Blaj. În 1916, războiul fiind în toi, Mitropolitul de la Blaj, împreună cu sfetnicii săi, profesorii şcoalelor şi seminarului teologic, au fost siliţi să plece de la Blaj şi să se stabilească la Oradea. Mulţi au plecat cu familiile lor. Seminariştii au fost instalaţi într'o şcoală elementară şi au avut de întâmpinat multe dificultăţi, pe care le-au învins totuşi cu vigoarea tinereţii. Un timp, studenţii teologi au fost transferaţi la Beiuş, apoi au fost readuşi la Oradea, unde în Iunie 1917 Ştefan Manciulea a terminat şcoala şi a primit diploma de „Absolutoriu teologic", cu care s'a întors acasă.

Pentru a evita diferite neajunsuri, şi făcând uz de dispoziţiile legilor maghiare în vigoare — care permiteau teologilor după terminarea studiilor să poată

amâna îndeplinirea serviciului militar cinci ani, în cazul că erau angajaţi în vreun serviciu de către conducerea Bisericii Române Unite —, Ştefan Manciulea a înaintat cererea de a deveni învăţător. Imediat i-a şi venit aprobarea de a funcţiona ca „învăţător suplinitor confesional în comuna Hăpria". Şcolile româneşti aveau în acel timp conducători pe preoţii locali. Atât directorul şcolii, preotul unit Antoniu Filipescu, cât şi inspectorul şcolar, preotul ortodox Ioan Berghian l-au primit cu bucurie pe noul învăţător, care şi-a început activitatea în Septembrie 1917. La început, nu aveau mulţi copii la şcoală, deoarece unii dintre ei erau reţinuţi să muncească la câmp, alături de femeile ale căror bărbaţi erau mobilizaţi în război. Iarna însă, şcoala se umplea cu elevi. Între Straja şi Hăpria era o distanţă de doi kilometri, drum pe care Manciulea îl parcurgea pe jos, indiferent de cum era vremea.

La finele anului şcolar, absolvenţii au fost examinaţi de cei doi preoţi; toţi elevii au fost promovaţi, după care examinatorii au urat învăţătorului, să continue munca şi în anul următor.

Au urmat însă evenimente hotărîtoare, pentru Manciulea şi Transilvania: s'a terminat războiul şi românii s'au întrunit în adunarea naţională de la Alba Iulia, în cadrul căreia la 1 Decembrie 1918 au proclamat unirea Transilvaniei, a Banatului şi a Crişanei cu celelalte provincii ale neamului, pentru a forma România Mare. Străduinţele poporului (ardelean) de a-şi câştiga libertatea erau sprijinite de ierarhii bisericilor ortodoxă şi unită, care sfătuiau pe oameni să nu facă abuzuri şi să ierte tot şi pe toţi pentru a se asigura un viitor mai bun. Cum în acel timp, Biserica Română Unită nu avea Mitropolit, iniţiativele în numele ei au fost luate de vicarul general Vasile Suciu, iar la serbarea din Alba Iulia, alături de oamenii care conduceau politica, se aflau arhiereii Miron Cristea, episcopul ortodox de Caransebeş şi Iuliu Hossu, ierarhul unit din Gherla. Cu emoţie a descris mai târziu Manciulea participarea lui la impresionanta manifestaţie de la Blaj.

În noua situaţie creată după formarea României Mari, Ştefan Manciulea ar fi avut posibilitatea să devină preot, fiind obligat, în acest caz, mai întâi să se căsătorească. Dânsul voia însă să-şi continuie studiile şi — obţinând în acest scop o bursă — a plecat la Bucureşti şi s'a înscris la secţia de istorie şi geografie, a Facultăţii de Litere şi Filozofie. La universitatea din Capitala ţării a avut ca „maeştri" pe savanţii: Nicolae Iorga, Simion Mehedinţi, Vasile Pârvan şi Dimitrie Onciul, ale căror scrieri le-a citit şi aprofundat plin de admiraţie.

După trei ani de studii şi-a luat licenţa cu Nicolae Iorga şi Dimitrie Onciul având ca temă „Întemeierea Ţării Româneşti"; marele istoric, mult apreciat nu numai în România, dar şi în străinătate, mai târziu îl invita pe discipolul său să ţină lecţii despre cultura transilvăneană, la cursurile de vară pe care le organiza în cadrul „Universităţii populare" întemeiate în 1911 la Vălenii de Munte.

După luarea licenţei, Ştefan Manciulea s'a înscris pentru doctoratul în geografie, cu teza „Graniţa de vest", sau „Câmpia Tisei", pentru a continua opera „Câmpia României", începută de savantul George Vâlsan, care decedase, după ce funcţionase ca profesor la Universitatea din Cluj. Apreciat în mod deosebit de Simion Mehedinţi, Manciulea a fost numit de acesta, în anul doi de studii „Custode al seminarului geografic", timp în care a organizat şi inventariat biblioteca seminarului. Alături de „maestrul" lui pentru geografie, la doctorat Manciulea a avut ca preşedinte al comisiei pe Constantin Rădulescu-Motru. La teza de doctorat a muncit 16 ani, timp în care funcţionase ca profesor la liceul Moise Nicoară din Arad şi făcuse minuţioase cercetări în acea regiune, privitor la oameni, obiceiuri, geografie, climatologie, hidrografie şi aspectele etnice.

Mai târziu Manciulea deveni profesor la liceul Sf. Vasile din Blaj, post pe care l-a deţinut între anii 1929—1937, având totodată şi atribuţia de director al Bibliotecii Centrale Arhidiecezane şi al Muzeului. În 1938 el a fost numit „Inspector secundar de control" pentru ţinutul Mureş, iar în 1941 profesor-conferenţiar la universitatea din Cluj — mutată temporar la Sibiu — până în 1947, când a fost „exclus din învăţământul superior" cu menţiunea „persoana şi catedra". Măsura a fost luată în cadrul desfiinţării abuzive a Bisericii Române Unite, Ştefan Manciulea fiind preot şi profesor al acestei biserici. A urmat arestarea lui şi ani grei de detenţiune; după ce a fost eliberat din închisoare, i s'a dat doar ocupaţia de măturător în parcul Sanatoriului de tuberculoşi din Blaj, adică în grădina fostului seminar teologic, de lângă catedrală, care fusese transformată în 1948 în spital.

La vârsta de pensionare, Manciulea a primit doar o pensie corespunzătoare ultimei ocupaţii avute, adică de măturător. Abia după ce în 1970 a înaintat un memoriu, despre activitatea culturală desfăşurată în decursul vieţii, secţia culturală a CC al PCR a dispus să i se recalculeze pensia, iar el a fost solicitat să ajute la organizarea bibliotecii blăjene şi la strângerea de material ştiinţific în legătură cu istoria Ardealului.

Bătrânul profesor a îndurat toate suferinţele cu seninătate creştină; s'a retras în casa clădită de el la Blaj, unde şi-a continuat cercetările şi a scris numeroase studii. Trăia singur, căci îi murise soţia, iar cele două fete — Ana şi Ştefania — veneau dela Cluj, unde locuiau, doar uneori să-l vadă. S'a stins la 12 Iulie 1985, cu smerenia preotului român unit şi cu speranţa că situaţia din România, totuşi se va schimba. La înmormântare au luat parte peste şaptezeci de preoţi uniţi români, în frunte cu arhiereii Alexandru Todea şi Ion Ploscaru. În curtea defunctului episcopul Todea a spus:

> „Noi nu cerem decât ce este al nostru; noi cerem lăcaşurile de rugăciune, bisericile noastre ce ne-au fost luate pe nedrept, cerem să ne putem ruga lui Dumnezeu, după legea şi datinele noastre. Istoria şi dreptatea sunt de partea noastră."

Prin activitatea lui culturală, Ştefan Manciulea s'a afirmat ca un demn continuator al corifeilor Şcolii Ardelene. Pentru cercetările şi scrierile lui ştiinţifice a fost distins cu premiul Udrişte Năsturel al Academiei Române (în 1931) şi cu alte evidenţieri pentru meritele sale intelectuale. Începând cu anul 1922 el a publicat numeroase studii şi articole în revistele: *Banatul, Salonul Literar, Cultura Creştină, Blajul, Transilvania, Ardealul, Unirea, Unirea Poporului, Alba Iulia, Gazeta Transilvaniei, România Nouă, Vatra, Flacăra.*

De asemenea, el a publicat numeroase cărţi şi broşuri: *Frontiera politică româno-maghiară*, Bucureşti 1928; *Graniţa de vest*, Blaj 1946; *Biblioteca Centrală din Blaj*, 1939; *Graniţa de vest a românilor din vechea Ungarie*, Vălenii de Munte, 1939; *Sate şi sălaşuri din Câmpia Tisei*, Bucureşti 1939; *Ioan Micu Moldovan*

autor de manuale istorice, Blaj 1939; *Câmpia Tisei*, Bucureşti 1939; *Muzeul Blajului*, Blaj 1940; *Bazinul Trascăului*, Bucureşti 1940; *Episcopia greco-catolică maghiară din Hajd-Dorog*, Blaj 1942; *La frontière ouest de la Roumanie*, Bucureşti 1940; *Aşezările româneşti din Ungaria şi Transilvania în secolele XIV, XV*, Blaj 1941; *Elemente etnice străine aşezate în Banat între anii 1000—1880*, Timişoara 1942; *Transilvania în cărţile de geografie apărute până la 1940*, Cluj 1942; *Câmpia Transilvaniei*, Bucureşti 1944; *Rolul macedonenilor în dezvoltarea economică a oraşelor Transilvaniei*, Cluj 1947; *Legăturile Blajului cu Franţa în anii 1800—1801*, Sibiu 1948.

După revenirea la Blaj, Ştefan Manciulea a trimis în anii 1969—1978, printr'un fost elev de-al său o serie de articole privind cultura românească, care au apărut în prestigiosa revistă *Bună Vestire* din Roma întitulate: *Augustin Bunea* (1969), *Scriitori străini despre vechimea şi numărul Românilor din Transilvania, Bănat şi Ungaria* (1970), *Timoteiu Ciparíu* (1971), *Nicolae Iorga şi Blajul* (1971), *Ioan Micu Moldovan* (1972), *Biblioteca Documentară „Timoteiu Ciparíu" din Blaj* (1973), *Episcopul Ioan Inocenţiu Micu, întemeietorul oraşului Blaj* (1976), *Aleea busturilor de la Blaj* (1976), *Corifeii Şcolii Ardelene* (1977), *Blajul şi 3—15 Mai 1848* (1978).

În cercetările sale, Ştefan Manciulea a acordat o atenţie deosebită relaţiilor dintre români şi unguri. Între altele, el a demonstrat cum în Transilvania, la venirea maghiarilor, existau românî, locuind aici încă din vremea dacilor şi romanilor. De asemenea a prezentat dovezi despre modul cum în 1435 în Ardeal, s'a format uniunea ungurilor, germanilor şi secuilor; cum s'a constituit armata nobililor care i-a învins pe români, silindu-i a deveni doar o populaţie muncitoare de „iobagi", formă socială sub care au rămas românii până la Unirea lor cu România Mare.

Este dificil a judeca obiectiv şi critic opera lui Ştefan Manciulea prezentă în numeroase volume, studii, articole; totdeauna el apărea ca un „Maestru", ca un om plin de bunăvoinţă, fără alte pretenţii, decât de a lăsa impresia unui „om de omenie". Este părerea despre el, pe care şi-au format-o toţi cei cari l-au cunoscut.

Ştefan Manciulea s'a străduit toată viaţa să spună adevărul, socotind că aceasta este garanţia libertăţii şi începutul mântuirii.

Ca martor al „căii celei drepte" el rămâne un om de mare cultură, care a muncit, a suferit şi s'a bucurat de toate biruinţele poporului român, dar s'a stins înainte de a putea vedea reînvierea Bisericii şi primenirea neamului românesc.

PAMFIL CARNATIU

Scriitorul *Ion Brad* a publicat în 1988 în Editura Eminescu romanul „Proces în recurs", în care descrie viaţa lui Ştefan Manciulea. Cartea reproduce o parte din amintirile lui Ştefan Manciulea, care apare în volum sub numele de Vasile Mihalcea, alias Ştefan Straja. Sunt redate momente importante din viaţa cărturarului blăjan, din viaţa lui de elev, participarea la adunarea din 1918, de la Alba Iulia, despre arbitrajul de la Viena şi alte evenimente hotărîtoare din istoria României contemporane.

HANS DIPLICH

23. 02. 1909—02. 07. 1990

Ne-a părăsit un prieten devotat, un iscusit interpret şi tălmăcitor al creaţiei literare româneşti, un pilon de nădejde al legăturii dintre culturile română şi germană.

Chiar anii de bază ai formaţiei lui intelectuale, timpul când şi-a însuşit vastele cunoştinţe, a constituit o epocă favorabilă comparării şi îmbinării dintre cele două lumi spirituale: căci Hans Diplich mai întâi în România a urmat liceul german şi a studiat la Bucureşti şi Cluj, iar ulterior şi-a desăvârşit formaţia de cărturar la Münster, în Westfalia. Posedând perfect ambele limbi, Diplich a folosit din plin acest avantaj, pentru a-şi pune talentul în slujba mijlocirii dintre cele două culturi; şi astfel, pe lângă o prodigioasă operă poetică proprie în limba lui maternă, el a redat meşteşugit versuri din limba română în germană. Fie că este vorba de poezia populară românească sau de creaţii ale unor cunoscuţi autori, măestria cu care Diplich a transpus gândurile, ideile sau descrierile în limba germană a făcut ca versiunile acestor traduceri să fie la fel de mult apreciate şi gustate ca şi cele în forma originală.

Trebuie subliniat că afirmarea lui Diplich ca mijlocitor dintre cele două culturi nu s'a limitat doar la cea de rutinat traducător de poezii; cu acelaşi interes şi entuziasm, el s'a dedicat intensificării relaţiilor culturale româno-germane şi pe alte planuri, publicând valoroase eseuri, rezultat al unor minuţioase cercetări. (*Revista Scriitorilor Români*, 13, p. 175; 15, p. 180).

În afară de aceasta, când timpul şi sănătatea i-au permis, Diplich a luat parte cu dragoste şi interes la multe manifestări culturale ale organizaţiilor româneşti. Şi Societatea Academică Română l-a avut uneori pe Hans Diplich prezent la diferite reuniuni, el îmbogăţind în mod simţitor nivelul spiritual al acestor întruniri. Astfel, a fost salutată cu multă căldură participarea lui Hans Diplich la Congresul al IV-lea internaţional ţinut de această organizaţie, în 1964, la Regensburg. Emoţia simţită de compatrioţii prezenţi, ascultând expunerea scriitorului german despre *Poezia populară la români (Volksdichtung bei den Rumänen)*, a culminat când, la sfârşit, talentatul poet a recitat, în versificare proprie, traducerea în limba germană a poeziei *Meşterul Manole*. (*RSR*, No. 3, p. 216—217). Iar ca o încoronare a ataşamentului prietenului bănăţean faţă de creaţia poetică românească, el a mai recitat şi poezia *Dunărea* — trimisă de Alexandru Gregorian Congresului, deoarece nu putuse veni personal —, tradusă în mod spontan în limba germană.

De altfel între aceşti doi poeţi se stabilise, pe lângă o fructuoasă colaborare, şi o strânsă prietenie; iar când Alexandru Gregorian a decedat, departe de patrie, în Spania, Diplich i-a dedicat cuvinte mişcătoare în revista noastră (No. 24, p. 186—187).

Dragostea pentru poporul nostru şi-a manifestat-o Hans Diplich şi în cadrul organizaţiei culturale a germanilor sudesteuropeni *Südostdeutsches Kul-*

turwerk, unde mulţi ani a făcut parte din consiliul de conducere, şi în special în revista trimestrială a acestei instituţii *Südostdeutsche Vierteljahresblätter*, unde era coredactor. Nenumărate au fost articolele publicate aici, fie semnate de Diplich, fie scrise sub influenţa lui, referitoare la problemele culturale româneşti. O evidenţiere deosebită merită eseul de sinteză apărut în anul 1974 (p. 88—95), în care Diplich analizează sistematic evoluţia noţiunilor „prieten-duşman" în relaţiile germano-române *(RSR*, No. 13, p. 175—176).

Exemplul cel mai elocvent al străduinţei lui Diplich de a aduce un aport eficace la dezvoltarca relaţiilor româno-germane l-a constituit asentimentul ce l-a dat în numele lui personal şi al organizaţiei Südostdeutsches Kulturwerk, pe care o reprezenta, de a se organiza, în 1979, împreună cu Societatea Academică Română, care luase această iniţiativă, o reuniune germano-română cu tema generală *Das Bild der Deutschen bei den Rumänen, das Bild der Rumänen bei den Deutschen. (RSR*, 17, p. 185—234). (Imaginea germanilor la români, imaginea românilor la germani).

Importanta contribuţie adusă de Hans Diplich la dezvoltarea relaţiilor germano-române şi aportul lui valoros pentru mai buna cunoaştere reciprocă dintre cele două popoare vor putea fi cu greu înlocuite în viitor; pierderea acestui bun şi devotat prieten se va resimţi mereu. Toţi care l-au cunoscut îi vor păstra o amintire dragă, iar noi românii îi vom rămâne recunoscători, pentru felul cum a ştiut, prin minunatele lui tălmăciri, să prezinte în cercurile internaţionale, geniul creator al poporului nostru.

CONSTANTIN SPOREA

AMINTIRI DESPRE ION MIREA

Prietenia mea cu Ion Mirea a durat 41 de ani, din 1946 până în 1987, când acesta s'a stins din viaţă la vârsta de 75 de ani. În primăvara anului 1946 am organizat la galeria Căminului Artei, pe care o conduceam împreună cu Caterina (Pif) Dulfu, o retrospectivă *Luchian*, cu 30 de tablouri împrumutate de Muzeul Simu, de colecţia Zambaccian şi de alte colecţii particulare. Se împlineau 30 de ani de la moartea marelui artist şi voiam să-i cinstesc memoria prezentând publicului bucureştean o imagine vie a creaţiei sale. Într'o bună zi a venit să viziteze expoziţia un tânăr înalt, slab, chipeş, cu o privire caldă în care străluceau bucuria şi admiraţia pentru tablourile văzute. Am intrat în vorbă şi am aflat că era şi el pictor, că se întorsese de curând din Italia, unde studiase timp de doi ani medicina şi că obţinuse sala Dalles pentru o expoziţie în luna Noembrie. Se numea Ion Mirea.

De atunci a venit regulat la Căminul Artei unde se întâlnea cu pictorii Pallady, Şirato, Iser, Henry Catargi, Lucian Grigorescu, Ciucurencu, Ion Ţuculescu şi alţi artişti prieteni ai galeriei sau cu critici de artă ca Petru Comarnescu, V. Beneş, Niculae Argintescu-Amza sau colecţionari ca Zambaccian, dr. Dona, Lazăr Munteanu, ing. Laserson, avocaţii Baziliade, Emil Ottulescu, Aznavorian, etc.

Am devenit repede prieteni, pentrucă nutream aceeaşi pasiune pentru artă, aceeaşi admiraţie pentru operele lui Luchian, Pallady sau Brâncuşi, aceeaşi preferinţă pentru un limbaj plastic în care să predomine lumina, culoarea şi dimensiunea poetică a realităţii.

L-am invitat pe Mirea să participe la expoziţia colectivă din toamnă a Căminului Artei alături de Pallady, Şirato, Ciucurencu, Ştefan Constantinescu, M. H. Maxy, M. W. Arnold, toţi pictori mai vârstnici şi consacraţi, ceea ce însemna pentru el o promovare.

Expoziţia personală de la Dalles a obţinut un deosebit succes, ceea ce a determinat juriul să-i acorde în unanimitate premiul pentru cea mai bună expoziţie a anului, distincţie instituită de Căminul Artei. Cu acest prilej, scriam în revista *Lumină şi Coloare:* „Premiul acordat consacră talentul incontestabil al d-lui Ion Mirea, care se afirmă ca un fruntaş al generaţiei sale." În primăvara anului 1947 s'a ţinut un concurs pentru acordarea unor burse de studii la Paris, oferite de guvernul francez. Lucrările prezentate de candidaţi au fost expuse la Căminul Artei. Juriul din care făceam parte trebuia să atribuie două premii, unul pentru pictură, al doilea pentru sculptură. Pentru acesta din urmă n'a existat nicio dificultate: a fost acordat în unanimitate lui Ion Vlad. Pentru celălalt premiu însă, a fost balotaj, voturile concentrându-se în mod egal asupra lui Ion Mirea şi Al. Istrati. Neputându-se lua o hotărâre după mai multe tururi de scrutin, i-am propus lui Ribeyrolle, directorul Institutului Francez din Bucureşti să ceară guvernului autorizaţia de a acorda două burse de pictură în 1947, adică şi bursă pentru anul viitor, cei doi candidaţi fiind amândoi foarte talentaţi. Propunerea a fost acceptată şi astfel s'au acordat două burse de pictură: una lui Ion Mirea, cealaltă lui Al. Istrati.

Bursele începeau din luna Septembrie. Istrati, bine informat, a plecat imediat în Bulgaria pentru „o călătorie de studii" şi de acolo s'a dus direct la Paris. Ion Mirea şi Ion Vlad au aşteptat până în Septembrie când n'au mai putut pleca, orice călătorie în străinătate fiind interzisă de autorităţi din cauza evenimentelor politice. Şi astfel Ion Mirea nu şi-a putut realiza visul de a ajunge la Paris decât 17 ani mai târziu, în 1964, când şi-a încasat şi bursa acordată în... 1947!

Ceea ce m'a cucerit de la început în tablourile lui Mirea din anii '40 a fost albastrul cerurilor care acopereau aproape trei sferturi din suprafaţa peisajului. Un albastru torid, incandescent, de o intensitate halucinantă, un albastru care capta lumina pentru a o iradia după aceea, un albastru mediteranean, al cărui secret îl păstra cu grijă artistul şi care arăta o trăire la înaltă tensiune.

Din păcate, după instaurarea dictaturii proletariatului la sfârşitul lunii Decembrie 1947, galeria Căminul Artei a fost desfiinţată şi artiştii n'au mai avut un loc de întâlnire preferat. Pe Mirea însă am continuat să-l văd, ca şi pe Pallady, Şirato sau Petru Comarnescu, fie la mine acasă în Bulevardul Dacia, fie ducându-mă la ei. Rămăsesem şomeur şi aveam destul timp liber. Nu-mi mai puteam exercita profesiunea de avocat căci nu fusesem admis în noul Colegiu, fiind socotit ca „vârf", adică făcând parte din elita acestui corp, iar comuniştii voiau

să desființeze elitele. Pierdusem și postul de cronicar plastic la ziarul *Semnalul*, care fusese suprimat. Iar la noile publicații comuniste nu voiam să colaborez. De altfel nici nu prea eram solicitat. Timp de câțiva ani, n'am mai publicat nicio cronică plastică.

Când Mirea venea în Bulevardul Dacia, suna de trei ori câte un sunet scurt și repeta încă odată semnalul, potrivit unui cod dinainte convenit. Recurgeam la acest procedeu pentru a afla dacă vizitatorul era un prieten. Trăiam o epocă de suspiciuni, de temeri, de teroare și ne apăram și noi cum puteam.

Împărtășeam cu Mirea aceleași idei asupra situației și eram de părere că singura soluție era o rezistență pasivă, morală, pentru conservarea valorilor fundamentale ale culturii noastre. Mirea, ca și Pallady, Șirato, Ion Țuculescu și alți pictori refuzau să trimită lucrări la expozițiile regionale sau naționale, păstrându-și în atelierele lor tablourile pe care le pictau.

Cum știam că telefoanele erau puse sub ascultare, nu ne anunțam vizitele și atunci când stăteam de vorbă acopeream aparatele cu câte o pernă.

Mirea evoluase în pictura sa către o afirmare a identității naționale, folosind izvoarele și resursele artei populare. Susținea că față de invazia realismului socialist adus de la Moscova, datoria artiștilor era să opună o artă autentic românească pe linia marilor maeștri ai picturii noastre din epoca dintre cele două războaie mondiale urmași ai lui Ștefan Luchian. Pe aceeași poziție s'a situat și Ion Țuculescu și, după câțiva ani, s'a iscat o polemică între ei, fiecare pretinzând întâietatea în adoptarea acestei folosiri a artei populare în creația lor. La moartea lui Țuculescu în 1962 Mirea mi-a scris: „Eu îl cred un mare pictor. Procesul interpretării covoarelor țărănești în pictură a fost rezultatul lungilor discuții pe care le-am avut împreună și față de care nici unul din noi n'a avut prioritate... La înmormântarea lui, în afară de Codiță și de Gherasim, am fost singurul pictor care a plâns."

Deși pictura lui Ion Țuculescu este mai intelectualizată, având o vădită înclinare către suprarealism, totuși ea se înrudește cu aceea a lui Ion Mirea, având același fond comun: folosirea elementelor de artă populară pentru crearea unui specific național în artă. Mirea era mai liric, mai atras de dimensiunea poetică a realității exprimată prin strălucirea acordurilor de coloare, pe când Țuculescu era mai structurat în compoziția tablourilor sale. Dar amândoi au avut aceeași atitudine de refuz față de realismul socialist într'o epocă în care o asemenea poziție cerea mult curaj pentru înfruntarea multor riscuri. Abia către sfârșitul anului 1963 Mirea a putut avea o mare expoziție retrospectivă cu 60 de tablouri în sala Dalles. Cu acest prilej, Petru Comarnescu îi spunea: „În pictura ta, văd cerul și ascult cântecele moldovenești."

Ce se întâmplase pentru ca o asemenea expoziție să poată avea loc sub regimul comunist?

Părăsisem țara în Iulie 1961 și mă stabilisem la Paris, unde timp de aproape doi ani am lucrat la redactarea unei monografii despre Brâncuși, pe care i-o făgăduisem marelui artist la ultima noastră întrevedere din Octombrie 1938. O isprăvisem în toamna anului 1962, după o călătorie în Statele Unite unde am văzut vreo 60 de sculpturi de Brâncuși în muzeele din New York, Philadelphia,

Boston, Houston, New Orleans și în câteva colecții particulare, astfel încât eram singurul critic de artă din lume care admirase direct și ansamblul monumental din Târgu-Jiu și sculpturile lui Brâncuși din România și cele din Franța și Statele Unite, adică aproape în întregime opera lui.

Negăsind un editor care să-mi accepte lucrarea, deoarece toți socoteau că Brâncuși era prea puțin cunoscut pe vremea aceea pentru a merita o monografie cu un catalog științific al operei sale, m'am văzut nevoit să-mi întemeiez propria mea editură pe care am întitulat-o ARTED. Și astfel la începutul lunii Mai 1963 a putut apare la Paris monografia mea în care arătam că *Brâncuși a reprezentat felul de a gândi lumea al țăranului român, că e socotit de cei mai de seamă critici de artă ca unul dintre cei mai mari sculptori ai tuturor timpurilor și că e un artist care a exprimat puterea de creație și geniul poporului român.*

Am trimis imediat în țară 4 exemplare: unul lui Comarnescu, al doilea lui Mirea, al treilea lui Ion Dumitrescu, președintele Uniunii Compozitorilor și soției sale Mariana Dumitrescu, o mare poetă azi pe nedrept uitată, iar al patrulea exemplar Verei Ilchievici. Nici unul n'a ajuns la destinație. Am aflat mai târziu că au fost predate Comitetului Central! Pe la mijlocul lunii Iunie librăria Saint-Beuve din bulevardul Saint-Germain mi-a telefonat că a primit o comandă urgentă pentru 12 exemplare din monografia Brâncuși și mi-a cerut să i le livrez imediat. I-am răspuns că poate veni să le ridice pentrucă nu aveam cu cine să i le trimit. Atunci librarul m'a întrebat dacă șoferul Ambasadei Române poate veni să le ia. I-am răspuns afirmativ și astfel am aflat că Ambasada Română din Paris se interesa de cartea mea. De fapt, Comitetul Central ceruse aceste exemplare pentru a le împărți membrilor secției de agitație și propagandă care trebuia să ia o hotărâre pentru reconsiderarea poziției Partidului Comunist față de opera lui Brâncuși. Rezultatul a fost că, începând din Septembrie 1963, ansamblul de la Târgu-Jiu a fost amenajat, căci până atunci rămăsese în paragină, iar *Coloana fără sfârșit* se afla pe un maidan unde se aruncau gunoaiele orașului. A urmat o campanie extraordinară pentru revendicarea lui Brâncuși ca un genial reprezentant al poporului român, au început să apară în ziare și reviste articole despre el, s'au tipărit timbre poștale cu figura lui și cu operele sale, precum și ambalaje pentru diferite produse pe care se afla tipărită *Coloana fără sfârșit*, etc. Cărțile mele n'au mai fost oprite la poștă și au putut ajunge la destinație și întreaga poziție a regimului față de o producție artistică mai liberă cu un caracter național s'a schimbat în mod favorabil. Așa se explică faptul că la finele anului 1963 Ion Mirea a putut să aibă o expoziție de mare amploare în sala Dalles, urmată la scurt timp de o expoziție postumă a operei lui Țuculescu. În 1964 Mirea a putut ieși pentru prima dată din țară împreună cu soția și fiicele sale și nu s'a mai întors. A avut două expoziții la Londra și una la Paris, unde s'a stabilit definitiv până la moartea sa în 1987.

În Occident, Ion Mirea și-a schimbat și viziunea artistică și felul de a picta. A renunțat la peisagii și la arta figurativă și s'a îndreptat către o stilizare din ce în ce mai pronunțată până la o variantă originală a artei abstracte. Păstrez și azi în colecția mea un tablou dăruit de Ion Mirea prin 1966 în care, pe un fond negru ca un ecran plutesc niște frunze sau simple foi purtate de vânt, viu

colorate. Mereu în căutarea unor noi forme de expresie, Mirea a încercat să facă o sculptură pictată ca în ciclul *Turnurilor* alcătuite din planuri geometrice de lemn suprapuse sau să adune în nişte cutii cu capac de sticlă tot felul de obiecte aruncate la gunoi, rebuturi inutile, pe care le-a denumit *Recolte pentru cei umili*. Dar după câţiva ani el a revenit la adevărata sa vocaţie picturală, creind ciclul de *Rugi cromatice* în care şi-a regăsit şi avântul şi verva coloristică.

În cele două decenii petrecute la Paris ne-am văzut mai rar, amândoi fiind absorbiţi de viaţa frenetică a acestui mare oraş. Existau de altfel şi unele divergenţe între noi, care n'au izbutit însă să distrugă prietenia şi amintirile comune care ne uneau. Urmăream fiecare activitatea celuilalt, citeam poemele pe care Mirea le publica în diferite reviste ale refugiului românesc şi îi preţuiam vocaţia poetică şi sentimentul religios care se afirmase de altfel şi în fervoarea picturii sale.

În ultima vreme era foarte bolnav, nu mai părăsea casa şi atelierul din strada Gaston Pinet, respira greu şi avea lângă el o butelie de oxigen.

L-am vizitat ultima dată cu câteva luni înainte de a-şi da sfârşitul. Vorbea greu şi îşi aştepta deznodământul ca o eliberare. Nu mai picta. Îşi exprima patima lăuntrică în poemele atât de inspirate de dragostea de oameni.

Mi-a dăruit un ultim tablou în care dansul culorilor se îmbină într'o armonie plină de o viaţă strălucitoare. Îl păstrez şi azi, în micul meu apartament, alături de o sculptură de Zadkine şi de câteva desene colorate de Pallady. Şi tabloul lui Mirea rezistă bine în această vecinătate, căci arta adevărată are întotdeauna o adiere de poezie. Pallady, Zadkine, Mirea, trei mari prieteni care au fost, într'o anumită epocă, martorii vieţii mele. M'au ajutat să înfrunt piedicile ce mi s'au ivit în cale în lunga mea luptă pentru promovarea unei arte autentice. Trei mari prezenţe şi trei mărturii în anii mei târzii, când amintirile sunt tot mai puternice în amurgul vieţii!

IONEL JIANU

GEORGE CASIAN COŞBUC

8 Septemvrie 1866 — 9 Mai 1918

În 1966 s'a celebrat împlinirea unui secol de la naşterea marelui poet epic al Românilor, poet naţional şi poet universal: *George Casian Coşbuc*. La 9 Mai 1988 s'au împlinit şaptezeci de ani de la plecarea dintre noi a acelui mare suflet care încă de pe băncile liceului grăniceresc din Năsăud a cântat în versuri nemuritoare, din adâncurile pământului românesc, pe Român şi pe Români în general. Acelaşi entuziasm îl va domina pe poet la Cluj, la Sibiu şi apoi la Bucureşti. A dorit să scrie o „epopee naţională" dintr'o singură bucată, însă rezultatul a ieşit fărâmiţat. Totuşi, privind poemele lungi scrise de el, se poate afirma că temele înfăţişate ne oferă o unitate de creaţie. *Casian Coşbuc* a fost un mare istoric şi un talentat narator, un intuitor şi un cântăreţ care a turnat în proză şi în poezie mari teme tradiţionale şi istorice. El aduce în poezia românească cultă un suflu

nou, plin de optimism; *satul* şi *săteanul* nostru intră în poezia noastră cultă. Numai un mare geniu a putut crea poezia izvorîtă din condeiul şi creierul zbuciumat al acestui mare fiu ieşit din mijlocul poporului român.

Nu s'ar putea trece cu vederea această aniversare tristă, fiindcă e vorba de un om care dispare la vârsta de 52 de ani, adică în plină maturitate, un om care i-ar fi putut da României Mari mult mai mult, prin vasta lui cultură naţională şi universală. Nu încape îndoială; se ştie că poetul a suferit din tinereţe fizic, însă ceea ce l-a amărît mult şi i-a scurtat viaţa, a fost mai ales pierderea timpurie a unicului său fiu, Alexandru, şi în al doilea rând ocuparea celei mai mari părţi din trupul României de inamicii poporului român. Poetul a visat o Românie Mare şi Unită, care să cuprindă cea mai mare parte a Românilor de sub stăpâniri străine, şi totuşi, contrar acestui vis această Românie n'a fost a „tuturor Românilor", fiindcă milioane din ei au rămas şi mai departe sub dominaţii străine şi apăsătoare.

El a fost *poetul românimii* sau, cum i s'a mai spus, *poetul ţărănimii*, doi termeni asemănători, căci noi suntem ţărani şi Români în acelaşi timp, toată cultura

noastră se leagă de cele două noţiuni şi nimeni nu a sesizat acest fenomen şi nu l-a reflectat mai mult, dându-i locul meritat în cultura noastră literară, decât *George Casian Coşbuc*.

În decursul istoriei noastre, „preoţimea" şi „oieritul" ne-au menţinut uniţi ca popor şi ne-au făcut cunoscuţi unii altora. Aş putea spune că „păstoritul şi oaia" au fost factorii de legătură dintre „fraţi şi surori" din cele mai îndepărtate epoci ale existenţei noastre etnice, linguistice şi istorice şi până în zilele noastre. *Spaţiul mioritic* al lui Lucian Blaga ne-o confirmă edificator.

„Bardul de la Năsăud" vede lumina zilei la 8 Septemvrie 1866. Numele de familie era *Casian;* numele *Coşbuc,* care aparţinea unui nobil rus pierdut prin masa Românilor, a fost adoptat de presbiterul Nelevaica Casian odată cu moştenirea averii lăsată preotului de rusul menţionat. Satul în care s'a născut poetul se numea Hordou, dar mai târziu a devenit *Coşbuc*. Familia Casian a dat comunei un mare număr de preoţi, atât ortodocşi, cât şi uniţi; chiar George Coşbuc a fost botezat unit. Însă uniţii şi ortodocşii, mai presus de orice, formează un tot unitar: *poporul român!* Şi în privinţa aceasta un bun Român a fost George Casian Coşbuc. Poetul avea mai mulţi fraţi şi surori care au fost educaţi după posibilităţile financiare ale părinţilor, preotul Sebastian Coşbuc şi preoteasa Maria, născută Avacum, de loc dintr'o comună vecină, Telciu.

Georgică al popii învăţă primele litere ale alfabetului românesc, adică alfabetul latin, adoptat oficial la 1860, dela cantorul şi învăţătorul Tănăsăucă Mocodeanu, fost caporal într'un regiment de frontieră. Şcoala primară o începu la etatea de şapte ani la Telciu. După trei ani de studii, termină prima etapă şi trecu la Năsăud, unde locui în casa învăţătorului Rotaru. Tot aici urmă şi liceul, pe care-l termină în anul 1884.

Ca elev al liceului grăniceresc, prestigios focar de cultură românească, activitatea tânărului poet a fost prodigioasă; îl preocupa umanistica, însă pentru ştiinţele practice şi exacte nu avea mare înclinaţie. Primele lui poezii apar în liceu; de fapt el scria mai de mult în revista „Muza Someşană", foaia societăţii literare *Virtus Romana Rediviva,* una din societăţile care au făcut epocă în Transilvania secolului trecut, printre Românii asupriţi permanent de Unguri şi Secui. Producţia literară a poetului a ajuns la 160 de poezii.

După ce George a terminat liceul, tatăl poetului ar fi dorit ca fiul să îmbrace după un timp haina protească. Dorinţa părintelui s'a ciocnit de aceea a fiului, şi, în loc să urmeze facultatea de teologie, el s'a înscris la cea de filozofie şi litere de la Universitatea din Cluj. Aici a rămas doar un an. Sentimentele lui puternice româneşti nu puteau accepta ostilitatea fiilor de magnaţi unguri şi secui cari predominau în universitate; costul ridicat al vieţii şi al taxelor şcolare, precum şi alţi factori de ordin familial, îl fac să abandoneze studiile universitare. Publică poezii prin mai multe reviste, cu numele lui şi sub pseudonim. Între timp intrase în corespondenţă cu Ioan Slavici, directorul ziarului *Tribuna* din oraşul de pe Cibin, care i-a oferit poetului un post de corespondent la „secţia economică". Coşbuc se ocupa însă şi de multe alte lucruri pentru ziar şi redacţie: el făcea munca de corector, dar în acelaşi timp purta corespondenţă cu autorii articolelor; prin scrisori şi creaţii populare primite spre publicare din toate părţile,

el s'a familiarizat cu graiurile româneşti de pretutindeni. Sibiul ortodox şi mai ferit de Unguri l-a ajutat pe poet să iasă pentru moment din criza financiară în care se aflase încă de la Clui. Anii petrecuţi la *Tribuna* din Sibiu au fost cei mai fericiţi din viaţa poetului şi cei mai fecunzi din punct de vedere creator. Existau atunci mai multe centre culturale în afară de şcolile admise de autorităţile maghiare, care constituiau focare de studiu şi de dezvoltare spirituală.

De la Sibiu l-au chemat Bucureştiul şi Titu Liviu Maiorescu, a cărui familie era originară din Bucerdea de pe Mureş, de lângă localitatea Blaj, denumită Mica Romă. La 12 Mai 1889, apăru în ziarul *Tribuna* una dintre cele mai frumoase

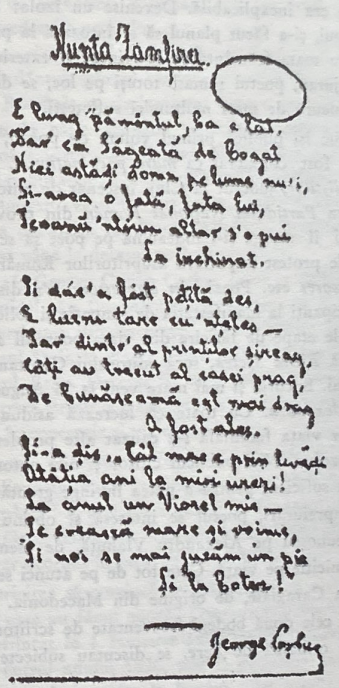

creaţii originale ale poetului: *Nunta Zamfirei.* În acelaşi an, poezia a fost retipărită în revista ieşeană *Convorbiri literare,* organ al societăţii literare *Junimea.* Cu acest poem, Casian Coşbuc este consacrat ca poet. Maiorescu, citind poezia, i-a scris poetului ardelean îndemnându-l a merge la Bucureşti, unde, după marele critic, tânărul „... va putea să-şi desvolte mai bine opera literară în centrul vieţii naţionale şi culturale româneşti". Cu tot îndemnul celor din jur, poetul nu a trecut Carpaţii decât după ce şi-a rezolvat problema serviciului militar austriac.

Medicul militar l-a declarat „untauglich" (inapt))pentru serviciul militar. Poetul avea o afecţiune cardiacă. El trecu frontiera Carpaţilor pe la „Vama Cucului", cum făceau şi alţi mii de Români nemulţumiţi de situaţia politică şi naţională de peste munţi. Se ştie cu siguranţă că poetul se afla în Bucureşti la 1890. După ce Coşbuc a ajuns în capitala românismului, Maiorescu i-a dat un serviciu la Ministerul Cultelor ca „asistent de arhitect", activitate nepotrivită cu pregătirea intelectuală a tânărului năsăudean. Totuşi, el a stat aici şapte luni cu un stipendiu de 200 lei pe lună. N'a trecut mult timp şi Capitala de atunci l-a decepţionat complet pe poet. Îi lipsea mediul cu care era deprins. Răceala oamenilor din capitala Regatului nu-i pria, indiferenţa constatată la intelectualii de la care spera vreun ajutor era inexplicabilă. Devenise un izolat în mijlocul propriului său popor. Cu timpul, şi-a făcut planul să se întoarcă la părinţii săi, în regiunea năsăudeană. Dar, cu toate frământările interioare şi exterioare, cu toate neajunsurile care îl înconjurau, poetul rămase totuşi pe loc, se descurcă cum putu mai bine, ba chiar se bucură de mari mulţumiri sufleteşti.

La 1883, Coşbuc îşi publică primul volum de poezii, cunoscutele *Balade şi idile*, prin care a fost consacrat ca *mare poet naţional*. În acelaşi an, celebrul *proces al memorandiştilor*, judecat la Cluj, înscenat de autorităţile ungureşti contemporane împotriva *Partidului Naţional Român* din provinciile locuite în majoritate de Români îl atrage şi-l îndeamnă pe poet să scrie unele din cele mai vehemente poeme de protest împotriva asupritorilor Românilor, cum sunt *Pentru libertate*, *In oppressores* etc. Poezia *In oppressores* s'a distribuit în foi volante între miile de participanţi la manifestaţia de simpatie şi solidaritate cu cei acuzaţi.

Una din scurtele etape de fericire din viaţa poetului a fost căsătoria lui cu tânăra bucureşteancă *Elena Sfetea*, sora editorului Constantin Sfetea, care îi va supravieţui 24 de ani. Bucuria şi mai mare veni la 23 August 1895, când se născu unicul lor copil, *Alexandru*. Cu toate că lucrează asiduu, Coşbuc continuă să creeze neîncetat, dar viaţa familială i-a cauzat alte probleme financiare pe care cu greu le putea rezolva. Nici publicul cititor şi nici autorităţile de competenţă nu-l ajutară pe poet suficient pentru a putea învinge greutăţile de ordin material. Datorită acestor împrejurări, poetul se interesă şi obţinu un serviciu la Casa Şcoalelor, unde îl cunoscu pe Alexandru Vlahuţă, de asemenea poet şi scriitor, cu care a legat o amiciţie pe viaţă. Cam tot de pe atunci se împrieteni cu marele dramaturg Ion Luca Caragiale, de origine din Macedonia. Despre desele lor întâlniri sunt martore cele două bodegi frecventate de scriitori bucureşteni, *Mercur* şi *Mircea*, unde, la o halbă de bere, se discutau subiecte de o înaltă valoare literară.

Cu toate greutăţile de ordin material, activitatea lui George Casian Coşbuc între 1890 şi 1907 este prodigioasă. La 8/21 Februarie 1907 izbucneşte revolta ţărănească dela Flămânzi, din judeţul Botoşani (= Batu Han), din vina unor administratori şi arendaşi evrei. Numărul ţăranilor masacraţi atunci a atins în Moldova şi în Muntenia cifra de 11.000, şi revolta a putut fi stinsă abia patru ani mai târziu, în 1911. În acest an, George Casian Coşbuc publică faimosul lui poem *Noi vrem pământ*, refuzat de Maiorescu; în general însă poezia a fost

bine primită, ba chiar tradusă în diferite limbi străine, devenind una din capodoperele poeziilor sociale.

În 1912 începu războiul balcanic, terminat după un an prin pacea de la Bucureşti, prezidată de Titu Liviu Maiorescu, primul ministru de atunci. Dorul de casă îl rodea pe Coşbuc mereu. Frontiera n'o putea trece legal, dar o trecu clandestin de multe ori, însoţit fiind de Ioan Slavici şi Emil Isac, ajungând până la Arad, Cluj, Sibiu etc. În 1910, guvernul imperial austriac decretă o amnistie generală în toată Transilvania şi, atunci, cu primul tren, poetul s'a dus direct la Năsăud, apoi acasă, unde nu mai fusese de mai bine de douăzeci de ani. În 1914 repetă această călătorie, însă clandestin, şi, de abia ajuns la Năsăud, se întoarse repede la Bucureşti, urmărit de jandarmii imperiali, sub pretextul c'ar fi un mare naţionalist român şi un iredentist periculos.

În 1914 are loc asasinatul arhiducelui Franz Ferdinand la Sarajevo, în Bosnia, eveniment ce a deslănţuit primul război mondial. În acelaşi an moare regele Carol I. În 1915, România se declara stat neutru înarmat. La finele lui Iulie 1914, Coşbuc cunoscu la băile Tismana pe marele romanist italian, profesorul Ramiro Ortiz, directorul Institutului Italian de Cultură din Bucureşti, care mai târziu s'a îngrijit de publicarea în limba română a *Divinei Comedii*, după traducerea poetului năsăudean, versiune apreciată ca fiind una din cele mai bune redări în alte limbi a poemului lui Dante Alighieri. Amiciţia dintre cei doi fii ai Romei latine a durat până la decesul poetului.

La 26 August 1915, George Casian Coşbuc trece printr'una din cele mai mari tragedii din viaţă: unicul său fiu, *Alexandru*, student la Facultatea de Litere şi Filozofie de la Universitatea din Bucureşti, moare într'un accident de automobil în satul Băileşti, judeţul Dolj, la etatea de 20 de ani. Adus în Capitală, el fu înmormântat la cimitirul Bellu. Decesul fiului a grăbit moartea tatălui. În următorii trei ani, poetul trece printr'o transformare profundă, nu numai în atitudinea lui faţă de viaţă, ci şi în concepţia şi viziunea ei.

Puţini sunt oamenii de cultură din istoria României care s'au bucurat în viaţă de asemenea distincţii mari ca poetul nostru. Aşa bunăoară, la 27 Mai 1916, Academia Română l-a ales membru activ în locul devenit vacant după moartea lui Nicolae Gane. De asemenea, Academia Română i-a conferit cel mai de seamă premiu literar acordat în ţară: *Herescu-Năsturel*.

Poetul a avut fericirea să conducă în colaborare cu alţi colegi câteva reviste literare şi de cultură care au făcut epocă. Triumviratul literar *Caragiale—Casian/ Coşbuc—Slavici* a infiinţat la 1 Ianuarie 1894 renumita revistă *Vatra*, care apărea la Bucureşti. În cursul anului 1896, poetul publicase un volum de poezii cu titlul *Fire de tort*. În acelaşi an ies la lumina zilei marile lui traduceri *Eneida* de Publius Vergilius Maro şi *Mazeppa* de George Gordon Lord Byron. La 1 Iunie 1897 apare sub direcţia lui Casian Coşbuc revista săptămânală *Foaia interesantă*, o publicaţie literară, ştiinţifică şi ilustrată. Tot în acel an, poetul este angajat la redacţia *Albinei*, o publicaţie enciclopedică, unde el publică articole didactice. Concomitent îi apare în volum traducerea din sanscrită *Sakuntala* de poetul indian Kalidasa. În 1899, Coşbuc tipăreşte două volume în proză *Povestea unei coroane de oţel* şi *Războiul nostru pentru neatârnare*, despre războiul româno-

ruso-turc din 1877—1878. La 23 Decembrie, Casian Coşbuc, ajutat de Alexandru Vlahuţă, înfiinţează revista *Semănătorul*, care a devenit un curent literar important. În 1902 îi apare poetului al treilea volum de poezii *Ziarul unui pierde-vară*. În vara aceluiaşi an, el face o vizită în Italia şi începe cercetări despre Dante Alighieri şi *Divina Commedia*, la a cărei traducere a lucrat cincisprezece ani. În Florenţa, poetul a folosit marile biblioteci locale pentru a face cercetările necesare. În 1904 îi apare cel de-al patrulea volum de poezii *Cântece de vitejie*. În 1906 publică traducerile *Georgicele* lui Vergilius, *Odiseea* de Homer şi *Versuri alinate* de Carmen Sylva (Elisabeta de Wied, prima regină a României). În 1908 publică în româneşte opera latină *Parmeno* de Publius Terentius Afer. În 1909 îi apare volumul de proză *Superstiţiile păgubitoare poporului nostru*. În 1910 traduce din germană piesa lui Friedrich von Schiller, *Don Carlos*. În anii 1910—1912, poetul redă în româneşte din engleză *Câteva idei asupra educaţiunii* de John Locke.

Coşbuc a mai tradus din germană în 1888 poemul lui Martin Ortiz, care a trăit la Alba Iulia, intitulat *Zlatna* (= Aurita), în care sunt menţionaţi foarte mult Românii din acea regiune. Tot pe atunci a tradus din marele liric spaniol Gustavo Adolfo Becquer, *Rima LIII*. Trebuie menţionat faptul că traducerile făcute de George Casian Coşbuc sunt creaţii literare superioare altor traduceri similare făcute de poeţi români sau străini.

La 28 August 1916, România intră în războiul pentru întregirea Patriei. Trecerea Carpaţilor de către trupele române îl entuziasmează pe Coşbuc, care întrevedea împlinirea unui vis şi unui ideal milenar. Înfrângerile militare şi catastrofa provocată de intrarea Germaniei pe frontul carpatic au culminat prin ocuparea a mai mult de jumătate din teritoriul naţional şi cu căderea Capitalei în mâinile inamice. Toate aceste evenimente îl amărăsc mult pe poet. Situaţia nu se restabileşte decât după luptele crâncene de la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti din August 1917, când ofensiva germană este oprită. După izbucnirea revoluţiei ruse, Germania a impus armistiţiul, căruia i-a urmat pacea de la Buftea din 7 Mai 1918.

În tot timpul ocupaţiei ţării şi Capitalei, Coşbuc şi soţia lui au trăit la Bucureşti, îndurând rigorile stăpânirii străine. Sănătatea poetului, slăbită încă de mult datorită suferinţei cardiace, s'a agravat după decesul fiului şi l-a îmbătrânit mult.

Două zile după ce se semnase pacea umilitoare, s'a răspândit ca un fulger ştirea că marele poet transilvănean George Casian Coşbuc a decedat subit în casa lui de pe Calea Plevnei Nr. 48, în etate de 52 de ani, înainte de împlinirea idealului naţional pentru care luptase şi suferise o viaţă întreagă. Această zi de 9 Mai 1918 a însemnat doliu în cultura şi literatura română. Înmormântarea s'a făcut la 11 Mai, la orele 16.00, fiind condus de la casa lui la cimitirul Bellu de Ioan Onciu, Ioan Bianu, Ioan Slavici, Bogdan Duică, Ioan Bogdan şi un grup de studenţi şi admiratori. Pe sicriu se vedeau coroane de flori din partea Ministerului Instrucţiunii Publice, Casei Şcoalelor, Academiei Române şi familiei Sfetea. Discursul funerar l-a rostit profesorul universitar Ioan Bogdan, reprezentând Academia Română. Înhumarea s'a făcut lângă doritul său fiu, Alexandru. Aşa s'a stins din viaţă poetul George Casian Coşbuc, acea ramură răsărită din trunchiul

viguros al poporului român. Figura lui de dincolo de mormânt a crescut şi creşte mereu, ajungând la proporţiile măreţe de azi, îmbrăţişând pe toţi Românii de pretutindeni. Spiritul lui, ce pluteşte printre noi, este însuşi spiritul autentic al geniului poporului român.

George Casian Coşbuc şi-a iubit poporul şi pământul românesc cu cuvântul, cu fapta şi cu exemplul până la ultima suflare. *Satul* dorit din care a răsărit, cu toată natura înconjurătoare, l-a animat şi l-a desfătat, oferindu-i toate frumuseţile din care s'a inspirat şi din care a sorbit cu nesaţ, ca din izvorul unei ape cristaline. *Sat, natură, lumină!* Este „trinitatea" inseparabilă dintre poet şi realitate, şi formează în linii generale traiectoria inspiraţiei poetice casian-coşbuciene în combinaţie cu frumuseţea şi graţia versului său muzical şi fără pereche de curgător.

Poetul năsăudean instaurează pe orizontul literaturii româneşti o nouă epocă luminoasă care se alimentează din realitatea inspiratoare a *satului, naturii* şi *cerului*, cu o energie neatinsă mai înainte. În *sat* zăceau tezaure de inspiraţie care aşteptau să fie date la lumina zilei. Prin George Casian Coşbuc, temele *satul, săteanul* şi *ţăranul român* devin în literatura română cultă o comoară preţioasă şi câştigă locul de onoare ce li se cuvenea. Îndrumarea pe această cale, literatura română i-o datorează în mare parte lui Casian Coşbuc. Dacă literatura latină îşi are pe un *Publius Vergilius Maro* cu nepieritoarele lui *Georgice* şi *Bucolice*, tot aşa literatura română îl are pe *George Casian Coşbuc* cu eternele *Balade şi idile* şi *Fire de tort*, inspirate din tezaurul bogat al *satului* şi al *câmpului românesc*. Realismul latino-roman şi realismul daco-roman sau român îşi află înalta expresie în cei doi poeţi atât de îndepărtaţi în timp şi spaţiu, dar atât de apropiaţi sufleteşte unul de altul. Clasic sau modern, antic sau contemporan, locul lor s'a fixat de mult în istoria literaturii universale.

Sunt 124 de ani de când pe malurile râuşorului Sălăuţa, în satul Casian-Coşbuc, înconjurat de codrii verzi de arbori seculari şi de munţii mineri, s'a născut magul autentic al românismului: *George Casian Coşbuc*. Şi, odată cu el, apare la orizont un nou fenomen creator ce se transformă într'o revoluţie literară, o reînnoire spirituală ce-şi extrage substanţa din fiinţa poporului român.

Sunt şaptezeci şi doi de ani de când pe malurile Dâmboviţei, în Thyanasus-ul dacic, în Cetatea lui Bucur păstorul şi Bucureştii de mai târziu, în oraşul bucuriei, *ironia istoriei!* — îşi dădu ultima suflare acela care de la frageda etate de 15 ani publicase poezii în presa epocii, *George Casian Coşbuc*. În oraşul care l-a desiluzionat şi din care „Pentru toţi Românii răsărea soarele", poetul a trăit 28 de ani, şi aici, în centrul cultural al românismului, de aici şi-a luat drumul eternităţii. Şi de dincolo de frontierele invizibile ale eterului, din lumea de apoi, poetul ne veghiază şi ne aminteşte întotdeauna c'a rămas nedespărţit în gând de sufletul poporului român.

„... Din suflet eu fi-ţi-voiu, tu, neamule-al meu,
Deapururi nerupta sa parte."

BASIL LAPADAT MARCU

UN MARE CĂRTURAR: I. D. ŞTEFĂNESCU

Obişnuiam, pe când mă aflam în ultimele clase ale liceului „Matei Basarab", să merg la conferinţele de artă dela Fundaţia Regele Carol depe Calea Victoiei. Printre conferenţiari se afla şi I. D. Ştefănescu, care ţinea o serie de prelegeri despre pictura religioasă din Nordul Moldovei — Voroneţ, Sucevita, Moldoviţa, Dragomirna etc. Era un bărbat tânăr, distins, slab, sobru îmbrăcat, având un glas calm şi cumpănit. Nu era un orator care îşi înflăcăra auditoriul, ci un vorbitor bine documentat, care stăpânea perfect temele tratate şi îi instruia pe ascultători. Îţi făcea impresia unui specialist competent, care se pricepe să intereseze publicul prin claritatea expunerii şi mai ales prin felul clasic în care compunea: după o introducere pentru prezentarea ideilor generale urma dezvoltarea lor bine întemeiată pe documente şi pe comentarea imaginilor proiectate cu diapozitive pe un ecran, şi apoi o încheiere în care se trăgeau concluziile cuvenite şi se situau operele în epoca lor şi în cultura naţională. În felul acesta, conferinţele sale se construiau parcă sub ochii noştri ca o arhitectură.

I. D. Ştefănescu a fost în această privinţă un reprezentant al influenţei franceze în România în epoca dintre cele două războaie mondiale. Îşi făcuse studiile de doctorat la Paris cu marele savant Charles Diehl, specializându-se în istoria artei medievale şi mai ales în istoria artei bizantine cu prelungirile, variantele şi influenţele exercitate asupra picturii din Moldova şi Ţara Românească. Aceste studii au fost completate cu cercetările făcute la faţa locului în bisericile din Moldova, Muntenia şi Transilvania care s'au concretizat în scrierile sale publicate în cea mai mare parte în limba franceză începând din 1925. Dar ceea ce a învăţat mai ales I. D. Ştefănescu în timpul studiilor sale din Franţa a fost spiritul de metodă cu cele trei ramuri: spiritul de finete, spiritul de geometrie şi arta compoziţiei unei expuneri. Desigur, I. D. Ştefănescu n'a fost cel dintâi care s'a ocupat de pictura religioasă din ţara noastră, dar el a adus o contribuţie originală la o mai bună cunoaştere şi înţelegere a importanţei acesteia. Scrierile sale au devenit în această privinţă texte fundamentale de referinţă pentru istoria artei medievale româneşti.

Modest din fire, I. D. Ştefănescu n'a luptat pentru a ocupa locul care i se cuvenea în viaţa artistică românească. S'a lovit de ostilitatea lui G. Oprescu, care, mai ales în epoca dintre cele două războaie mondiale şi sub regimul comunist a exercitat o influenţă nefastă asupra cercurilor oficiale în distribuirea funcţiunilor, a posturilor în învăţământul superior şi a diferitelor recompense acordate artiştilor. Prea demn pentru a deveni ciracul lui Oprescu, I. D. Ştefănescu a rămas retras până ce Petru Comarnescu, devenit secretarul secţiei de critică şi istorie a artelor din Uniunea Artiştilor Plastici, l-a solicitat să facă parte din această organizaţie odată cu Ştefan Nenitescu, Aurel Broşteanu şi alţi specialişti ostracizaţi de Oprescu.

Scrierile lui I. D. Ştefănescu dela *L'Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie*, continuând cu *La Peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie* publicate în deceniul al treilea la Paris, până la *Monuments d'art chrétien en Transylvanie* şi *Broderii de stil bizantin şi moldovenesc în timpul lui Ştefan cel Mare* sau *L'Art byzantin et l'art lombard en Transylvanie* rămân şi azi lucrări clasice, constituind o reală contribuţie la valorificarea patrimoniului artistic din ţara noastră.

O vie curiozitate intelectuală, o dorinţă de cunoaştere şi de lărgire a orizontului artistic l--au îndemnat să călătorească în afară de Franţa şi în ţările Orientului Mijlociu, în Grecia, Italia, Germania, Rusia, Bulgaria, pentru a integra lumea în viaţa şi cultura sa.

Deseori invitat să ţină conferinţe la Sorbona şi la Collège de France, unde a fost singurul savant ortodox care s'a bucurat de o asemenea cinstire, I. D. Ştefănescu s'a manifestat şi peste hotare ca un mesager al artei româneşti din epoca medievală.*)

Ca Vice-Preşedinte al Comisiei de pictură bisericească a contribuit la formarea şi îndrumarea artiştilor restauratori de fresce religioase şi la conservarea comorilor din trecut.

La mănăstirea Agapia, unde se retrăgea deseori să lucreze şi să se reculeagă, I. D. Ştefănescu a înfiinţat în 1925 un muzeu în care a reunit numeroase icoane vechi, preţioase, din secolele XVI—XVII precum şi majoritatea celor pictate de Nicolae Grigorescu.

Timp de mai bine de trei sferturi de veac, până la moartea sa în 1981, I. D. Ştefănescu a fost un mare cărturar, una din figurile cele mai luminoase şi mai prestigioase ale istoriei artei româneşti.**)

IONEL JIANU

*) Cărturar cu reputaţie internaţională în domeniul studiilor bizantine, I. D. Ştefănescu a mai predat cursuri şi la Universitatea din Atena (1921—1925) şi la cea din Bruxelles (1930—1934).

**) E demn de semnalat faptul că opera lui I. D. Ştefănescu a obţinut premii în Franţa (premiul Fould acordat de Institutul de Inscripţii al Academiei) şi la Atena (premiul Zagraphos), dar n'a fost răsplătită cu vreun premiu de Academia R.P.R.

INHALT DER TEXTE

CONSTANTIN AMĂRIUȚEI (S. 46)

Das Buch von Gabriel Liiceanu, „Tagebuch von der Hohen Rinne", ist für den Verf. ein Anlaß, über eine neuere rumänische Philosophenschule zu berichten, die sich in den Jahren 1977—1981 um Constantin Noica auf der Hohen Rinne (Păltiniș) zusammenfand und deren Mitglieder (Liiceanu, Pleșu) heute in Rumänien anerkannt werden. Im Gespräch mit Noica, der analytisch-kritisch die Wege der europäischen Denkweisen begutachtete, sollten die Gesprächspartner aus der Rolle der Schüler zu eigenem Denken und einem jeweils unterschiedlichen philosophischen Selbstverständnis gebracht werden. Wie das geschah, versucht Verf. nachzuzeichnen. Die Grundlage hierfür sind sowohl das oben erwähnte Tagebuch als auch Bücher und Äußerungen von Noica bis Pleșu. Der Umgang mit der Tradition, die Eigenständigkeit eines Denkens, das in einer bestimmten geistig-geographisch zu bestimmenden Regio angesiedelt ist, wird uns nahegebracht.

ȘTEFAN BACIU (S. 150)

In den Beiträgen erinnert sich der Verf. an die Begegnungsstätte rumänischer Schriftsteller in Bușteni. Dazu beschreibt er Ereignisse aus Kronstadt, wo M.-Blecher seinen Roman „Aus naheliegender Irrealität" verfaßte, wo Lucian Blaga oft weilte, wo Ștefan I. Ion seine Zeitschrift „Flux" plante. Diese für die Entwicklung der rumänischen Literatur in der Zwischenkriegszeit wichtigen Informationen übermittelt der Verf. als Augenzeuge der Ereignisse.

ALEXANDRU BADIN (S. 40)

Die „Gedanken" des Verf. kreisen um Politik und Zeitgeschichte. Geistreiche Pointen wollen dabei Wirkung erzielen. „Die Rumänen erleben eine Zeit politischer Konfusion, bedingt durch ihre geographische Lage: die Sonne kommt aus dem Osten, das Licht leuchtet aus dem Westen".

PAMFIL CARNAȚIU (S. 166)

Die Leistungen von Manciulea, der 1985 starb und einer der besten Kenner der Geschichte der Rumänen in Siebenbürgen war, werden hier gewürdigt. Seine zahlreichen Publikationen und die in rumänischen Exilzeitschriften gedruckten Aufsätze des in Rumänien Verfemten, finden dabei Beachtung. Die Beschäftigung mit rumänisch-ungarischen Beziehungen, ein Schwerpunkt der Untersuchungen von Manciulea, ist heute wieder einmal sehr zeitgemäß.

CONSTANTIN CESIANU (S. 127)

Der bekannte Diplomat gibt zunächst eine allgemeine Einschätzung der politischen Situation der Jahre 1936—1947. Anschließend berichtet er über diplomatische Verhandlungen, an denen er selbst mitbeteiligt war. Von besonderer Bedeutung ist dabei die Darstellung von Vorgängen, die dazu führten, daß die Balkanregion auseinanderdividiert wurde. Der Versuch im Jahre 1938, in Ankara einen Schritt für die Beibehaltung eines status quo zu tun, wird mit erzählerischem Talent von Cesianu festgehalten. Vor allem der Empfang bei Atatürk und die unterschiedlichen südöstlichen Sitten und Gebräuche interessieren noch heute. Die Tätigkeit des Verf. in Genf, in Italien, die Verwicklungen vor und nach dem Münchner Abkommen, in deren Verlauf einzig Rumänien eine loyale Haltung gegenüber der Tschechoslowakei bewahrte, werden ebenfalls recht ausführlich geschildert. Es wird erkennbar, wie abhängig kleine Staaten von den Machtbestrebungen der Großmächte sind.

IULIAN DELIU (S. 12)

Im siebenbürgischen Aiud befand sich ein berüchtigtes Gefängnis der rumänischen Kommunisten.

HANS DIPLICH (S. 171)

Die zahlreichen Beiträge Diplichs zu deutsch-rumänischen Themen, vor allem seine Mitarbeit an den Tagungen und Veröffentlichungen der Rumänischen Akademischen Gesellschaft werden in diesem Nekrolog festgehalten.

EUGENE GIURGIU (S. 14)

Die Erzählung ist eine Entlarvung der Korruption und der Zwangsmechanismen im Rumänien Ceaușescus. Es wird veranschaulicht, wie Bestechung und Nepotismus im kulturellen Bereich katastrophale Folgen hatten, wie der Ministerpräsident, statt sich um die Staatsangelegenheiten zu kümmern, nur seine und die Privatinteressen des Ceaușescu-Clans im Auge behält.

GEORGETA GORUN-SARMIS (S. 64)

Die Verf. nennt ihre Aphorismen „Morgensterne der Bedachtsamkeit". Der gesamte Lebenskreis wird in die Überlegungen einbezogen. Zur Freiheit heißt es z. B.: „Wenn die Freiheit einmal Wurzeln geschlagen hat, wächst diese Pflanze schnell", George Washington.

IONEL JIANU (S. 172)

Lebensgang und Leistungen des Malers Ion Mirea werden vom Verf. untersucht. Er verweist dabei vor allem auf die unterschiedlichen Gestaltungsanliegen vor und nach 1964, d. h. in Rumänien und im selbstgewählten Exil.

IONEL JIANU (S. 184)

Der Kunsthistoriker I. D. Ştefănescu, in Paris und Bukarest gleichermaßen bekannt, hat bis zu seinem Tod Vortragsreihen über sakrale rumänische Kunst gehalten. Seine Leistungen und sein schwerer Lebensweg werden vom Verf. skizziert.

BASIL LAPADAT MARCU (S. 176)

Obwohl es schwerfällt, über den Lyriker George Coşbuc Neues zu entdecken, ist die Darstellung des Verf. originell. Der Lebenslauf Coşbucs wird, mit interessanten Einzelheiten angereichert, verfolgt. Coşbucs Opitz-Übersetzungen werden z. B. besonders beachtet.

STEFAN MANCIULEA (S. 6)

Dargestellt wird eine Erklärung rumänischer Akademiker, die am 3 / 15. Mai 1868 auf dem Freiheitsfeld bei Blasendorf-Blaj, zwanzig Jahre nach der historischen Versammlung des Jahres 1848, darauf zurückkommen, daß die Unabhängigkeit Siebenbürgens gewahrt, die Forderungen der siebenbürgischen Rumänen im Landtag zur Sprache gebracht und erfüllt werden müßten.

STEFAN MANCIULEA (S. 111)

Blasendorf-Blaj, der Sitz des griechisch-katholischen Bischofs und eines ebenfalls griechisch-katholischen Priester- und Lehrerseminars, war der geistige Mittelpunkt der Siebenbürger Rumänen. Als im Jahre 1848 ungarische Aufständische energisch den Anschluß Siebenbürgens an Ungarn forderten, wurde, wie Verf. zeigt, Blasendorf zum Ausgangspunkt des rumänischen Widerstands gegen diesen Anschluß. Wie dabei die Bewußtseinsbildung der Siebenbürger Rumänen verlaufen ist, wie von Stellungsnahmen so namhafter Gelehrter wie Timotei Cipariu und Simion Bărnuţiu Zusammenkünfte, Besprechungen angesetzt wurden, die in der Versammlung vom 3 / 15. Mai 1848 gipfelten, als die siebenbürgischen Rumänen auf dem sog. Freiheitsfeld bei Blasendorf ihre politischen Forderungen stellten, ihre historische Selbstdarstellung exemplarisch darboten, wird uns vorgeführt. Auch das zunehmende nationale Engagement ist erkennbar, und es ist wohl abschließend von Bedeutung, daß ein ungarischer Augenzeuge der Vorgänge, Mészaros Károly, anerkennende Worte für die entschlossene und doch disziplinierte Form der rumänischen Selbstdarstellungen findet.

BASIL MUNTEANO (S. 158)

Der rumänische Literaturhistoriker, der in Westeuropa bestens bekannt war, wird hier von einem jüngeren rumänischen Kritiker entdeckt. Seine methodischen Ansätze werden dabei mit denjenigen anderer rumänischer Literaturhistoriker

und Literaturwissenschaftler konfrontiert. Die Leistungen des vor 1945 einzigen Autors einer französischen Überblicksdarstellung der rumänischen Literaturentwicklung werden dabei gewürdigt.

RADU ROSETTI (S. 98)

Der bekannte Schriftsteller Mihail Sadoveanu war nach 1948 bestrebt, die neuen rumänischen Machthaber zufriedenzustellen. Das vorliegende Dokument über den General Rosetti, der aufgrund von Verleumdungen verhaftet und verurteilt wurde und vergebens auf Unterstützung von Sadoveanu hoffte, ist ein Beweis für den Opportunismus des großen Erzählers, dessen Roman „Mitrea Cocor" als Aushängeschild eines „sozialistischen Realismus" galt.

CONSTANTIN SPOREA (S. 79)

Der Aufsatz knüpft an frühere Versuche des Verf. an, die Bedeutung und Vielfalt der Beziehungen der Messestadt Leipzig zu den rumänischen Provinzen und später zu Rumänien darzustellen. Nach der deutschen Einigung ist der Hinweis auf die Rolle Leipzigs für Südosteuropa, wo ebenfalls eine Öffnung stattgefunden hat, sehr zeitgemäß. Neue Literatur zu den interethnischen Beziehungen wird ausgewertet (z. B. Heitmanns imagologische Untersuchungen), die Institutionen (Institut für Rumänische Sprache, Institut für mittel- und südosteuropäische Wirtschaftsforschung), die für eine Kontinuität des Interesses an Südosteuropa sorgten, werden präsentiert, die Leistungen einiger Persönlichkeiten (Weigand, Wundt, Wiedenfeld) werden festgehalten. Wir erfahren auch, wie nach 1945 vieles in Vergessenheit geraten ist, das eigentlich lebensfähig war. Ein Weiterführen der früheren Forschungsansätze wird nahegelegt.

P. P. STANESCU (S. 102)

Die Ortsangaben bei den einzelnen Gedichten verweisen auf den Aufenthalt des Verf. in den berüchtigten Gefängnissen der rumänischen Kommunisten: Jilava, Aiud.

OCTAVIAN VUIA (S. 164)

Vuias Aufsätze und Veröffentlichungen zu philosophischen Themen, seine Beiträge in der „Revista Scriitorilor Români" werden im Nekrolog besonders hervorgehoben. Der rumänische Denker, der sein Hauptwerk „Die Rückkehr des Zamolxe" nicht abgeschlossen hatte, war ein Schüler von Heidegger.

CUPRINSUL

EUGENIA ADAMS-MUREŞANU: Inima poetului de pe Costa del Sol 5
ŞTEFAN MANCIULEA: Pronunciamentul de la Blaj 1868 6
IULIAN DELIU: Înviere; 180 12
EUGENE GIURGIU: Cu frunzele în vânt 14
ŞTEFAN BACIU: Lili Marleen; Balcanică; Elegie pentru Vasile Dub; Autoportret la 69 ani 37
ALEXANDRU BADIN: Gânduri 40
SERGIU GROSSU: Întreită prezenţă; Fior cosmic; Omul-reclamă . . 42
CONSTANTIN AMĂRIUŢEI: Constantin Noica în „Jurnalul de la Păltiniş" 46
NICOLAE NOVAC: Ora marei despărţiri; Ora dorului 61
GEORGETA GORUN-SARMIS: Luceferii cugetării 64
S. G. THEODORU: Nu mai ştiu; În ajun; Crăciun (1987); De mucenici 1989; Decembrie 1989 73
CONSTANTIN SPOREA: Românii şi oraşul Lipsca 79
NICU CARANICA: Cuvintele 97
RADU R. ROSETTI: Din viaţa generalului Radu Rosetti 98
P. P. STĂNESCU: Sonete; Târziu, în toamna vieţii...; Iubirea ta; Rondelul florilor de in; Imn 102
ŞTEFAN MANCIULEA: Clericii seminarişti şi studenţii Blajului în anul 1848 111
CONSTANTIN CESIANU (DICKY): Din amintirile mele. II . . . 127
ŞTEFAN MANCIULEA: Examenul de maturitate „Bacalaureat" . . 143

NEGRU PE ALB

Cronici, idei fapte

ŞTEFAN BACIU: Vremuri burghezo-moşiereşti; Trei microportrete braşovene: Odaia din strada Ciocrac; Lucian Blaga; „Flux" 150
MIHNEA ROMALO: Mircea Petru-Dimitru Radu: Aviaţia română în lupta pe frontul de Est şi pe cerul patriei 156
TITU POPESCU: O ignorare nemeritată: Basil Munteanu 158

IN MEMORIAM

CONSTANTIN SPOREA: Octavian Vuia 164
PAMFIL CARNAŢIU: Ştefan Manciulea 166
CONSTANTIN SPOREA: Hans Diplich 171
IONEL JIANU: Amintiri despre Ion Mirea 172
BASIL LAPADAT MARCU: George Casian Coşbuc 176
IONEL JIANU: Un mare cărturar: I. D. Stefănescu 184

REZUMATUL TEXTELOR ÎN LIMBA GERMANĂ
(INHALT DER TEXTE) 186

Partea redacţională a fost îngrijită de:
TITU POPESCU, MIHNEA ROMALO şi CONSTANTIN SPOREA.
HORST FASSEL a redat conţinutul textelor în limba germană

Bayerische Vereinsbank München (BLZ 700 202 07), Konto Nr. 326 436

25,— DM